

• EZ AZ ELSŐ FÜZET •

Kelt 1979. év március hó elsején. Ezen életem leírását azon elhatározással indítottam el, hogy a jövő utódaimnak, családjaimnak és minden katolikus keresztény magyar testvéreimnek, akik ezt elolvassák, nem a magam dicséretét akarom méltatni, hanem Isten dicsőségét emelni szerénységemből, ahogy tehetségemből telik. Azért is, mielőtt elkezdem: Dicsértessék a Jézus Krisztus! Mindörökké, ámen. Mivel sok jó könyvet olvastam, különösen életemnek utóbbi felében, elgondolkodtam, hogy azok az emberek, akik azon könyveket írták, mind az Úr Jézus tanításából és evangéliumából meg az ő életük folyamán történt különböző életfelfogásokból merítették, és azért írták, hogy azt kövessük, ami jó és igaz. Így hát én is az életem történetéről akarok írni, de itt én a szüleim életénél akarom kezdeni. Hogy be fogom-e végezni azt, amire magam elhatároztam, azt a Jóisten tudja csak, én nem tudom, mert már a nyolcvanadik évemet töltöm be december 25. napján, vagyis Jézus Krisztus születése napján.

Először is az édesapám született Bánáton, Tóba községben, 1861. évben, nagyon szegény szülőktől, Bálint Antaltól és Kovács Teréztől. Heten voltak testvérek: Katalin, Antal, az édesapám, József, Rozália, Anna, Imre és István, a legfiatalabb. Földjük, mesterségük nem volt, hogy miből éltek, nem tudom, csak az édesapám elbeszéléséből tudom, öneki ruhája, lábbelije nem volt, így hát iskolába sem járt, csak mikor tavasz kezdődött, és mezítláb lehetett menni. 10-12 éves korától kezdve a Csekonics-uradalomra járt, amit majornak neveztek. Ami gyerekkori munka volt, csumaszedés, vagyis kukoricatöv, utána kapálás, miegymás; mielőtt el nem ment katonának. 4-5 évben télen is mindig kijárt az urasághoz. Szántottak, trágyát hordtak, lovakkal, ökrökkel dolgoztak csekély napszámért. Kukoricás kenyeret a tarisznyába, és menni, és este, mikor hazaért, már az utcán megérezte a jó illatot. Vagy kukoricagaluska, ahogy ők mondták, vagy mamaliga, vagy ganca, vagy málésütemény. 1882-ben elment katonának Erdélybe, a nagyszebeni és a disznódi kaszárnyába 3 évig mint lovashusár. És addig nem volt szabadság, még a három év le nem telt.

1980. január 2. Ezt most az édesanyámról írom, akit úgy szerettem, mint ahogy egy igazi édesanyát kell szeretni. Tehát az édesapja Darázs Albert, az édesanyja Vastag Erzsébet. 7 élő családjuk volt: Teréz, József, János, Erzsébet, Verona, az édesanyám, Rozália és Lajos, a legfiatalabb. Ők Csongrád megyében laktak, Szegedtől följebb, mert az édesanyámat Kisteleken keresztelték az 1862. évben. Az édesapja juhászkodott. Hogy volt-e neki birkája? Nem tudom, a másokét örizte. Az édesanyám 4 éves volt, amikor az édesanyja meghalt. Így az öregapám özvegyen maradt hét árva családdal. Meg akart újra nősülni, de az asszony, akit megkért, mindjárt azt kérdezte, hogy ez a sok család mind velük marad-e. Igen. Így hát az öregapám özvegyen maradt élete végéig. Mivel látta, hogy a juhászokdással nem bírja a családokat nevelni, mert a legöregebb 14 éves volt, ez már sokat segített, főzött, kenyeret sütött és a kisebbeket nevelte, de a jövőről is kellett az öregapámnak gondoskodni, így hát Bánátra jött, Térjánra, vagy ahogy később nevezték, Lőrincfalvára az akkori uraság neve szerint a későbbi Léderer-uradalmat. Tehát ott volt egy sor ház, egy kis víz, bara kettévágta a középén. Az egyik vége a házaknak volt Buda, a másik vége Pest. De az egész kisközség az uraságé volt. Tehát az öregapám ideköltözött a családjával úgy 1866-ban. Feles dohánykertész volt, itt bírta foglalkoztatni a családokat, amikor a dohánynal nem volt munka, dolgoztak mást napszámban. Az édesanyám ott neveledett fel anya nélkül, de nagyon jó édesapja volt, családjának élt, szegény volt, de mindég vidám, szelíd és becsületes. Csak az idő haladt, és ő is öregedett, az idősebb családokat már szárnyukra eresztette, még csak kettő volt vele, az édesanyám és a Lajos bátyám, a legfiatalabb. Az 1883. évben az öregapám valahogy értesült, hogy Bácskában katolikus keresztény magyar családokból egy községet telepít a földművelésügyi miniszter a Pusztakúlának nevezett földrészén, és hogy kapnak telket, vagyis házhelyet, és hozzá 8 hold földet. Öregapám ennek bizonyára megörült, mert már élete felén túlhaladt, és még magáénak semmi mást nem mondhatott, csak a családjait. És arra gondolt, hogy öreg napjaira, ha szegénynek is marad, de egy kis nyugodt élete lesz a sok munka és küzdelmek után, nem kell az uraság kenyerén tengődni, hanem hogy lesz egy kis magántulajdona. Igaz, hogy éppen nem ajándékba kapták, mert meg

•

volt annak az ára szabva, 50 évre felosztva, és évenként törleszteni. Így hát az öregapám is kapott házhelyet és 8 hold földet Gyulafalván, ami később Bács-Gyulafalva lett, most pedig Telecska. Idejöttek szegényesen, az édesanyám már ekkor 21 éves, a Lajos nagybátyám pedig 19 éves volt. Az öregebb testvérek ottmaradtak Bánátban. Az öregapám az 1884. évben hozzáfogott az építéshez, akkor még csak földből verték a falat, és a falverés sem gyerekjáték volt, és amint a falat felverték, nagyon elfáradt és megizzadt, lefeküdt, biztosan hűvös helyre, beteg lett, és meghalt. A negyedik halott volt az új temetőben. Így hát az édesanyám az édesanyját nem ismerte, és most a jó édesapát is elvesztette, mivel ő volt az öregebb a két testvér között, neki kellett a gazdaságot, illetve a szegénységet vezetni. De képzelje el bárki, egy leány, aki csak az uraság birtokán és édesanya nélkül neveledett fel, iskolába nem járt, tehát sem írni, sem olvasni nem tudott, sem katolikus keresztény vallásunkról nemigen hallott, mert templomba Csókára jártak, amikor ráértek. De aki már dohánymunkával foglalkozott, az tudja, hogy mennyi munka volt 3-4 hold dohánnyal még abban az időben, és az uraságé, és azt kellett csinálni, és fele volt a kertészé. Palántaneveléstől a másik év palántaneveléséig mindig volt munka. Így hát az édesanyámnak nemigen adatott meg vallásunk szépségét gyakorolni. Tehát olyan helyzetbe került az édesanyám, hogy neki kellett a még fiatalabb testvérével azt a kis házat felépíteni. De az édesanyám, amilyen sorsot a Jóisten rámért, a helyét megállta haláláig, 71 éves koráig.

De most újra az édesapámról írok. Ő, amikor a katonaságtól megszabadult, 1885 októberében, nem Bánátra, hanem Gyulafalvára jött. A Bálint öregapám az édesapám nevére is váltott egy telket, 50 forint volt egy telek megváltása. Ezt az öregapám fizette ki, de ahogy tudom, többet nem bírt neki adni. De ezt most, majdnem 100 év után, mint unokája nagyon megköszönöm neki. Továbbá 1886. május hónapban az édesapám megesküdt az édesanyámmal. És itt kezdődött megint egy olyan szegénységnek az alapja lerakódni, amelyet hosszú évek során sokszor olyan veszély fenyegetett, hogy teljesen szétesik. Mert mint fentebb írtam, a Bálint öregapám sem bírt segíteni, öneki is volt egy telke, de még volt az édesapámnál fiatalabb 4 testvére, és nevelni kellett, de szegények voltak, a föld

is sovány volt, de a termés még soványabb. Az édesanyám sem kaphatott. Az, ami az ő házuknál volt, kellett a Lajos nagybátyámnak, nem adhatott, mert ő is megnősült, és ők is szegények voltak. Tehát mikor a szüleim összekerültek, mentek aratni részre a moravicai gazdákhhoz, utána cséplőgéphez Kerényre, de csak napszámba, az édesapám kévét hányni és szalmát rakni. De elevátor nem volt, hanem két fenyőrudat lefektettek, és rakták rá a szalmát, egy ember elöl, egy hátul, két-két karral összefogni, és mint egy kis boglya, vinni fel a kazalra. Az édesanyám kéve- vagy kötélvágó fönt a cséplőn, és a pelyvát rakták és hordták, természetesen csak felet kaptak, mint az emberek, de csak pénzt, és nem búzát. Utána való évben hozzáfogtak építeni, de mivel (és miből), mikor ez sincs, semmi sincs, talán két évig tartott, mire lett annyi hely, ahová behurcolkodhattak. Még bele nem bírtak menni lakni, addig vagy az egyik rokonnál, vagy a másikonál laktak, akik náluk erősebbek voltak; 1883-tól 1887-ig. Az öregapám használta a földet, az övét is és az édesapámét is. És mivel nagyon gyengén termettek, sem az adót, ami akkor még nagyon csekély volt, és sem azt, sem a törlesztést nem fizette, nem rendezte. De már a szüleim is akarták átvenni, amit az édesapám nevére váltott. Mivel az öregapám váltotta, nem akarta átadni. Azért, mert mind a 4 fiára váltott, és magára is egy telket, de a két fiatalabbét bevonták, mert kiskorúak voltak, 15 és 12 évesek voltak. Így hát az édesapámnak jelenteni kellett Zomborba, és neki adtak igazat, mert ő már kiszolgált katona volt, és nős ember. Itt most már megvolt a föld is, meg a kis ház is lassanként felépült, nádfedelees, a legegyszerűbb. De ez már az övéké volt. De még sem ló, sem kocsi, sem semmiféle gazdasági szerszám nem volt. 1887. július hónapban megszületett az első család, leány, Teréz. Az 1889. évben, ez fiú, József, az 1890. évben a második fiú, István, az 1892. évben a második leány, Etelka, az 1893. évben a harmadik leány, Rozália és az 1896. évben a harmadik fiú, János. Összesen hat család. Lehet, hogy a mai korszak népei közül lesz, aki gúnyolódik rajta, hogy minek az a sok család. Ma azt mondják, hogy vagy egy se, vagy egyke, de már a kettő az ritkább, de a három még ritkább, tovább nem folytatom, elég ebből ennyi, nehogy valaki rákoppintson a kezemre vagy a fejemre, avagy szemközt köpjön. De kedves olvasó, lehet, hogy te is úgy gondold,

•

mert nem tudod azt az igaz közmondást, aki adta a báránykát, az ad hozzá legelőt is. Tehát az én szüleim is így voltak. Mert talán, ahogy ők elmondták, a legszegényebbek voltak az új telepesek közt, mert még szék sem volt, amelyre az édesapám leüljön, amikor jött a borbély borotválni. Csak a banyakemence mellett a padka volt az első a szobában. De ahogy a családok szaporodtak, mindég volt ösztön, hogy szorgalmasan gondolkozzanak, dolgozzanak és takarékoskodjanak, és csak így lehet Isten és ember előtt a helyünket megállani becsületesen, és a nagy szegénységből kilábalni. És az én szüleim ki is lábaltak, csak nagyon nehezen, a Jóistennek köszönhették, és mi is, családok köszönhetjük, meg annak a jó édesanyáknak. Ő úgy állt a szegénységük élén, mint az egri nők a vár fokán. Mert az édesapám nem volt olyan elszánt hős, mint az édesanyám. Mint föntebb írtam, már mikor a föld birtokába léptek, nagy adósság terhelte.

1980. január 3. És sokan mások is úgy cselekedtek, tettek, amikor elérkezett az az idő, hogy lehetett a telepet eladni egészben, nem szétszaggatni holdanként, a házat vagy a házhelyet a 8 hold földdel együtt. Sok szegény ember azelőtt talán soha nem látott száz forintot egyben. Ekkor, hogy megindult a telepeladás, 6-800 forintot kaptak 8 hold földért és a házáért. Ennek nagyon megörült sok szegény magyar testvérünk, voltak idősebb telepesek, akiknek nem volt úgy családjuk, vagy nem akartak az utódon segíteni, eladták a földet, házat, csak a házat visszatartotta a házaspár magának, hogy legyen nekik örökös lakásuk, míg élnek, vagyis haszonélvezetnek mondjuk. Természetesen így kevesebbet kaptak a földért. Megörültek a szegény emberek, mentek Csúrogra, a pancsovai rétbé, Szlavóniába, volt pénzüik, költekeztek, forgatták a százasokat, hogy meg ne penészedjen. De nem is penészedett meg, hanem elszáradt, és nem telt el 5-10 év, és visszajöttek Gyulafalvára, és lett belőlük s családjaikból szegény család, zsellér. De megörültek a környező községek zsírosabb földművesei is. Csak ezt várták, hogy megengedett legyen az ingatlan átírása, jöttek Szivácról a Vanyúrok, Tóbiások, Zónik, Vilófok, Vicsekek, Rohacsekek stb. Kishegyesről az idősebb Trombitás Péter 4 telepet megvett, 4 házat és 32 hold földet. Természetesen olcsón, mert az igazi vételárat törlesztésben kellett Zomborban fizetni. És

•

jöttek Kerényről gazdagabb németek, és vették a földeket, telepeket, 3, 4, 5, 6 telepet egy-egy. Így hát a községünk nem gazdagabb, hanem szegényebb lett abban az időben, mert a határunk a termésének 25%-a Kerényre ment. A századforduló után körülbelül 100 zsellérház épült az 500 telepesház körül. Így a moravicai gazdák, Ungár zsidó uraságok, kerényi és sziváci szállások gazdái jó és olcsó munkásokat kaptak Gyulafalváról, illetve Telecskáról. Tehát amint fentebb írtam, az én édesapám is el akarta adni a telepet, mert már a kezdet kezdetén nagy adósság volt a telepen, mert az építkezés, a gazdasági szerszám, a jószágbeszerzés, az aprócsalád-nevelés, -ruházás, ezek mind fékeztek az előre való haladást. Így az édesapámnak elment a kedve a teleptől. Jött egy helybeli Gulyás nevezetű ember megvenni a házat és a 8 hold földet. Az édesapámmal már meg is egyezett, már a foglalt akarta fizetni, amikor az édesanyám közbelépett. Mert az édesapám, amikor az édesanyámmal megesküdött, a polgári törvény, vagyis a teleposztó gazda gondosan közösen íratta, úgy az asszonyra, mint az emberre, hiába mondta az édesapám, hogy a kincstár elveszi tőlük a telepet, mert sok az adósság. De az édesanyám feláldozta magát az egész családért. És a telep nem lett eladva, és az édesanyám azt mondta, ha a kincstár elveszi a telepet, kénytelenek lesznek a házból kimenni, és a földet átadni, de ő a Bánátra vissza nem megy, akárhogy lesz is. Mert ő már ismerte a bánáti földnek a munkálását, kapálását, amikor azt a sok dohányföldet kapálták ekézés nélkül, és csattogott a kapa benne. És az édesanyám itt is próbálta már a kapálást, és megtudta a különbséget. És a telep nem lett eladva, hanem tovább éjt nappallá téve. A dohánytermelésnél már a 7-8 éves leányt vagy fiút is lehetett a munkára fogni. De itt a szüleimet megint olyan csapás érte, hogy talán nagyobb a telepeladásnál, a második család, a kilencéves József meghalt. Orvos akkor még nem volt a faluban, torokgyík, vagy minek mondták azt a betegséget. Ez a szüleinket nagyon elszomorította, ahogy beszéltek a szüleim, már azon nyáron kijárt a lovakkal legeltetni, még a tarlókat akkor nem szántották fel, esős nyáron megnőtt a gaz, volt legelő. Volt két kis lova az édesapámnak, az egyikre felültette a kis Jóskát, egy este már besötétedett, még a gyerek nem jött, az édesapám megy elébe, látja, hogy a lovak jönnek, de a lovast nem látja, le volt húzódvá a ló nyaka

•

mögé. Kérdé az édesapám, hogy miért nem jött hamarább. Felelé, most legeltek legjobb ízűt. Tehát abban az időben a családot már fiatalokiban munkára szoktatták, és ha szüleinek és feljebbvalójának engedelmes volt, az olyan megállta a helyét az életben. Továbbá ez történt 1898. év XI. hó 30. körül. Utána egy évre megszülettem én, 1899. év december 25-én. Az édesanyámat bizonyára megörvendeztette ez az eset, mert a meghalt József helyett, kit nagyon szeretett és elvesztett, az Úr Jézus Krisztus születésével megajándékozta egy másik Józseffel. Folytatom tovább, mert csak még most születtem meg. És még 80 évet át kell élnem születésemtől kezdve. Ahogy idáig írtam, a szüleim nagy megpróbáltatásokon mentek keresztül. De az édesanyánkat a küzdelmek, a csapások, a szenvedések nagyon acélossá tették a jövőnkért és a családért.

Az idő halad, nem áll meg, ahogy szorgalmasan dolgoztak, az adósságból kilábalnak. Az édesapám nagybátyjának munkáltak 8 hold földet, 1 hold dohányt és 7 hold búzát és kukoricát, mindet harmadából 9 évig. És nekünk is volt 1 hold dohányunk, a többi búza és kukorica. Ismét történt egy nagy csapás a szüleimen, a második lány, az Etelka, ez is 9 éves korában meghalt, ez is nagyon jó leány volt, született 1892-ben, meghalt az 1901. évben. A nőtestvéreim 13 éves kortól kezdve nemcsak nekünk, hanem másnak is dolgoztak. Így maradtunk öten testvérek: Teréz, István, Rozália, János és én, József, utolsó a családban. Még iskolába nem jártam, a testvéreim szerettek velem incselkedni, ekkor hamar sírtam, az édesanyám nagyon pártomat fogta, ezért a testvéreim úgy voltak velem, mint az egyiptomi Józseffel a bátyjai. Mindég olvasták a Bibliából, hogy Józsefet bátyjai beledobták a száraz kútba, azután Józsefet bátyjai eladták izmaelita kereskedőknek, ezért sírtam. Mivel az édesanyám pártomat fogta, így én kissé elkényesedtem, az édesanyám csak Jocikának becézett, míg iskolába nem jártam. De ahogy elkezdtem az iskolát, kissé okosodtam, és az édesanyám is valahogy nem választott ki a többi testvér közül, mindegyiket szerette, de nem mutatta meg, szigorú volt hozzánk, de hasznára vált annak, aki megfogadta a parancsát vagy a tanácsát. Amint írtam, a néném is mindig munkában voltak 13 éves koruktól kezdve, elmentek marokszedőnek, moravicai és pacséri kaszásgazdáik voltak,

2-3 hétig oda voltak, hazajöttek, utána mentek cséplőgéphez, 3-4 hétig oda voltak, hazajöttek. Volt 2 hold dohány, és azután itthon velünk dolgoztak, jó lányok voltak, az öregebb, Teréz 24 éves volt, mikor férjhez ment, a fiatalabb, Rozália 20 éves volt, mikor férjhez ment. Tehát ők is előremozdították az anyagi helyzetet. De volt egy bátyám, az István, aki tőlem 9 évvel öregebb volt, ezt nem lehetett dicsérni. Mint a nóta mondja, minden jó családban kell egy rossznak lenni. Dolgozni nem szeretett, engedetlen volt, édesanyámnak sem fogadott szót, de az édesapámnak sem. Ha a lovakkal dolgozott, verte őket, és káromkodott, kocsmázott, a kocsmában sűrűn veszekedett, de mindég kikapott. Még nem volt 18 éves, erővel kiment Németországba, szénbányánál dolgozott fent, 10 hónapot volt kint, egy kis pénzt küldött haza nemsokára, mikor kiment, utóbb annyi pénze volt, hogy haza bírt jönni. A fiatalabb bátyám, a János született az 1896. évben, ez meg nagyon jó fiú volt, ez nem ivott, nem káromkodott, nem dohányzott, a szüleim nagyon szerették, csak volt neki egy szenvedélye. Vasárnap délután ment kuglizni, nagyon értette, én helyette itthon a jószágnál elvégeződtem. Mikor hazajött, kaptam 1 ezüstkoronát. Nagyon takarékos volt, a szüleimtől nemigen kért pénzt, csak amikor nem jól gurult a golyó, a teke.

1980. január 4. Amikor az iskolát elkezdtem, az első osztály kissé nehezen ment, olyan ijedt, félős gyerek voltam. A tanító meg elég szigorú volt, úgy reszkettem tőle, sokszor a fogam fáj, akkor a tanító hazaküldött, mert sírtam. Mégis valahogy átjutottam a második osztályba, ott már jobban ment, keményebb és bátrabb voltam, és az észtehetségem is kezdett nyiladozni, úgyhogy a jobbak közé kerültem úgy a tudásommal, mint a magaviseletemmel, így kezdtem megszeretni az iskolát. A harmadik osztályt egy nő tanította, vagyis kisasszonynak hívtuk, itt már én voltam az első mindenben, a katekizmuskikérdezésben és -vezetésben, az egyszeregy mondásában és vezetésében, míg el nem kezdődött a tanítás. A kisasszony bejött, feladta a leckét az osztálynak, és hozzáfogott kézimunkázni. Engemet kihívott oda mellé, a nád pálcát a kezembe kellett venni, ő kézimunkázott, az egyik szemével a munkáját figyelte, a másikkal a tanítást vezette. A tanuló, ha nem jól viselkedett, vagy a leckét

•

nagyon rosszul tudta, akkor mondta, Bálint, adj neki hat pacsit a nádpálcával, az egyik tenyerébe is hármat, és a másikba is hármat. Kis vékonyka gyerek voltam, a pálcá majdnem hosszabb volt, mint én, hát előbb olyan gyámoltalanul fogtam a pálcát, hogy csak kicsit csaptam, meg elkapkodták a tenyerüket, ekkor rám szólt a kisasszony, és magasabbra kellett emelni a pálcát. A negyedik osztályban szintén én voltam az első mindenben, és megbízható, és ennek nagyon örültem, persze ezt a tanító is észrevette. És a boltba is, és másik osztályba is hozni vagy vinni valamit csak én mentem. Két esetben azért megijártam a hősködéssel a negyedik osztályban. Délelőtt, úgy tizenegy órakor kiengedte az osztályt, engemet viszatartott, hát hozza a köszörűkövet, késeket, baltát, talán kettőt is. Hajtsd, Bálint! Hát hajtottam is én, míg a késeket tartotta rá, de mikor a baltát rányomta a tanító úr, a Bálint éhes is volt, nehéz is volt. Gyenge kisfiú voltam, igaz, 10 éves voltam, izzadtam, de a szemem is könnyezett, szégyelltem, de nem mutattam, lehet, hogy észrevette, de azért be lett fejezve a köszörülés.

A másik eset szintén a negyedik osztályba történt, a (Vicsek) Vaskúti Antal tanító úrnál történt. Pedig az első eset után úgy gondoltam, hogy többé nem megyek segíteni. Abban az időben csütörtökön nem volt tanítás, szerdán délután indulnánk hazafelé, kettesével felsorakoztunk az iskolafal mellett, mielőtt nem mondtuk: Dicsértessék a Jézus Krisztus. Kérdé a tanító, hogy ki bírna holnap eljönni a fiúk közül, én megint jelentkeztem, meg Báló Jóska és Harangozó Pista, hárman. Mikor mondja a tanító, hogy falapátot is vigyünk, nem jót sejtettem, de azért, ha szavamat adtam, nem hátrálok meg. Még otthon nem is mondtam meg, hogy falapátot is viszek, különben a szüleim nem fogtak vissza az iskolától vagy a templomtól, mert kitűnő tanuló voltam, legfiatalabb és legkisebb, nálam nélkül is megvoltak. Tehát csütörtökön reggel valamicskét ettem, fogtam a falapátot, hogy a szüleim és testvéreim látták-e, hogy falapáttal vagyok felszerelve, nem tudom. De én mentem. Báló Jóska nem jött el, mert őneki mostohaanyja volt, és nem voltak neki úgy testvérei, mint nekem. Tehát felmegyünk az iskolapadlásra, én, Harangozó Pista és Bezdán Etel, nagy, erős lány, úgy 14 év körüli szolgáló. Mindhárman falapáttal, a tanító

megmondta a szolgálonak, hogy melyik búzarakást merre fordítsuk, merre, hogy hányjuk. Mert abban az időben búzavetése is volt, meg vásárolta, a pénzt belefektette a tanító. Tehát itt is mint gyerekek jól megdolgoztunk, talán mi Pistával kaptunk 10-10 fillért. Nem sok pénz volt, de 5-5 iskolai füzetet lehetett rajta venni abban az időben. De jól meg is éheztünk.

Az ötödik osztályban már nem volt semmi megbízatásom. Mert az ötödik és hatodik osztály egy terembe járt, egy tanító tanította mind a két osztályt, Bundula János nevű. Akik már túl voltak a hatodik osztályon, azok nagyon rosszat meséltek a Bunduláról. Egy sor pad volt a teremben, elől az asztal a katedrával, és utána sorban a padok, 12 vagy 13. Elöl a hatodikos lányok, utána az ötödikes lányok, utána a hatodikos fiúk, utána az ötödikes fiúk. Hatodikos fiú volt két és fél paddal, a másik fél padot mi, ötödikes fiúk töltöttük be. Egy sziváci szerb fiú volt az első az ötödikes fiúk közül, de nem azért, hogy jobban tudott, mint én, hanem hogy a Bundulánál volt kvártélyon és koszton, gazdag szerb fiú, Pein Szlávkó. Magyarul taníttatta az apja. Így Szlávkó volt a hatodikos fiúnak a szomszédja, Piri Palinak, a másik szomszédja én voltam. Nagyon szeretett engem, de Palival nem fértek össze. Itt is könnyen tanultam. És itt már versenyzés volt, aki jobban tudott, az előbbre ült, aki nem szeretett tanulni, annak mindegy volt, hogy hol ült. Itt azon csodálkoztam, hogy a harmadik és negyedik osztályban fiú, vagyis én voltam minden, itt meg egy hatodikos leány volt a vigyázó, Vörös Rozália, aki egy egyke, gazdag lány volt, az apjának 16 hold földje. A hatodikos fiúk között pedig voltak jobb tanulók, mint Vörös Roza. Az ötödik osztályt is, hála istennek, kitűnővel fejeztem be, csak még akkor nem kaptunk bizonyítványt. Hanem az ötödik és hatodik osztályban is 4-5 fiú és 4-5 leány kapott jutalmat, 1 hatost, ami 20 fillér volt. Tehát a vizsgán én is 20 fillért kaptam. Mikor jövünk kifelé az iskolából, a Bundula a kezembe ad két 20 fillérest, örömmel vittem az édesanyámnak, hogy ki lettem tüntetve, nem 1, hanem három húszfillérest kaptam. De hamar elment a kedvem, mert megtudtam, hogy az édesapám ott volt kocsmában az iskola szomszédságában, a tanító átment egy kis pálinkára, és az édesapám adta neki a két darab 20 fillérest, hogy adja át nekem. A hatodik osztályba is szerencsésen átjutottam. Itt

•

már legtöbbet kellett tanulni az elemi iskolákban, mert akkor még csak 6 elemi osztály volt. Itt tanultuk a fejszámolást, ceruza nélkül szorozni. A földmérés: öl, láb, hüvelyk. Magyarul ilyen és ilyen alakú föld, hogy hány hold, és hány ölet tesz ki. Továbbá bizonyítványt, számlát, nyugtát, kérvényt, folyamodványt, szerződést megírni vagy kiállítani. Biblia, katekizmus, magyar történelem, természetrajz. Voltak térképek, Magyarország hegy- és vízrajzi térképe, Magyarország politikai térképe. Tudni kellett a 72 vármegyét, ennek fővárosait és nagyobb, nevezetesebb városait, Ausztriának az összes országrészeit és fővárosait, folyóit, hegyeit. Szintén Európát, Ázsiát, Afrikát, Észak-Amerikát és Dél-Amerikát és Ausztráliát, és ezeknek mindnek országait és fővárosait, és ezeket térképeken megmutatni, és ezt fejből megtanulni, és könyv nélkül elmondani, de hiba nélkül. Tehát ezt megtanulni a gyerek 10-12 éves korig önnönmagától nem tudná, ha isteni segítség nem volna, de nekem az is volt. Mert mikor a hatodik osztályt megkezdtem, itt is első deák voltam, és itt megint fiú lett a két osztálynak vigyázója, tanítóhelyettese, ez pedig én voltam. A Bundula tanító az első osztályos tanítónak, Katona Józsefnek sógora volt, ők segítették egymást. A Katona tanító feleségének valahol Pest megyében volt földbirtoka, vagyis szállása, és a Katona sűrűn elutazott oda, olyankor, ha a Bundula ment az első osztályba, akkor engem bízott meg az ötödik és hatodik osztályt vigyázni, tanítani, ellenőrizni, viszont ha ő maradt a nagyoknál, engem küldött az első osztályt tanítani. A ministrálók névjegyzéke nálam volt, a délutáni tanítás után ki kellett jelölnöm, hogy másnap reggel ki ministrál jobb és bal felől, és a latin ministrációt tudni kellett, különösen a jobbfelesnek. Csak mindamellet nem tudtam belenyugodni a helyembe, mert nem szélről ültem, mert az iskolánk szomszédságában volt egy német ház, onnan járt egy fiú, Walter Vendelnek hívták, olyan idős volt, mint én, csak egy évvel hamarabb felvették, mint engem. Tehát ő már másodszor járt a hatodik osztályba, és a tanító odaültette elsőnek. Igaz, jó feje volt, két esetben versenyeztem az első helyért, de én is, ő is hiba nélkül tudtunk, pedig nehéz lecke volt. Dicséretet kaptunk a tanítótól, és egy-egy író tollat ajándékba, de a hely a régi maradt, a helyért ő fizetett rá, mert mindég ki kellett neki is menni a padból, ha nekem ki kellett mennem.

1980. január 5. Ezek után megint történt valami az első helyvel. Téli hónapok voltak, egy délután bejött Kovács Feri az iskolába, ő már két évet járt a hatodik osztályba, és mondja, hogy két hónapot kifizet az apja, hogy még nincs munka, járjon iskolába. Ő megint szélről ül a pad végére, így én már harmadik lettem. Mondom neki, akkor ő legyen vigyázó, ha már szélről ül, de akkor sem ő, sem én nem vigyáztam a rendre. Mikor bejött a tanító, nagy lárma volt, szabad volt mindenkinek kiabálni, és kérdé tőlem, hogy nem tettem csendet. Mondom a tanítónak, Kovács ül szélről, ő a vigyázó, felelé a tanító, amíg ő nem mondja, hogy más lesz a vigyázó, addig nekem kell vigyázónak lenni, így hát megnyugodtam, és vigyáztam tovább, ha a harmadik helyen ültem is. Ha földrajz volt, ott kellett lennem, ha a tanuló nem tudta a pálcával megmutatni azt a várost vagy bármit, azt én mutattam meg neki. Ha természetrajz volt, a tanuló nem tudta, az az állat vagy növény vagy ásvány, azt én meg tudtam mutatni neki, amiről tanultunk. Kedves olvasó, én nem azért írom ezeket, hogy magamat dicsőítsem, én csak egy porszem vagyok, és a Jóisten a porszemet is szél által odahelyezi, ahová akarja, nekem csak ő adta a tehetséget. Idáig tartott az iskola.

Tavaszkor kezdett lenni, a Szemző János plébános jött a községünkbe a Prendl Adorján helyébe. A tanítóm összeállított egy verset az új pap fogadására, ezt nekem meg kellett tanulnom kívülről, fölmondani. Amikor először jön osztályunkba, én szépen felmondtam, 20 fillért kaptam ajándékba, és dicséretet. Másik héten megint jött hittant tanítani. Mivel nagyon sokan voltunk, heten is ültünk egy padban, azt mondja a plébános, hogy akik január elsejéig elmúltak 12 évesek, kimaradhatnak az iskolából, csak a plébániáról kell hozni anyakönyvi kivonatot. Hát itt lett vége az iskolai pályafutásomnak. Az édesapámtól többször hallottam, hogy ez a tanító, amaz a tanító mondta neki, hogy taníttasson tovább, nagyon jó fejű vagyok, és gyenge termetű vagyok a földművesmunkára. Az édesapám mindnek azt felelte, a többi testvérem is mind szegények, én sem lehetek más. De én is arra kíváncsi voltam, hogy ha én majd két szép lovat hajtok, milyen jó lesz, szóval a földművelés után rajongtam, így hát csak meg kellett odahaza mondanom, hogy mit mondott a plébános. A testvéreim egyhangúan elfogadták, hogy hagyjam ott az iskolát. Így

•

egy reggel megkaptam az anyakönyvi kivonatot, vittem az iskolába, odatettem a tanító elébe az asztalra. A tanítónak mintha villámlott volna a szeme, mintha egy csapásra rám akart volna csapni, egy szót nem szólt többé hozzám. Az az ember nagyon szeretett engem, két évet jártam hozzá. Nagyon komoly, olyan cigányszínű ember volt, de hozzám soha egy ujjal sem nyúlt, nem is gondolta, hogy vizsga előtt otthagyjam az iskolát, mert egy tanító annak örül, hogy ha jó tanulókat tud fölmutatni a vizsgán, meg bizonyára más embert akart belőlem, és nem földmivest.

Most két évet visszalépek, 1910-ben vagyok. Akkor már 13 hold föld volt, öten voltunk testvérek, a tőlem idősebbek mind bírtak dolgozni, a szüleink is még 50 év körüliek voltak, csak a lakás még a legegyszerűbb, 1 szoba, egy nyitott konyha szabad kéménnyel, utána egy kamraszoba, utána istálló 4 darab jószág részére, alacsony, sötét, előtte törött gang, kis cserepes, 3 szakasz dohánypajta, alacsony és keskeny, az összes mind nádfedeles.

1980. január 8. Ekkor valahogy ki kellett indulni. Mindenkinek az életben vannak ballépései, az édesapámnak is voltak. Az édesanyám még egy kis föld vételét szorgalmazta volna, az édesapám másik házat akart. És döntött is, hogy hogy azt később megtudjuk. Mivel szokott a kocsmába is betérni, így aztán akadt ott egy csonoplyai ember, aki házat árult Gyulafalván, ő árverésen vette, és most el akarta adni, volt is vele egy gyulai ember (cenzár), közvetítő meg a kocsmáros. Mivel már iszogattak, az édesapámnak addig beszéltek, hogy megegyeztek a némettel. Az édesapám nem is nézte a házat, mert egy évnek előtte látta, hogy néz ki kívül-belül. Csak foglalót kellett adni. Hazajött az édesapám, mondja az édesanyámnak, hogy ő vett házat, és vigyék a foglalót. Mit volt mit tenni, kellett pénzt elővenni, és vinni, azt gondolta az édesapám, hogy olcsón vette, csak gyorsan foglalót kell adni, és azután az édesanyámnak megmutatni, hogy ő milyen jól tud vásárolni. De bizony mikor meglátta, mindjárt észre tért és kijózanodott. Mert az épület kívülről az, ami volt, de belülről nem az, ami volt. A három szakasz dohánypajta magas, olyan, mint az eleje, csak ez nádfedeles, kilenc méter széles, csak az összes ágasok, amik a középben a pajtákat tartják, kiszedve és elvive.

•

•

Az összes szergyiát, amit a falak közé az ágas mellé behúztak, a kukákat, a zsinóros dohányt ráaggatni szárítás végett, ezt mind az összest elvitték. Az udvar felől a falak ledőlve, a tetőzet nádból volt, szintén az eleje lerogyva. Szép nagy, hosszú kukoricagóré az udvaron, azt egy másik gyulai német vette meg az árverésen, ezt megint külön ki kellett fizetni. Tehát amennyit fizettek a házért, még annyiba került a teljes rendbe hozása. Mivel talán a pénzünk, ami volt, még a ház árát sem fedezte, így tehát valahol bankból vettek fel kölcsönt kamatra. Odahurcolkodtunk, nagy munka volt, a régi ház nem lett eladva, a kertet, gyümölcsfákat mink használtuk, a lakás ki volt adva bérletre. Mink, a család, a fiatalok örültünk, mert mikor minden rendbe jött, szép ház lett abban az időben, a gazdagabb házak közé tartozott. A főutcán, úgy 500 méterre a központhoz. Magas téglavég, az utca felől egy szoba, egy konyha, másik szoba, kamra, alatta pincetorok felett, padlásra feljáró a kamrából, idáig gang szélesen előtte, utána 5 méteres lóistálló, kilenc méter széles. Ezen épület idáig mind cserepes, téglavégű. Utána nádfedél, 5 méter hosszú, kilenc méteres marhaistálló, utána 3 szakasz dohánypajta, 3 méter széles, ez mind nádfedeles, vízszint magas a cserepes épülettel. Az udvar kiteglázva az összes épület előtt. A másik oldalon egy kis nyári konyha, utána egy jó széles kút nagy csigával, kétvedres lánccal ellátva, utána elég hosszú, jó meleg tyúköl, utána 10 méteres hosszú kukoricagóré, alatta disznóólak. Most már az egész család örömmel dolgozott. De a Pista bátyám itt sem szeretett dolgozni, de az édesapám sem. Az öregebb néném 1911-ben férjhez ment Bajmokra, azután én is jobban be voltam fogva a munkába, küldtek ide-oda, ruha és gazdasági szerszámon kívül mindennemű vásárlással megbíztak, de minden fillérrel beszámoltam, meg már a dohánymunkában is sokat segítettem. A tanulás nálam könnyen ment, engem nem kellett kétszer keltegetni. Az édesanyámnak mondtam, hány órakor keltsen fel. 1 óra alatt, reggel pihent volt az ész, megtanultam, akármennyi lecke volt feladva.

De most megint itt volt egy ballépése az édesapámnak, de most nem előre, hanem hátra. Igaz, hogy volt adósság, de volt akkor is, mikor nagyon szegények voltak, és bennünket nevelni kellett, és mégis kilábaltak az adósságból, most meg már mindnyájan dolgoz-

•

tunk, és voltak jó lovaink és gazdasági szerszámaink, de mindég azt már 1 év óta mondogatta, eladja a házat, nem eszik egy tából az adóssággal. És édesanyám is hiába rimánkodott, hogy ne adja el, és a családok is meg a szomszédok is mondogatták, hogy ne engedjük neki eladni, mert nagyon sok német lakott arra, mikor odamentünk lakni, örültek, és szerettek bennünket. De mindhiába, csak eladta a németnek, de sem az adósság végett, sem a víz végett, igaz, hogy a víz nem volt olyan jó, mint a régi háznál. Hanem volt neki egy szenvedélye (hobbija), a kártya, minden vasárnap délután visszajárt a régi szomszédokhoz, és az új, szép háznál nem tudott megszokni. Hogy milyen fájó volt a jó édesanyámnak elviselni! És úgy adta el, hogy a nádas épületekről a nádat leszedtük, és olcsón eladtuk, és úgy a marhaistállóról, mint a pajtákról az összes faanyagot elhoztuk a régi házhoz. Ez történt az 1912. év tavaszán, és ezért maradtam ki hamarabb az iskolából, nem vizsgáztam le, mert nagyon sok munka volt, és engem is igénybe vettek. Szóval a romba indult 3 szakasz pajtát 1910-ben szépen rendbe tettük, és az 1912. évben szétpusztítottuk. És akkor is sok munka volt 1910-ben, és 1912. évben is még sok munka, visszahurcolkodni. Abból az épületfából készült egy 7 méteres góré, és a teleknek az üres felére épült véggel az utcára egy 5 méteres szoba és 3 méteres konyha. És ez lett a tisztaszoba és konyha, de nem ott laktunk. A régi ház maradt úgy, ahogy volt.

Itt átlépek az 1914. évbe. A Pista bátyám megnősült. A községnek volt 4 lova, 2 kocsija, a bátyám volt az egyik kocsis, de itt laktak nálunk, és az ángyom nálunk dolgozott, és nálunk kosztolódtak. És a fiatalabb néném is férjhez ment. De 1914. július 26. napján kitört az első világháború, a kisbírók is berukkoltak, és akkor a bátyám lett a kisbíró, és a feleségével a község házához hurcolkodtak, és a község házat ők takarították és fűtötték. A néném férjének volt egy fél hold portás háza. De a sógorom is elment a háborúba, így a néném hazahurcolták a szüleim. De az öregebb néném férje is elment a háborúba, akik Bajmokon laktak, a vasútállomáshoz 1 kilométerre. Egy kis szállás volt 3 hold földdel 25 évi bérletre, amit rátának neveztek. Ott most egy kis község van. Az öregebb néném ott lakott 1920-ig. 1914. november 9-én született egy kislánya, de ez sohasem látta meg az édesapját, a szerb harctéren hirtelen visszavonulás volt,

és szerb fogságba került. Egy levelet íratott, mert nem tudott írni, kért 20 koronát, a néném küldött neki háromszor 20 koronát. Az első 20 korona nem jött vissza, de az utóbb küldött 20 korona vissza-jött. Derék, jó ember volt, Isten tudja, hol veszett el. A szüleimnek csak mindég nagyobb gondjuk és fájdalmuk volt. 1915-ben tovább tombolt a háború. Március hónapban a Pista bátyáméknak született egy kisfiuk. Az öröm meg a szomorúság váltogatta egymást. A Pista bátyám nem jól viselkedett a községházánál, felmondtak neki, és elvitték munkaszolgálatra Pestre, mert fegyveres szolgálatra nem volt alkalmas. Ez történt júniusban.

A feleségét és a kisfiát a szülei hazavitték. Július 15-én a Jani bátyámat elvitték fegyveres katonának Zomborba, 19 éves volt. A szüleimnek, de különösen a jó édesanyámnak szíve majd meghasadt fájdalmában, mert a Jani bátyám nagyon jó fiú volt, nem ivott, nem dohányzott, de nem is káromkodott. Maradtam még én, 16 éves voltam, az édesanyám szeretett volna kímélni, mert kis, fejletlen gyerek voltam, de nem tehetette, mert az édesapám már nem szerette a lovakat sem etetni, sem hajtani, pedig akkor még csak 54 éves volt. Tehát most eljutottam oda, amiről az iskolából való kimaradásomkor álmodoztam. Talán a Jóisten vezette a gondolatomat, hogy ne folytassam tovább az iskolát, mert valamikor nagy szükség lesz rám a földművelésben, úgy a szüleimnek és az egész családnak hasznára lettem. Ekkor éppen volt két szép fekete lovunk, az egyik harapós volt pucolásnál, de hála istennek lassanként nekibátorodtam, és nem félttem, nem bántottam, de ő sem harapott meg talán egyszer sem.

1980. január 11. Kedves olvasó, lehet, hogy írásaimat nem fogod értékelni, de én azért megbocsájtok. De azért arra kérek, hogy annak és azoknak a tanítását és írásaikat értékeld, akiknek a tanításából merítettem, ami életem folyamán vezetett, és elvezetett 80 esztendőskoromig. És azért írom le körülbelül, pontról pontra, évről évre, hogy jobban megértsd, hogy már gyermekkorunktól kezdve Jézus Krisztus isteni parancsát és a katolikus keresztény egyház tanítását követve, és hozzá jó szüleinknek és tanítóinknak engedelmeskedve az életünk könnyebb és vidámabb lesz, bármilyen sors ér bennünket az élet tengerén. Egy pár példát itt leírok, amit iskoláskoromban tanultam.

•

Egy kereskedőnek tanoncra volt szüksége, s közzétette az újságokban, s pár nap alatt jelentkezett 50 fiú. A főnök kiválasztott egyet, a többieket elbocsátotta. Mondja a jelen volt segéd, miért választotta ezt a fiút, mikor senki sem szólt mellette, sem semmiféle ajánlólevelet nem hozott magával. Ön téved, segéd úr, ez a fiú nagyon sok ajánlatot hozott magával. Mielőtt a boltba lépett volna, künn szorgosan megtörölte sáros csizmáját, ebből láttam, hogy tisztaságszerető. Maga után zaj nélkül betette az ajtót, mert figyelmes, és illedelmesen köszönt. Nem léhaskodott többi társaival, hanem szerényen várt, míg a sor rákerült, nem tolakodó, hanem engedelmes, mikor velem beszélt, a szemem közé nézett és értelmesen beszélt. Azt következtettem belőle, hogy okos fiú. Egy könyvet szándékosan tettem a földre, fölvette és az asztalra tette, míg a többiek észre sem vették, tehát azt láttam, hogy figyelmes. Azért őt választottam.

A másik egy rövid példa. Egy ember kérdi egy fiútól. Pista, mi szeretnél lenni? Pap leszek én, ha megnövök, vagy katona, akkor lövök. Hej, ha meg én boltos leszek, hej, mennyi sok cukrot eszek! Hát még mi lész, te kis hamis? Tudd, nem lehetsz ez is, az is. Valaminek muszáj lenned, becsületes jó embernek!

Így hát én is ezen példákat vettem alapul, és nem néztem, hogy hol lehet magasabb polcra feljutni, vagy hol lehet több pénzt keresni, szerezni, mert a magas állásról könnyen le lehet bukni, és a sok pénz is elfogy, ha hamarabb nem, de életed végén biztosan. Azért is a Jóisten olyan utat mutatott nekem, melyhez szorgalom, becsületesség, türelem, békesség, valamint Isten és a felebarátok szeretete kell. És a Jóisten elsőnek a Földet teremtette, és nem a gyárakat és repülőgépet vagy a bombát. Mert a gyárban elkészítik a fegyvereket, ágyúkat és a pusztító bombákat, amivel az embereket legyilkolják. A Földet pedig, hogy a Föld terméséből éljünk, és életünk végén a testünk visszatér a földbe, a lelkünk pedig Isten tudja, hogy hová. És sokan azt mondják, hogy a földműves buta paraszt, pedig a földműves adót fizet a társadalomnak a földért, hogy a társadalomnak ételmet termeljen és jószágot neveljen, és veszi azt a drága műtrágyát, hogy mentől többet termelhessen, hogy jusson mindenkinek, hogy éhen ne haljanak. Azért hát nem bánom, bármit mondanak, örülök, hogy földműves lettem. És a földművesnek az

Isten fizet először, többet vagy kevesebbet, de visszaveheti szárazság, jég, tűz vagy valami csapás által. Elég ebből ennyi, átadom annak a szót, aki erre van hivatva.

Folytatom tovább az írásomat, mert csak 1915-nél vagyok, el akarnék jutni 1980-ig. Tehát átvettem a lovak kormányzását, mert nem volt más, aki csinálja. 13 katasztrális hold föld volt minékünk saját, és 5 holdat munkáltunk a templomföldből az 1907. évtől kezdve. Előbb volt 6 évre árendába, amikor lejárt, újra 4 évre, de azon idők alatt le kellett trágyázni, így a saját földünk kevés trágyát kapott, de a több földön több jövedelem volt, kedvezőbb árendát fizettünk, mivel trágyáztuk is. Pedig akkor háború volt, és nem termett 30 q búza és 60 q csöves kukorica katasztrális holdanként, csak jó volt, ha termett 10 q búza vagy 25 q csöves kukorica, és nem szórtuk a sok drága műtrágyát. De nem volt infláció, mert mindenki dolgozott, mint az írásom címe diktálja: Imádkozzál és dolgozzál! Csak most fordítva van, nem imádkozol, és nem dolgozol. Így csak az Isten ostorát zúdítod magadra, és egymás meg nem értése, a bábeli nyelvzavar születik meg újra. Csak a 18 hold termését haza is kellett takarítani, de amit a kocsival, lovakkal kellett dolgozni, azt nekem kellett magamnak, csak amit én nem bírtam, azt az édesapám. Zsákolást vagy pedig a trágyafelrakást, szalmafelrakást, vagyis ha kettőnek kellett csinálni. Mert még akkor a határban csépeztünk, és mivel a Jani bátyám 5 hónapot itt volt Zomborban, és ha szombat este nem jött haza, akkor vasárnap mentünk hozzá, vagy a mi kocsinkkal, akkor mentem én is, ha más kocsival, akkor az édesanyám. Vittünk egy kis hazait, és meglátogattuk. Hogyha hazajött vasárnap, akkor az édesapám vitte őket hétfőn reggel kocsival majdnem Zomborig, hogy reggel 6 órára bent legyenek a századnál. Amikor rossz utak voltak, akkor vonattal mentem. Az édesanyám reggel 5 órára elkészítette azt a kis hazait, felköltötte a nyakamba, a hátamra a zsákot, és a rövid lábaimmal lépkedtem, kocogtam a kerényi állomásra. Onnan vonattal Zomborba, átadtam a csomagot, egy kissé beszélgettünk, ha volt neki ideje, és jöttem vissza vonattal Kerényig, onnan pedig hazáig gyalog. Ez többször megtörtént az utóbbi két hónap alatt. Egyszer, úgy november utolján egy vasárnap reggel gyalog mentünk többen Kerényre, de csak

•

magam voltam gyerek, 16 éves, a többiek mind asszonyok voltak. Az állomásfőnök azt mondja, csak 2 óra múlva érkezik a vonat. Az asszonyok azt mondják, nem várjuk, megindultunk gyalog. 10-12 asszony meg a szomszédunk nagylánya, 19 éves. Én a lánnyal tartottam, de az asszonyok, mint a lovasok a férjükhöz. Aznap reggel nagy hideg volt, egyszer csak hozzáfogott a szél hóval, de utánunk volt már 10 km. Kerénytől is távol voltunk, egyszer csak hol melegem van, hol fázok. Mondom a szomszéd lánynak, én nem bírom tovább. Nem hagyott el, volt két nagy kúp szár a kövesút mellett, leültünk, kibontottam a zsákot, kivettem egy darab kenyeret, meg egy kis darab hurkát, megettem, kissé megpihentünk, új erőt kaptam, nem is fáztam, jött egy kocsis, felvett bennünket, még az asszonyokat is elkerültük, hamarabb beértünk Zomborba, mint ők. Egy kocsmában találkoztam a bátyámmal. Átveszi a csomagot, azt mondja, hogy haza akartak indulni, mert már ekkor be voltak osztva a menetbe, a társai mind legények, biztatják, hogy jöjjön ő is, a vonat csak 2 órákor indul Zomborból. Így megindultunk gyalog. Mind 3-4 évvel öregebb, mint én, én meg csak 16 éves gyerek, rövid lábú, meg már 23 kilométert megtettem Zomborig, most ismét vissza gyalog. Gyulafalva felé a csikó el-elmaradozott, de azért hála Istennek hazaértem velük. Ezek után már nem sokat mentem hozzá. December 13-án este indultak a harctérre, fel Galíciába. Édesapám, édesanyám és én bementünk Zomborba kocsival, de a szüleim délután hazajöttek a kocsival, de én este kikísértem a bátyámat az állomásra. Nekem gyermeki ésszel, bár sajnáltam és szerettem a bátyámat, mégis olyan öröm és élmény volt, hogy ott lehettem. Elöl mentek a tisztek katonásan, utánuk a gyalogság, ezek után a trombitászenekar, végül a gépfegyveres osztag, amelyben az én Jani bátyám is menetelt a kövesúton, én pedig a járdán kocogtam mindég a bátyám irányába. A szemem mindég csak őt figyelte, meg a zene hangját élveztem, gyönyörködtem. De sokaknak bánat vagy szomorúság volt, hogy láthatják-e viszont egymást. Mi nemsokára megláttuk, mivel karácsonykor kiértek, nem volt hozzászokva a nagy hideghez, ami ott a Kárpátokban volt. 1915 végén és 1916 januárjában és februárjában nem volt ő a tűzvonalban, de gyakorlatoztatták őket. Fiatal volt, elmelegedett, elfáradt, azután ott nem volt

meleg szoba, meg az édesanya, aki őrizte volna. A hidegben megfázott, 1916 februárjában megbetegedett, és a kassai kórházba szállították. Ott megvizsgálták, és Zomborba irányították. Mikor elment, szép piros, telt arcú volt. 3 hónap múlva, éppen március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján a nemeshalmi vasútállomásról gyalog érkezett haza nagyon elfáradva. A 3 hónap alatt 11 kilogrammot veszített a testsúlyából, és beesett, fehér, sárga arcú maradt. Három hónapig volt Zomborban, nem tudták kigyógyítani, megkapta a tüdőbajt. Júliusban hazaengedték 3 hónapi üdülésre. Nem feküdt, olyan könnyebb munkában kicsit segített. Októberben letelt a szabadsága, elvitték Pestre kórházba. 2 hónapot ott tartották, onnan föl vitték Besztercebányára, ott voltak a tüdőbetegek, olyan fenyves erdők, más levegő. De Isten másképp akarta, ha felgyógyult volna, újra a harctérre, tovább szenvedett volna, és mégis a harcok lekaszálták volna az élet fájáról. 1917. május első napjaiban az orvosok próbát tettek rajta, szeretett volna élni, fiatal, 21 éves volt. Egy unokatestvérem lakott Bánáton, többször leveleztünk vele, neki volt egy sógora Besztercebányán, írta neki, hogy ismerkedjen meg a bátyámmal. Május 13-án kaptunk egy levelet, az unokatestvérem írja, hogy a sógorától kapott egy levelet, amelyben azt írta, hogy a bátyám rosszabbul van. Vasárnap volt, délelőtt, az édesapám azonnal a községi jegyzőhöz ment, kérdezni, hogy lehet odautazni. A jegyző mondja, hogy csak főispáni engedéllyel lehet oda menni, mert hadtápterülethez tartozik. Az engedélyt pedig csak pénteken lehet kapni Zomborban. Mondja tovább a jegyző, ha sürgőnyt kaptunk volna, a szülők azzal mehetnének. Volt ott egy másik gyulai ember is, és annak sürgönyözött az édesapám, hogy sürgönyileg válaszoljon, hogy van a bátyám. Az ember meg is tette, de a sürgőnyt csak 14-én délután 5 órakor kaptuk meg, aznap már nem indulhattak el. 15-én, kedden hajnalban elvittem őket kocsival Bajmokra, ott lakott a néném, közel az állomáshoz. Ott reggel 6 órakor felültek a gyorsvonatra, Budapestre hamar eljutottak, onnan délután 3 órakor indulhattak tovább, de lassan haladtak, és 16-án délelőtt 10 órakor értek oda. Az ember várta őket, és vezette a bátyámhoz, de a bátyámat már reggel halva találták. Az ember, aki a sürgőnyt feladta, minden vonat jöttére kiment az állomásra, és valahányszor

•

bement a testvéremhez, ő kérde, nem jöttek az édesapámék, befelé fordult, és sírt. A szüleinket szerette volna még egyszer látni az életben. Még hajnalban kint volt a szükségét végezni, azután lefeküdt, elaludt e Földön örökre. Az édesapám azonnal érdeklődött, hogy bírná a holttestét hazaszállítani. Volt is ott egy olyan vállalat, mert ott nagyon sokan meghaltak, akkor is három halott volt a bátyámmal együtt. A holttestét belefektették egy ércféle koporsóba, a fejénél egy üvegablak, be volt vonva cinnel, hogy a szag nem jöhetett ki. Ezt behelyezték egy másik, szép, festett koporsóba, és a harmadik gyalulatlan deszkakoporsóba, ez kátránnyal volt befestve. Így lett szállítva. 16-án meghalt, 17-én, áldozócsütörtökön megindultak vele hazafelé. A koporsó egy üres vagonban jött azzal a szerelvényel, amellyel a szüleim is jöttek. Csak este értek Szabadkára, ők nem tudták, hogy lekapcsolták a vagon, eljöttek Bajmokig, ott kocsi várta őket, és a néném is jött velük. Éjfél után, 18-án hazaérték. Felébredtem az édesanyám szívrepesztő sírására. Ha őt láttam vagy hallottam sírni, nem bírtam ki sírás nélkül, pedig míg ő élt, gyerekkoromtól kezdve nagyon sokszor megtörtént élete végéig, 71 éves koráig. Tehát az nem lehet leírni, hogy mit éreztünk azon napokban. A szülőknek minden család nagy érték, de ez a legnagyobb érték volt, mert nagyon jó fiú volt. A jelentést várjuk az állomásról, 18-án nem jött, 19-én egy unokatestvérem kiment biciklivel az angyalbandi vasútállomásra, ott nem tudtak semmit felőle, felhívták Szabadkát, és ott volt félrelökve. Háború volt, és azoknak a rendezőknek is sokféle gondjuk volt. Így 20-án, vasárnap délben kaptuk a jelentést, és kimentünk kocsival az állomásra. Az öregebb néném, egy ember és én hajtottam a két fekete lovat, azok is gyászoltak a gazdáikkal. Mikor a temetőhöz értünk, nagy néptömeg várt bennünket. A kereszt, sok lobogó, a pap, kántor, sok nagylány, férfiak kevesebben voltak. 18 éves kortól nagyon sokan oda voltak a háborúban. Hazaértünk, az udvar, az utca tele volt előttünk a sok néppel. A felső deszkakoporsót félretették. A másik fedelét is levették, és az alját az érckoporsóval bevitték a szobába. Mindenki az arcot akarta meglátni az ablakon keresztül. Egy éjszaka virrasztottunk, és hétfőn, május 21-én eltemettük. A vasúti szállítás költségét az állam megtérítette.

•

1980. január 14. Tovább folytatom az én életem sorát. Mivel most már az édesanyám Isten után csak bennem bízott, hogy legyen öregkorára pártfogója, nagyon őrzött mindentől, ami káromra lett volna. A munkától nem féltett, mert a munka kormányzását önnön magával együtt az Istenre bízta, és amiben a szüleim megbíztak, azt én örömmel, engedelmesen teljesítettem.

Most visszatérek az 1915. évre, ahol elhagytam. Ezen évi termést betakarítottuk. És ha most, 80 éves koromtól visszagondolok azokra az évekre, mikor még mint félemler kezdtem dolgozni, mintha a Jóisten olyan erőt kölcsönzött volna, mint Jákobnak, amikor Lábánhoz, vagyis a nagybátyjához beszegődött, és az anyagi gazdaság rohamosan szaporodott. A szüleim háza is, ahogy elkezdtem dolgozni, bár Isten segítségével, de rohamosan fejlődött, pedig 16 éves, de nagyon fejletlen testű, gyenge gyerek voltam. Az édesapám, hogy mit képzelt el, és hogy mi erőt látott bennem, nem tudom, csak a 18 hold föld tetejébe még 6 holdat kiárendált egy asszonytól 3 évre, ott nem volt, aki munkálja, és 4 holdat a községtől árendált. Kerénytől 2 kilométerre a Telecskai-dombok aljában, a réten, ebből volt 1 hold gyeper, vagyis fű. Így már az 1916-os évre 28 hold földdel kellett megbirkózni. Ez év elején a szüleim megvettek egy telket, fél hold föld kis házzal, melynek a kertje a templomhoz 150 méterre volt. Utána kifizették a 13 hold földet örökbe, ami azt jelenti, hogy nem kell tovább törleszteni, sem a törlesztendő pénz után a kamatot fizetni. Utána itt volt a fiatalabb néném, aki nálunk lakott, a férje még legénykorában vett egy házat, mivel nem volt annyi pénze, valamennyit kölcsönzött a kerényi takarékból, de az esküvőjük után 5 hónapra kitört az első világháború, a sógoromnak el kellett mennie. A nénémet hazahurcoltuk, vagyis nálunk lakott, így a kamatot 1917-ig mi fizettük, de ekkorra az adósságot is kifizettük. Meg ez év szeptemberében vettünk egy új, nagy búzavetőgépet. De ez évi előrehaladás alatt nekem is kijutott két eset, amikor csak a Jóisten őrzött, hogy élve maradtam.

Az egyik eset 1916. év június 24-én, Keresztelő Szent János napján történt. Az őseink idetelepülésükkor 6 községi ünnepet fogadtak, mert igazi katolikus keresztények voltak, és igazi magyarok: Szent József, III. hónap 19-e; Szent Antal, VI. 13-a; Szent Iván, VI. 24-e;

•

Illés próféta, VII. 20-a; Bertalan apostol, VIII. 24-e, és településkor, mikor az első karót leverték, karóünnep X. 29-én. Tehát június 24-én az édesapám lement a rétre egy kocsi fűszénát hozni a községi bikák részére. Én itthon maradtam, a reggeli munkát a jószágoknál elvégeztem. Elmentem a misére, a félünneplő bársonypantallót húztam föl, ünnep volt. Az édesapám hazaér, mondja, hogy a kocsinak egy kerekéről leesett a sín, az abroncs. A kerényi, sziváci kövesútnál ott kapált egy ember, attól kölcsönzött egy kereket, hogy a szénát haza bírja hozni. A mi kerekünket azonnal vitte a kovácshoz, kész lett a kerék, mondja, hogy nekem el kell vinni a kereket ide és ide, az ember kocsija kerekét. De a kocsira feltette a kapálóékét, mert egy hold kukoricánk volt arra messze kint, ahová a kereket kell vinni. Mondja az édesapám, a kereket átadjuk, visszafelé jövet a kukoricát töltsük fel ekével. Én nem néztem, hogy az ekéhez fel van-e téve minden. A kereket átadva megköszöntük az ember szívességét, jöttünk visszafelé a nénémel 3 dűlőt, az ekét levettük, akkor tűnt a szemembe, nem lett feltéve a két istráng, amellyel a gyeplőszárat kitoljuk, s a lovat bírom vezetés nélkül kormányozni. De a lovat befogtam az ekébe, a kötőféket lehúztam a ló fejéről, ezzel kitoldottam a gyeplőszárat, és boldogultam. Néném a sorok végét igazgatta fel, ezzel a lóval fordultam 8-at, idáig jól ment minden, még ötöt bírtam volna ezzel a lóval fordulni, nem lett volna semmi baj, de én gyerekésszel kifogtam a lovat, és befogtam a másikat. Ennek a kötőfékjét nem húztam le a fejéről, a néném vezette 4 fordulóban. Mondom neki, vegye fel a kapát, és vezesse a lovat a másik végéig, ott belevezette az utolsó két sor közé, hogy ne kelljen a nénémnek még egyszer visszamenni, mondom a nénémnek, hogy kapálja meg a végét, és jöjjön. Megindulok a lóval, olyan 4 hónapos csikó szalad mellette, el tudott volna menni a ló, de a kukorica már olyan volt, lehajolt legelni, eltévesztette a sort, de nincs gyeplő, rákiáltottam, hirtelen megugrott, kicsúszott az ekeszarv a kezemből, rászóltam keményen, az észrevette, hogy nem bírom fékezni, mert nincs gyeplőszár, lassan kezdett szaladni. Ekkor én gyorsabban szaladtam, hogy majd megfogom, elkaptam én a kötőfék szárát, de úgy vitt, mint a semmit. Hogy hány métert szaladtam mellette? Elvesztettem a lélekjelenlétemet, elestem, az eke vasa beleakadt a fekete bársonypantallóba a faromon, és húzott vagy

10 méter hosszan, amikor a pantalló, a gatyá a faromon elszakadt. Elhagyott az eke, csak egy vas volt rajta, meg olyan turo, toltogeto. Amikor magamhoz tertem, felallok, a lo mar messze szalad a csiko mellette, az eke utanuk. Egyszer csak a hamfa kiakadt az ekebol, poros, rongyos vagyok, szaladok, de hala Istennek, semmi fajdalmat nem erzek, az oldalamon latszott egy kis karcolas. A lo nem allt meg a kocsinal, egy duolto szaladt az orszagutig, es hazafele egy duolto, es megallt a csikojaval legelni, mert nagyon szeretett legelni. Mikor odaertem, mintha mi sem tortent volna, de nekem pedig nagy lec-ke volt az egész életemre. És ha a Jóistennek gondja van füre, fára, virágra, még a kis méhre is, így hát gondja van énram is, ha a bünös gyereke vagyok is.

1980. január 15. Itt írom a másikat is, de írhatnék számtalan esetet, amikor csak a Jóisten őrzött, hogy megértem a 80 évet. De lehet, hogy nem bírom befejezni az életem leírását, amivel be akarnám bizonyítani, hogy aki Istenben bízik, az nem csalatkozik. Tehát a második eset történt 1916. december 25-én, a 17. születésnapomon. A Pista bátyám az olasz fronton volt kocsis. Tífuszbetegségbe esett, bekerült Innsbruckban kórházba. Amikor felépült, hazaengedték pár heti szabadságra, és ha a szabadság letelik, vissza a kórházba, és azután a frontra. Éppen karácsony napján délután indulna vissza, én vinném kocsival ki az állomásra, a lovak be vannak fogva, szaladok az istállóba, hogy a 10 hónapos csikót a kocsi után kössem, hogy megjárdjon. Vakmerően szaladok az istállóba, a nagy zajra a csikó megjátszotta magát, úgy gyomron rúgott, kis ideig eszméletlenül feküdtem a szalmán. Amikor a szüleim az istállóba értek, akkor keltem fel. Kérdik megrettenve, mi történt. Elbeszéltem nekik, és mintha semmi sem történt volna, felültünk és vittem a bátyámat és ángyomat az angyalbandi vasútállomásra.

Itt még egy esetet megemlítek. 1916 utolján történt az édesapámmal, vagyis az ő ballépésével. Egy német kovácshoz jártunk dolgoztatni, hogyha valami eltört. A kovács jól állt vagyoniilag is, és abban az időben a kovácsmesterség legjobban jövedelmezett, de volt neki 4 családja is. Volt a szomszédságban egy magyar földművesember is, akinek volt 12 hold földje és egy lánya, de pénze is. Hát ezt a két

•

pénzes ember rábeszélte az édesapámat, hogy menjen velük Aradra. Mivel a románok betörték Erdélybe, a szegény székelyek jószágait menekülve Arad felé hajtották. Azután hogy mennyit kaptak érte, csak az állam vagy a katonai hatóság eladta őket. És ez a két pénzember, hogy a pénzét fektethesse valamibe, értesült ezen jószágokról, mondta az édesapámnak, hogy legyen társuk, és az édesapám itt sem gondolta meg, hogy ez nem minekünk való, és hogy pénzünk is nem nagyon van. Már írtam, hogy ebben az évben milyen nagy kiadásaink voltak. És volt két ló, egy csikó, 4 darab marha, nálunk tele az istálló. Itt is könnyen ráhallgatott a társakra. Elmentek és hoztak 31 darab székely borjút, olyan 18 hónapos körüliek voltak, olyan régi magyar fajták, fehér és olyan kormos szőrűek. Mindenkinek jutott 10-10-10 darab, 1 felmaradt, ezt két hétig az egyik etette, két hétig a másik, míg valamelyik megvette. Nálunk az istálló tele volt, így hát a szomszédba, a kis házba, amit ez évben vettünk, oda be lettek kötve. Rögtönzött jászol, 6 darab a szobában, 4 darab az istállóban. De ezeknek ennivaló is kellett, és akkor még nem termeltünk sok hereszénát, és kukorica is 4 holdon annyi termett, mint most 1 holdon, szárral pedig nem lehet lesóványodott borjúkat feljavítani. Azokat el kellett látni aljszalmával és egyébvel, nekem meg volt dolgom egész nap télen. 17 darabot etetni reggel 6 órától este 6 óráig. De azért reggeltől estig füttyültem, danoltam, volt sok szép magyar nóta, és én sorba vettem. Sok harctéri katonanótát tudtam. Az édesapám, ha akart, segített, ha nem, nekem kellett csinálni, és akkor sem panaszkodtam, és azóta sem. Örülök, hogy tudtam a szorgalmas és becsületes munkát, és sohasem volt időm unatkozni. A dohánycsomózás novemberben és decemberben reggel 4 órától este 9 óráig tartott. És hogy akkor olyan sokat dolgoztam, legtöbbet nőttem és erősödtem.

1917-be értünk, és mindjárt február 4-én mentünk sorozatra, de 33-ból csak 11 maradt, és márciusban már rukkoltak. Én nem maradtam, 155 centi voltam, vékonyka gyerek, de itthon a helyemet megálltam. A szüleimnek így is volt elég fájdalmuk, az öregebb nénemnek a férje elveszett, ott is volt néhány hold föld, azt is a lovakkal mi munkáltuk Bajmokon. A fiatalabb néném férje a harctéren, a Pista bátyám szintén a harctéren, a Jani bátyám akkor még élt a

•

kórházban. Már én is a 18. évbe léptem, és köznapon sokat dolgoztam, a vasárnapi misén mindég ott voltam, iskoláskorom után is. A vasárnap estéken én sem húzódtam meg otthon a kuckóban, valahol el kellett tölteni az estét. A háború kitörésétől kezdve a kocsmában táncmultság nem volt, italt meg még semmiféle nem ittam. 3-4 fiatalabb fiúval barátkoztam, táncolni nem tudtam, meghallottuk, hogy a szélső utcában van olyan kis bál, egy harmonikás, annak egy pár krajcárt adtunk, pár krajcár helypénzt, voltunk ötvenen is 15, 16, 17 és 18 éves fiúk és lányok. Mivel szerettem danolni – még most is –, így megtanultam táncolni is. Még akkor a tánciskola nem volt divatban, és egy lánnyal ismeretséget kötöttem. Meg voltam vele elégedve, tisztességes, becsületes lánynak tudtam, ő is már 17 éves volt. Amikor a farsang elmúlt, csak vasárnap estéken mentem hozzá, árva lány volt, sem apja, sem anyja nem volt. 8-an voltak testvérek, 3 legény bátyja volt, mind oda volt a háborúban, 5 lány volt, ő volt a középső. 8 hold földjük volt. A legöregebb lány vezette a szegénységet. De amikor az édesanyám megtudta, elkezdte tiltani. Láttam, az ügy nagyon bántja, meg a nagyobb munkák is megkezdődtek. És május 16-án a bátyám meghalt. Nem volt köztünk semmi harag, egyszerűen megmondtam neki, nincs időm erre, majd valamikor később. De a lány, ha valami okot kérdezett, kitérő választ adtam, az igazat elhallgattam. Tehát, kedves olvasó, ne gondold, hogy én ezt valami szerelmi viccnek írom, de így történt. És ezután is, amit írok, hogy az élet milyen bonyodalmas, és hogy kell annak az ifjúnak vagy lánynak Isten és egyház parancsának és a jó szülőknek engedelmességgel végigélni.

Folytatom tovább, dolog van elég, a sok jószág felélte a sok szárat, úgyhogy 4 nagy kocsival is hoztunk a csonplyai határból. Fele borjút eladtuk, de bukással, hogy ne legyen, a másik felét leadtuk a rétre legelőre. Az 1917–1918. és az 1919. évre kiarendáltuk a templomföldet. Idáig volt 10 évig 5 hold, most három évre hatot, és az első 2 évben mind le kell trágyázni. Ekkor tanultam meg szalmát hányni, és szalmával a kocsit megrakni. Ekkor még nem volt a szalma bálázva, hanem vellákkal meggyűrni szarvnak a sarkokra, mert nagyon sok szalmát elcseréltünk trágyáért, így most 29 hold az összes, ezt mind egyes ekével szántottuk. Igaz, nem olyan mélyen, mint most

•

traktorral, de a két jó lónak elég volt húzni, és a kis legénynek egész nap, reggel sötétől este sötétig sétálni az eke után. Lassan már hozzáfogunk az aratáshoz, mivel nem nagyon volt, aki a búzát részre lekaszálja, így hát 6 holdat nekünk kellett lekaszálni. Egy reggel hozzáfogtunk, délig az édesapám is kint volt, ekkor jól haladtunk, mert ő nagyon gyorsan tudott kaszálni, de azután nekem kellett magamnak kaszálni. A többi munkát az édesanyám meg a Roza néném feltakarították utánam. Hogy lassan ment, az biztos, mert gyenge voltam. Az édesapám otthon volt, a néném kislányára vigyázott, meg otthon a jószágokat gondozta. Két kaszát minden napra megkalapált, csakhogy nagyon nehéz volt a kaszálás. Hogy a fenyés nem jó volt-e, vagy a kasza nem jó volt-e, vagy a kaszás? Ez volt a legnehezebb munka, amit életem folyamán ledolgoztam. Amikor megálltam a kaszát fenyíteni, reszketett a kezem. Az evés nagyon gyengén ment nálam, bármilyen jó volt az ennivaló, csak a vizet ittam, de az izzadság folyt rólam, és talán a Jóisten ezekkel az izzadtságcseppekkel úgy megacélozta a testemet, ereimet, hogy húszéves koromban már úgy zsákoltam, mint egy ember, az olyan 50-60 kilós zsákot búzával. A búzahordásnál az édesapám hányta a kévét, énnekem meg kellett tanulni a kocsi- és kazalrakást, mert a kévét nem bírtam magasra hányni, az édesapám meg nem szerette a kocsit meg a kazlat rakni, mert ő nem szeretett lassan dolgozni. Így hát ha gyorsan hányta a kévét, nekem el kellett rakni, akár a kocsin, akár a kazalon, és vigyázni, hogy le ne forduljon akár a kazal, akár a kocsi, mert szégyelltem volna, ha valami baj történik. Mert már lassan kezdtem legény lenni, és fiatalkoromban megtanultam a földművelés és jószágnevelés és munkabeosztás jobb és tökéletesebb vezetését. Dohány is volt, a kukoricát magunk szedtük, de hajasan, és este fosztani 8-9 óráig. Reggel 4 órakor felkelni, szárat vágni és kötni, kúpozni, utána a szárat hazahordani, vagy csak kint lehordani. Mert kellett szántani és 10 hold búzát elvetni. De abban az időben a kukoricák korábban értek, így a búzát már október derekáig nagyobbára elvetettük, és mindenszentek körül már a szárat is hazahordtuk, és hozzáfogtunk a csomózáshoz, többször újjévig is folyt ez a munka.

Szeptemberben megint voltunk sorozaton, ekkor sem maradtam bent katonának. 157 centi voltam. Még szeptember utolján történt

•

egy szombat reggel, én és a Roza néném kimentünk egy kocsi szárért, édesapám nagyjából elvégződött, kiment a piacra halat venni, nagyon szerette a halat, de nem volt hal, de kocsmá és társak voltak. Őt kicsit sem izgatta, hogy a gyenge családok szárért mentek. Még haza sem értünk, az eső hozzáfogott. Beálltam a szárúbe a szárral, a lovakat kifogtam, de az eső esik, behúzódtam az istállóba, ott meleg volt, mert megáztam és fáztam. Úgy dél körül jön a vendéglős lánya, mondja, hogy az édesapám küldte, hogy azonnal fogjak, és kocssal menjek a kocsmához. Én nem mertem mondani, hogy nem megyek, de az édesanyám sem mondhatta, hogy ne menjek, mert nagyon féltünk tőle, amikor ivott. Nem bántott bennünket, de az édesanyám kapott volna olyan szidást, ha nem teljesítjük a parancsát. Azt nagyon értette, különösen, amikor részeg volt. Azt mondta, hogy a huszároknál tanulta. Bocssássa meg neki a Jóisten, mert nem tudta, hogy mit mond, vagy mit cselekszik. Máskülönbén jó ember volt mindenkire, az ingét kérték volna, azt is odaadta volna. Így a kocsmárosok és a kocsmái társaság nagyon szerették, ő meg ennek nagyon örült. Csak ezt a családnak, de különösen a jó édesanyámnak kellett elszenvedni. Tehát az eső elállt, utána hideg szél támadt fel, a nénémmel a szárat beraktuk, a lovakat befogtam, és hajtok a kocsmaudvarba. Feltettük a hordót a kocssra, és most Jóska, hajts Kerényre borért. Mikor odaértünk, a német gazda nem volt otthon. Mikor meglett valahol a kocsmában, mert széjjel volt a feleségétől, megjött a gazda 3-4 iszákos társával. A kocsmáros mondja nekem, Jóska, fogd ki a lovakat, én megtettem és vártam. A lovakat istállóba kötöttem, az embercsapat bement a szobába, biztosan ittak vagy kártyáztak. A kocsmáros nekem is hozott ki bort, de én nem fogadtam el, mert még akkor semmiféle szeszes italt nem ittam. Kezdett sötétedni. A kocsmáros megint mondja, feküdjek le az istállóba. Ezt is megtettem, és jól aludtam. Hogy a hordót mikor töltötték meg, nem tudom. Elindultunk reggel, jól sütött a nap, de hideg volt, dér is volt ezen a vasárnapon. Mikor megérkeztünk, az édesapám már várt bennünket. Mondja mérgesen a kocsmárosnak, hol voltunk ilyen soká. Az éjjel nem bírt aludni. Persze a kocsmáros ismerte, tudta, hogy kell vele beszélni. Így sógor, úgy sógor, ez megtörtént. Jön egy másik eset, ez más vendéglős volt, ez is nagyon

•

szerette az édesapámat, de a szeretetét nekem kellett megszolgálni. Egy köznapon, egy délután, mondja az édesapám, hogy Kiss Sándornak hozok egy kocsi tűzifát, olyan kicserélt vasúti talpfákat Hadikkisfaluról, a mostani Aleksa Šantićról. Tehát raktuk a fát, a vendéglős adta, én meg raktam, de gondoltam, Jóska, vigyázz! Igaz jó hosszú kocsink volt, nagy saroglya hátul, de elől csak kis saroglya, kötél nincs. Kezdtem hátul az oldal mellé fellógatni, a közepén két rakást egymás végébe, olyan magasán, mint a talpfa amilyen hosszú, két méter. Beesteledett, mikor elindultunk, én elől fönt a magasban, a gyepelő a kezemben, a vendéglős hátul fönt a magasban. A hold szépen világított, az út elég jó volt, a lovak szépen lépegettek, én meg a fa tetején gyönyörködtem a csillagos égben, olyan élmény volt. És hála Istennek szerencsésen hazaértünk.

Az 1918. évbe értünk. A dohányt bálákba raktuk, az 1917. évi termést, olyan 150 kilós bálákba, kivittük kocsikkal az angyalbandi állomásra, beraktuk a vagonba, és az esti vonattal mentünk a dohányátadásra Szegedre. Már a szüleim ezzel is megbíztak, és a szüleim amivel megbíztak, rá se mertem gondolni, hogy mondjam, hogy nem bírom, vagy nem tudom, vagy nem merem, vagy nem akarom. Sőt örültem, mert ezekben az években raktam le a földművesszakmának az alapjait. Mert ez is szakma annak, aki ezt szereti és szakszerűen, tökéletesen, becsületesen végzi.

Január hónap, farsang van, és a munka is kevesebb. Tehát megint elkezdtem a Katihoz járni, és mivel már negyedik éve tart a háború, kezdtek a legény katonák nősülési szabadságot kapni, és megkezdődtek a lakodalmak. És már az elsőbe is meghívtak, első vőfénynek, és az én örömöm nöttön-nőtt, utána ezen a farsangon még egyszer voltam vőfény. Tanultam a vőfényiséget, mint aki ebben is diplomát akar szerezni, mert nagyon szerettem a pántlikás-virágos kalapot viselni, és tudtam danolni, kissé táncolni, mulatni, de a munkát is szerettem, amit parancsoltak, mert abban az időben országszolgának szólították a vőfényt. De ezek felett még legfőbb volt részemről a beszédek sorozatát megtanulni, de ezek felett a szép búcsúztatókat, amit akkor még szép csendben hallgattak, éppen úgy, mint a templomban az imát vagy a szentbeszédet. Ezek közül itt egyet leírok, csak én ezen kicsit változtattam, mivel abban az időben csak

•

házaknál tartották a lakodalmakat, külön a vőlegény- és külön a menyasszonyház. Így hát akkor csak a menyasszonyt búcsúztatták el esküvőre való induláskor. Énszerintem pedig a vőlegényt is úgy érintik ezen szép igazságok, mint a menyasszonyt. Most többnyire közösen, egy helyiségben tartják a lakodalmat. Tehát én így mondanám az esküvőre való búcsúztatást:

*Tisztelt násznép! Halljunk egy pár búcsúszavat,
Mielőtt elhagynánk e menyegzős házat,
Mert illő, hogy midőn ily útra indulunk,
Isten és ember előtt hűen beszámoljunk.*

*Kedves vőlegényünk és menyasszonyunk is e mondók volnának,
Hogyha szívük érzelmétől most szavakhoz jutnának,
Elmondom hát én, mit elméjük gondol.
Ilyen formán szólnának, látom bús arcukról.*

*Örömmel virradt fel reánk e szép reggel,
Örömmel üdvözlénk ártatlan szívünkkel,
De mostan keblünket nagy bánat fogja el,
Mert a házaselet útjára lépünk fel.*

*Hosszú a mi utunk, amelyre most indulunk,
Azért, oh, Istenünk, tehozzád fordulunk,
Tőled buzgó szívvel bocsánatot kérünk,
Mert áldást és segílyt tetőled nyerhetünk.*

*Ne hagyj el bennünket a nehéz sorsunkban,
Szent Fiaddal együtt állj mellettünk nyomban,
Mert ma változik meg életünknek útja,
Vagy hosszú örömrre, vagy örökös búra!*

*Azért, oh, Istenünk, kérünk, legyél velünk,
Bocsásd meg ellened elkövetett vétünk,
Hogy boldogok lehessünk a házaseletben!
Édes Jézus, kérünk, holtig maradj velünk!*

•

*Hozzátok is szólunk most, kedves szüleink,
S kik itt jelen vagytok, testvéreink, rokonaink.
Kísérjétek ti is az Isten házába,
S kérjétek az Istent értünk imádkozva:*

*Hogy adja áldását szent házasságunkra,
Ne váljék az nekünk sohasem kárunkra.
Induljunk el a Szentháromság nevében,
E nehéz utunkban vezéreljen Isten!*

Dicsértessék a Jézus Krisztus! Mindörökké, ámen!

Én ezt csak azért írtam le, ha így fognák fel a szent házasságot, nem volna olyan sok szétválás. Én pl. 13 párnak voltam vőfénye, egy pár még most is él 62 évi házasságban, és a többi 12 párt is a halál választotta el egymástól. Pedig mind elég szegénységben éltek, de a szent esküt nem szegték meg.

Folytatom tovább. Március hónapban harmadszor voltam sorozaton, ekkor sem maradtam be katonának, 159 centi voltam. Amint írtam, járogattam a Katihoz, lakodalmakban együtt voltunk, de májusban megint abba kellett hagynom. És ezen ügyet az Istenre bíztam, a sorsomat. Többet imádkoztam, és víg voltam mindég. Ezen évben még négyszer voltam vőfény. Az év vége felé értünk, amikor beérkezett az a szomorú eset, amiről iskoláskoromban olyan sok jót és szépet tanultam, és sok szép hazafias verseket és nótákat eldaloltam. Gyász borult a szép magyar hazára, széjjel lett tépve. Amiért oly sok drága magyar vér elfolyt.

Beköszöntött nálunk is, Gyulafalván a spanyolnáthának nevezett járványos betegség. Kaszált a halál, legények, lányok haltak meg sokan, az én Pista bátyám is hazajött szabadságra az olasz harctérről, nem ment vissza. A hároméves fia meghalt, utána két hétre meghalt a bátyám feleségének a testvérhúga, 18 éves nagylány, és utána 10 napra meghalt a Pista bátyám is. A három férfitestvér közül csak egyedül maradtam meg a két néném, az öregebb özvegyen maradt, a férjéről soha többé semmit nem hallottunk. A Roza néném férje szerencsésen hazaért az olasz frontról az összeomlás után.

1980. január 19. Az 1919. évhez érkeztem. Amelyben azt hittem, hogy most fordul meg életemnek útja, vagy hosszú örömré, vagy örökös búra. Mivel a háború elmúlt, a legények, akik életben maradtak, a farsang folyamán megnősültek, hetente tíz pár is esküdött, így én, mivel mindenkivel jóban voltam, és jól tudtam dalolni, táncolni, mulatni, sok helyre meg voltam híva, vagy mint vendég, vagy mint vőfény. Volt nagyon sok férjhez menendő lány, én még, igaz, csak a huszadik évembe léptem, még fiatal legény voltam, de az édesanyámnak elkelt volna segítség, meg nekem is, mert a fejést is én végeztem. De nagy akadály volt előttem a házassággal kapcsolatban. Lány volt sok, de azért nekem csak egy volt, a Kati, akit szerettem, és ő is engem. Becsületes, tisztességes, de a mi házunk nem volt hiba nélkül, mást nem láttam senkit, aki hozzám való volt volna, és már kétszer otthagytam ok nélkül, de most harmadszor is megpróbáltam, hátha az édesanyám beleegyezik. Sőt még jobban ellenezte, mint idáig, mert most már egy fiú voltam. Én a gazdagságra nem néztem akkor sem, de az édesanyámat sem akartam szomorítani, mert szegénynek csak bennem volt öröme. Tehát így a szép piros, barna lányt harmadszor is ott kellett hagynom ok nélkül, sajnáltam szegényt. És már magamat tartottam bűnösnek, hogy csalogattam harmadik éve. Elkieseredni nem tudtam, otthon nem látták rajtam, hogy engem valami bánt, örömmel dolgoztam, fütyültem, danoltam. Csak az Istenre bíztam a sorsomat s ügyemet.

Elmúlt a húsvét is. A néném félig még Bajmokon lakott, félig meg már itthon. Mondja a néném, hogy ott Bajmokon van egy jó családban egy becsületes lány, igaz, két évvel öregebb, mint én, meg az egyik karját nem bírja egyenesen felemelni, pl. földművelésnél kévét hányni, trágyát hányni, tele zsákokat feladni, de az asszonyi munkában kitűnő. Látom, az édesanyám nem ellenzi a tanácsot. Egy szombaton délután a nénémmel elmentünk Bajmokra kocsival a néném volt férjének a nénjéékhez. Este elmentünk a házhoz, megmondtuk, mi járatban vagyunk, kissé beszélgettünk erről-arról, a lány meglátott engem, én megláttam őt, szépségre közepes, beszédje értelmes, úgy valahogy megtetszett, mondom, hogy majd holnap, vasárnap eljövök. El is mentem, nem sokat beszélgettünk, abban állapodtunk meg, hogy a néném ottmarad Bajmokon egy pár nap, és amit gondolnak,

•

majd a nénémnek megmondják. Utána szerdán a néném hazajött, mondja, hogy a lány nemmel felelt, ok, hogy a karja így van, baj talál lenni. Lehet, hogy ez volt az ok, de én másra is gondoltam. Mert volt ott egy gyulai asszony, és azt bizonyára kérdezhették, hogy ilyen fiatal legény, és vidékre megy nősülni, ennek valami oka lehet. Az asszony nemrég került Bajmokra, az én kapcsolatomat a Katival nagyon jól ismerte, mert a Katiék szomszédságából ment férjhez Bajmokra. Így most másik lányt kell nézni.

A néném itt, Gyulán nem ismerte a lányokat, mert már nyolc évet Bajmokon töltött, de eljött egyszer a kocsmába megismerni a lányokat, akiket én táncoltatok, megmagyarázta az édesanyámnak, és megállapodtak, hogy ez jó lesz, a néném egy asszony által tudatta, hogy megyünk kérőbe. A szüleim és én, hárman. Tudtak is róla, hogy megyünk, nem sokat kellett jövetelünk céljáról beszélni. A szülők részéről gyorsan el lett intézve, mert éppen nem eldobnivaló legény voltam, és földmíves, ismertek azok a figyelmes emberek, akik látták, hogy a helyemet megálltam a földmívesmunkában. És én is és a leány is valahogy megegyeztünk. Utána való szombaton fel is iratkoztunk a községházánál és a plébániahivatalban. És a templomban háromszor ki lettünk hirdetve, de ahogy közeledtünk az esküvőnap meghatározásához, úgy távolodtunk a megtartásától. Ebben nekem az is segített, hogy a lánynak a bátyja nem talált még menyasszonynak valót, mert egyben akarták megtartani a lakodalmat. Így volt időm jól meggondolni, hogy mit cselekszek. Igaz, féltem a szüleimtől, ha elválok, azt gondolják, hogy a Kati végett válok el, akihez már három évben jártam. De nem az volt az ok, hanem mintha a Jóisten súgta volna: „Te fiú, neked Isten és ember előtt meg kell esküdnöd, hogy szeretlek, és hamisan esküdsz, mert nem szereted, és ez nagy bűn.” És mintha a szentlélek sugallta volna, mert pünkösöd napján elhatároztam, hogy lesz, ami lesz. Tehát 1919. év pünkösöd másnapján, vagyis hétfőn ünnep volt, mondom a nénémnek az édesanyám előtt, vigye vissza a jegykendőt, ne mondjon semmi rosszat, nem is mondhattam, de ezt meg kellett tennem, míg nem késő. Este elmentem a kocsmába, ott volt a Kati, kihívtam az utcára, megköszöntem neki a hozzám való szeretetét, bocsánatot kértem tőle, búcsúzóul azt mondtam neki, énreám ne várákoddz, ha szerencséd akad, menj

•

férjhez. Csak akkor azt kellett volna danolnom: „Adjon az ég oly szeretőt, aki téged el is vesz, mert mikor én házasodok, isten tudja, mikor lesz.” És ezt el is mondtam neki: „Adjon a Jóisten szebbet, jobbat nálamnál, nekem pedig csak olyat, mint te voltál.” Ezek után felszabadultam, és víg voltam, egyik lányra sem mondhattam semmi rosszat, de ők sem énrám...

Ez az egész ügy az én részemről mintha teljesen Isten rendelése lett volna a jövőre vonatkozólag. A földárendálástól elmaradtunk, a szüleim is idősödtek, a nénémet Bajmokról hazahurcoltuk a szomszédba. A ház, amit vettünk 1916-ban, az lett az övé. A fiatalabb nénémnek is adtak egy ház árát, vagyis a szélső utcában volt egy házuk, amiről az írásom elején számoltam be, amit a sógorom legénykorában vett. 1919 őszén eladták 10 000 dinárért, és a szüleim is adtak hozzá egy ház árát, vagyis 10 000 dinárt, és itt hozzánk hatodik házat, szép helyen a központhoz 300 méterre megvették 16 000 dinárért, meg a felmaradt pénzből vettek egy lovat és egyebet, és így ők is bírtak földműveléshez fogni. A szüleim akkor úgy mondták, hogy enyém lesz, amiben lakunk, de ez is még akkor alacsony volt, a három szakasz pajta nádfedeles, csak előlről a szobák, konyha és kis istálló. Az 1918. évben kátrányos nagy cseréppel fel lett cserélve a nádtető, és amit a telek üres felére építettünk, 7 méter hosszú, ez kis cserepes. Így a szüleim kissé megnyugodtak a családok elvesztése után. A holtaknak adjon a Jóisten örök nyugodalmat! Nekünk pedig, élőknek Isten segítségével megadták a lakóházakat, meg a 13 hold földből, ha ők meghalnak, a néném kapnak 4-4 holdat, én meg 5 holdat. Ez volt az 1919. év utolján.

Az 1920. évbe léptünk. Idáig még nekünk, magyaroknak nem kellett jugoszláv katonának menni, de most az év elején hirdették, hogy kell jelentkezni, és mindjárt a mi korosztályunkon kezdték. Tehát ez nekem is szól, és idáig bárminemű rendelet volt, azonnal teljesítettem. Most kissé vakmerő voltam, nem lehettem magyar katona, most nem ugrok neki olyan könnyen jugoszláv katonának jelentkezni. Egy délután heverészek a szobában, egyszer csak nyílik a szobaajtó, két szerb csendőr meg egy helybeli rendőr, vagyis ez volt a tolmács, mert akkor még mi nem tudtunk egy szót sem szerbül. Talpai Jóska cimborát kísérték hozzánk. Kérdé tőlem a rendőr,

•

hogy miért nem jelentkeztem, én csak hallgattam. Mondja, hogy azonnal készüljek, és megyünk a községházára. Hát a két Jóskát a szerb csendőrök kísérik! Még a nótámba is fogtam:

*Gyulafalvi legény vagyok,
Gyulafalván születtem,
kis koromtól a nagykoromig
benne felneveledtem.*

*Két szerb csendőr kísért engem
a telecskai nagyutcán,
véletlenül betekinttettem
a babám ablakán.*

*Még akkor is azt kiabálja,
békepárti babám, gyere be,
adj egy csókot, egy utolsót,
kacsintsál a szemembe!*

Mikor a katonai referens elé lépünk, Odobasics Milán, persze szerb, de tudott magyarul is, keményen beszélt. Azt hittem, hogy kapunk a csendőröktől, de nem kaptunk. Ez az aljegyző a magyar óvónőnek udvarolt, mióta idekerült hozzánk. Az óvónővel mi nagyon sok jót tettünk a világháború alatt. Nagyon szegényen élt abban az időben. Az édesapámat valahogy megismerte, hogy szereti kisegíteni, akik szépen megkérik, hát sűrűn jött hozzánk. Jóska bácsi, adna egy kis szalmát, hideg van, fázna a malacok. Eredj, Jóska, vigyél egy kötél szalmát az óvó nénihez! Én mentem szó nélkül egy nagy kötéllel, amit én a hátamon elbírtam vinni. Nálunk hátul a szérűbe, az udvaron végig és az utcán keresztül, és a szemközt lévő ház szintén a mienk volt, ott bevinni a kert végéig, s annak a végében az óvodakert, és fel az udvarba, és ez télen többször megtörtént.

1980. január 21. Máskor hozza az óvónő a disznósonkákat, szalonát, kolbászt füstöltni. Az édesapám mondja, eredj, Jóska, hozd be a létrát, és a konyha szabad kéményébe rakd fel a disznóhúsfélét. Utána

pedig beszélni. Máskor, eredj, Jóska, az óvó néninek hozzá egy kocsi tűzifát az angyalbandi állomásról. Mentem, két szép fekete lovunk volt, jött az óvó néni is velem. Felraktuk a fát, felültünk a kocsi elején volt deszkaulésre, ereszkedtünk le az Angyalbandi-völgybe, karomhoz kapaszkodott, persze nem szokta a kocsizást, és nagyon félt. Most folytatom tovább. Az aljegyző összekerült az óvónővel, és azután többször küldte a kisbíróhoz, hol ezért, hol azért. Talán ezért is nem bántottak a csendőrök. Májusban mentünk sorozatra, de most már jugoszláv katonának soroztak 5 korosztályt egyszerre. Az 1896., 1897., 1898., 1899. és az 1900. évi születésűeket. Akkor én is bemarkoltam jugoszláv katonának. 161 centi alacsony voltam, és nem magas. Két hónap múlva, vasárnap délelőtt hazaérek a templomból, jön a kisbíró, hogy azonnal menjek a községházára, hívat az aljegyző. Kérdé, hogy elvinném-e őt és a főjegyző fiát, az Andort a kerényi búcsúra. Mondom, szívesen megteszem. Ő erre felelé, hogy megvan a fölmentésem a katonai szolgálattól. El is vittem őket, és nagyon megörültem, hogy nem kell jugoszláv katonának menni. De ez nem vált be 100 százalékra, de 50 százalékra igen...

Tovább halad az idő, különösebb eset nem történt velem. 1921-et írtunk, sem a nősülést nem szorgalmaztam, csak munkával és csendes legénységgyel voltam. De azért mégis visszatérek az 1919-es évre, mert az írásomnak egy részét kihagytam, ami az életem folytatásában vagy fordulójában nagyot jelentett később. Vagyis 1919. év pünkösdkor Julisnak visszaküldtem a jegykendő, a Katitól véglegesen elbúcsúztam. Ezek után is csak figyeltem én a lányokat, nem azért, hogy nagyon válogatós lettem volna, hanem hogy nekem tetszen, és az édesanyámnak is jó legyen. Így hát akadt egy lány, akit jónak gondoltam. 1919-ben, úgy szeptemberben egy vasárnap délután tűnt a szemembe a kocsmában. El is hívtam egy nótán táncolni, nem sokat beszéltem vele, de nagyon megtetszett nekem, de még csak 15 éves volt, én meg már 20 éves, de még volt egy nénje, lány meg két legény bátyja, meg ezek után sokáig nem láttam a kocsmában. De az idő halad, eljutottam ismét az 1920. évbe, a farsangon a Kati is férjhez ment, és így már az édesanyám is kissé megnyugodott, és amint írtam, az 1920. évben nem történt velem ezen részről különösebb eset.

•

1921-ben az a lány, aki már két éve megtetszett, járt a kocsmába, de nemigen bírtam vele táncolni, a Rozával, mert aki valamilyen módosabb vagy gálántabb volt, elkapkodta előlem a táncban. Ahogy ismertem a legényeket, talán tízen is akarták, de a lánynak nem volt kiválasztottja egy sem. Becsületes és szép lány volt, és igaz vallásos család volt, öten voltak testvérek, a fiatalabb bátyjával barátkoztam, de sohasem mondtam neki, hogy a húgát szeretném feleségül venni, meg azt láttam, hogy vannak nálam különbek, akik szeretnék, így hát félig-meddig lemondtam róla. És így még egy próbát tettem a néném kedvéért vagy kívánságáért, még egyszer elmentem Bajmokra leánynézőbe. A nénémnek a komájával, egy 32 év körüli emberrel elmentünk a táncmulatságra, én olyan helyre álltam, ahol jól lehetett nagyobbrészt a lányokat látni, de bizony még annyit se nézhettem le róluk, mint a telecskai lányokról, mégis mintha egy szemrevaló lett volna, mutatom a sógornak, de ő erre lekicsinylőleg csak annyit mondott, az egy szegény zenésznek a lánya. Ekkor úgy gondoltam, hogy Telecskán vannak jó földműveslányok, akik a mi házunkhoz valók volnának, és egyet el is kapnék belőlük, mert ha kicsi is vagyok, de hála Istennek, a becsületesemet megőriztem, szorgalmas földműveslegény voltam, nem dohányoztam. Sokat voltam lakodalmakban akár mint vendég vagy vőfény, engem nem láttak részegen. Ittam bort, de annál több tiszta vizet, és azért talán nem volt olyan legény, aki annyit dalolt, táncolt, mulatott volna, mint én. De káromkodni engem nem hallott senki, és senkivel nem veszem össze, mindenkiel jóban voltam. De most elég ebből ennyi.

A nyár folyamán a szüleim elhatározták, hogy a jövő évben felmagosítjuk a házat, a régi épületfalakat meghagyva, és hogy két szoba, egy konyha és egy kis konyha a folyosó végibe, és onnan beljebb egy kis kamra padlásfeljáróval, és egy 5 méter hosszú és nyolc méter széles istálló, ezt mind új fákra, nyolcméteres gerendákra, utca felől magas téglavég, és hátul a két szakasz nádtető's dohánypajzát elválasztva téglavég, vagyis tüztől mentes vég. A tetőt pedig nagy cserépre cseréljük. Tehát a búza betakarítása után hozzáfogunk téglát hordani, az épületfát megvásároltuk Zomborban, onnan kocsikkal hazaszállítottuk. Ez megvolt, még a dohányszedés, a kukorica hazatakarítása és a szántás, búzavetés és a dohánycsomózás

•

maradt. De ismét jött egy reám vonatkozó ügy, ami az én katolikus keresztény magyar nemzeti érzésemet megbolygatta, amit idáig elkerültem. A Jóisten megmentett a katonai szolgálattól, most hívatnak a községházára katonai ügyben, és megint az 1899 és 1900-as születésűekkel kezdték, most nem mertem várni, nehogy megint a csendőrök kísérjenek, mentem jelentkezni. A községházához érek, jönnek a legények kifelé, kérdem tőlük, mi újság, mondják, alá kell írni, hogy akarok vagy nem akarok szolgálni az SZHSZ Királyság hadseregében. Így nekem mindjárt az a gondolatom támadt, hogy nem akarok, és ők szintén azt írták, hogy nem akarok, éppen az előtt az aljegyző előtt kell végezni az aláírást, aki már nekem 16 hónapja, hogy mondta, hogy megvan a felmentésem a katonai szolgálattól. Így csak azt írhatom, hogy nem akarok szolgálni az SZHSZ Királyság hadseregében. De ahogy odapillantott az írásomra, mérgesen reám kiáltott, hogy majd adnak ők minekünk, s ezek után talán 45 éves korig megtették az aláírást, de talán 90 százaléka azt írta, hogy akarok. Minket egy vasárnap este be akartak vinni a fogdába, de észrevettük, és kimenekültünk a sötétbe, egyet közülünk bevettek a rendőrök, de reggel kiengedték, én azután nemsokára bementem a községházára, mondom az aljegyzőnek, hogy kijavítom az aláírást, mert az év vége felé haladunk, és az esküdtetést az aljegyző végzi (én nősülni akarok), nehogy akadályt gördítsen elébem. De ő azt mondja, a könyvet beküldte Zomborba, ha visszajön, majd aláírhatok, de nem hívott ezért soha. Igaz, a Jóistenre bízom a sorsomat a nősüléssel kapcsolatban, de azért nekem kell valahogy kiindulni. Olvastam már sok jó könyvet, és találtam benne: Hogyha pályaválasztás előtt állsz, sokat imádkozzál, ha tengeren utazol, még többet imádkozzál, és ha házasságra akarsz lépni, légy akár legény, akár lány, akkor kell legtöbbet imádkozni. Tehát én imádkoztam, ha nem is sokat, de szívből, mert mielőtt lefeküdtem volna, még ha kocsmából jöttem is haza, imádkoztam, pedig istállóban aludtam, s ott nem volt sem feszület, sem Szűz Mária képe, de azért a Jóisten elfogadja és meghallgatja a szívből jövő, jóra való kérésünket. Még a betlehemi pásztorok is az istállóban imádták az Isten fiát...

Mínthogy voltam már Bajmokon is lányt nézni, és itt nálunk is, de most már úgy láttam, hogy a két lány közt kell választanom.

•

A Roza szép piros, barna, öten vannak testvérek, anyagilag jól állnak, és a legvallásosabbak közé tartozik, de nem merek neki szólni, megkérni vagy -kéretni sem. A Julis, akinek két évnek előtte a jegykendőt visszaküldtem, szölke, kissé sárgásfehér arcú, hatan vannak testvérek, anyagilag úgy állnak, mint a Rozáék. Ezt is becsületes, jó földműveslánynak ismertem, és ekkor nem néztem a vagyont, sem a szépséget, mert a vagyon elfogyhat, a szépség rövid idő múlva eltűnik. Így lealáztam magam, és a Julist megszólítottam, és újra elfogadott, a múltat föl sem hoztuk, már ott álltam, hogy előhozom, hogy itt jön az új év, a farsang és az egybekelésnek az ideje, mert húsvét után nekünk erre nincs időnk, mert idejében hozzáfogunk az építkezéshez. Az édesanyám bizonyára tudott róla, hogy járok a Julishoz, de nem szólt semmit, én se neki.

Hát elérkezett a szent karácsony ünnepe, és nekem is a 22. évem betöltése, nem vagyok már gyerek, amit a Jóisten ad. Még Szent István napja estéjén elmentem a Julisékhoz, de nem sokat beszélgettünk, hív ki az utcára a három barátom, akikkel legjobban szoktam barátkozni, egy István és két Ferenc, az egyik a Rozának a bátyja. Hívnak, hogy menjek velük István poharára, így hát mondom a Julisnak (ez volt hétfő este), hogy szerdán este eljövök. És ment a négy jó barát István poharára. Jó éjszakát mondtam Julisnak, és mentünk. Szerdán este készülök a Julishoz, az édesanyám elkezdte az indokokat felhozni a Julis ellen. Én semmi ellenvetést nem tettem a szava ellen, hogy két és fél évnek előtte, mikor a Katit szerettem volna, ő nagyon ellenezte. A Julist jónak minősítette, de most a Julist is ellenezte, pedig ő nem tudott semmit az én igazi választottamról, mert még én sem hittem, hogy ez lesz az enyém. De az édesanyámat sem akartam szomorítani, mert őt is nagyon szerettem. Még ma is sokat eldalolom: „Édesanyám, te jó asszony, őrangyalnak rendelt Isten téged...” stb. És a jó édesanya a gyermekének csak jót akar. De én a Julishoz többé nem mentem. Szegény, az is nem tudta, hogy mi történt. De nekem megint egy gondolatom támadt. Hogy honnan? Bizonyára az adta azt a gondolatot, aki a szíveket és elméket kormányozza. Hogy Jóska, van tenéked, akit igazán szeretnél, az lesz a tied, türelem rózsát terem.

Eljött az 1922-es új év, mintha semmi sem történt volna, pedig nagyon nagy fordulat történt az én életemben. Január 15-e körül,

amikor már úgy gondoltam, hogy a Roza tudomást szerzett, hogy a Julist otthagytam, két asszonyt küldtem el a Rozáékhoz csütörtök este, hogy kérjék meg a lányt a részemre. Az egyik az öregebb néném, a másik bérmakeresztanyám, első onokabátyám felesége. Mind a kettő értette a módját, de akárhogy beszéltek is volna, ha nem tudták volna, hogy ki vagyok. Én meg lefeküdtem, nem vártam meg az asszonyokat. Csak másnap mondja a néném, hogy nagyon szívesen és örömmel fogadták őket. A szülei és testvérei is beleegyezésüket mutatták, csak a lányról nem sok biztatót hoztak, csak hogy menjek el szombat este, majd nekem megmondja. Szombat este megyek, benyitom a kaput, szólok, jön is a lány az utcára, én gyorsan kérdeztem, hogy mit gondolt, ő meg gondolkozás nélkül gyorsan rávágta, hogy ő nem akar még férjhez menni, mert még ez sincs meg az sincs neki. Én meg őszintén mondtam, mert én nem tudtam sem hízlelgetni, sem hazudozni, hogy én most már nem fogok várni, várakozni, most van erre időm, a farsangon; de húsvét után nem lesz, mert építeni akarunk, meg nekem elég volt a legénykedésből. Megértette, de nemet mondott. Ezzel neki is csak mondtam, amit a Katinak két és fél évnek előtte, mikor elbúcsúztam tőle, hogy: adjon az Isten szebbet, jobbat nálamnál, nekem pedig csak olyat, mint te voltál. Ezzel jó éjszakát mondtam, és eljöttem. Mindjárt nem jöttem haza, átmentem a másik utcára a kocsmába, kértem egy pohár bort, lassan fogyasztottam, mert az sem akart lemenni, de a fejemből sem akart kimenni, hogy most mi lesz. Elkeseredni azért nem szabad. Hazajöttem, másnap vasárnap, kérdezik a szüleim és a néném, hogy mi van. Nyugodtan elmondtam mindent.

1980. január 23. Vasárnap van, este elmegyek a kocsmába. A Rozának a bátyja jött hozzám, a Ferenc, és kérdé csendesesen, hogy mit mondott a Roza. Én szépen elmondtam négy szemközt mindent, amit én, és amit a Roza mondott. Ő erre olyan sajnálkozóformán mondja, hogy dehogynem megy. Kedves olvasó, lehet, hogy te is azt gondolod, hogy úgy lett a lány hozzám kényszerítve, mert ő nem akart. De a lány sem gondolta föl, hogy ő is már 18. éviben jár, és ha olyan sokan akarják is, csak egyet választhat. És lehet nálam szebb is, derékebb is, gazdagabb is, de olyan jó, mint én, talán nem.

•

És a bátyjával már két éve barátkozom, és biztosan figyelt engem, és mindenkit nagyon jól ismert, akik a Rozát akarják. És ezzel le lett tárgyalva az egész család előtt, hogy jöjjön hozzám. Tehát én már sok mindenben átestem ezen házassági ügyben, ismét a Jóistenre bíztam a sorsomat. Mondom a Ferencnek, hogy csütörtök este elmegyünk az édesanyámmal, és meg kell neki mondani, hogy hozzám jön-e, vagy nem. Itt még egy kis megjegyzést teszek. Mivel igaz őszintén szerettem a lányt, nem resteltem, már egyszer kikoszorazott, még egyszer próbát teszek. Ha nem sikerül, akkor lemondok róla, de akkor nekem sem lett volna ilyen szerencsém, de a lánynak sem, mert minket a Jóisten egymásnak teremtett.

El is mentünk az édesanyámmal. És megtörtént az eljegyzés, ez történt 1922. év január 26-án, Pál fordulása után való nap, csütörtökön. 28-án, szombaton feliratkoztunk a községházánál és a plébániahivatalban. És így a Jóisten segítségével elkaptam azt, akit megérdemeltem, és ő is, akit megérdemelt. Megjegyzés 58 évi házasságunk után: mi talán nem is olyan nagy szerelmi készüllettel kerültünk össze, mint sokan mások, akik 2 évig nyalják-falják egymást, és amikor összekerülnek, két vagy három év, és széjjelválnak. Mi pedig Isten akaratából, és holtomig vagy holtodig, ahogy a szent házasságnál szokták mondani.

Folytatom. Az esküvőt megtartottuk 1922. február 20-án, hétfőn. Nagyon szép idő volt, előtte való hetekben nagyon sok hó volt, csak szánkón jártunk. 19-én, vasárnap délután megenyhült az idő, éjjel elborult, és reggel kitisztult az ég alja, és egész napon át olyan melegen sütött a nap, ami ritka eset, mintha talán a mi életünk sorát jelezte volna, nagyon sok hó elolvadt e napon. Két nap tartott a lakodalom. Az esküvőnapon volt egy híres trombitás zenészbanda. Másnap hajnalban két vendégember megharagudott a zenészekre, és a vendégek elbocsátották őket. Énnekem mit volt mit tenni, sajnáltam az esetet, kifizettem őket, amire egyeztünk, és elmentek. Utána a lakodalmasnép úgy forr, neki voltak melegek, de nincs zene! És az édesapámtól kiértették, hogy kállató is lesz, mert bor is van és hús is van, mert egy 400 kilós saját nevelésű bikát vágtunk. És most, Jóska, eredj, zenészt keress, mert még nincs vége a lakodalomnak, volt ekkor nálunk több zenészbanda is, de négy helyen is volt akkor

lakodalom. Elmentem egy harmonikáshoz, de nincs otthon. Úgy szégyelltem, hogy így jártam, el is voltam fáradva, mert vasárnap este bál volt, búcsúzás a legénységemtől, ami már 5 éve tart. Hétfőn talpon egész nap, egész éjjel, már az istállóban húzódtam, meg ott volt egy ágy, de megkerestek. Úgy volt, mint a kánai menyegzőn, hogy nincs boruk. Itt meg, hogy nincs zenész. De mégis egyszer csak felhangzik a trombita hangja. A szomszédunknak eszébe jutott, hogy ő majd segít a bajon. Vagyis volt egy új trombitásbanda, a szomszédnak az öccse volt a karmester, aki tanította a bandát. A vendégeknek mindjárt olyan kedvük támadt, majd az egész községet bejárták. Betelt az egész ház, és kitartottak egész estig, és úgy mondták az utóbbi zenészek, hogy többet kerestek, mint az első, és még maradt hús is meg bor is. És ha most, 81 éves koromból visszagondolok az életem éveire, napjaira, ez a szent házassági nap volt egész életem legszerencsésebb napja. De most már munkához kell látni, még a határban nem lehet dolgozni, hozzáfogtunk a földhordáshoz. A kertünk vége felé magasabb volt a föld, mint itt, elöl, és kocsival sok földet hordtunk. Az öreg falak megmaradtak, úgy verettünk rá földet, olyan 120 centi körül, el is készült 1922-ben úgy, ahogy abban az időben az ilyen kevesebb földűek építettek.

Az 1923. évben január 9-én be kellett rukkolni a jugoszláv hadseregbe. A mi korosztályunk volt az első, akik magyarok voltunk, és jugoszláv katonának kellett mennünk. Idáig a szülőfalumtól nem voltam messze, de mostan elvittek bennünket Prizrenbe. Akkor még nem volt arra vasút. Két nap mentünk vonaton, Zomborból fel Szabadkának, Topolya, Verbász, Újvidék, Belgrád, Niš, Szkopje, onnat vissza nyugatnak Uroševacig, és onnan 60 km gyalog Prizrenig. Ezt 2 nap tettük meg. A kufferokat lovas kocsik vitték. 15-én felöltöztünk szerb katonaruhába. A mi korosztályunk mind ott volt, 23-an. 30. gyalogezred I. bataillon. 12-en az első században, 11-en a harmadik században voltunk. Jól bántak velünk, háromnegyed része volt a magyaroknál katona, gyorsan ment a kiképzés, és már február 22-én mentünk Đakovicára, gyalog 40 km, 1 nap. Ott széjjelosztottak bennünket. Harmadik bataillon 9., 10., 11. és 12. század. A telecskaiak közül egyedül én jutottam a 12-es századba. 3 nap voltunk Đakovicán, és február 26-án indultunk ki az albán ha-

•

tárra, csak a mi századunk. Nekem nagyon veszélyesnek tűnt, mikor kiosztották mindenkinek a 150 éles golyót. Úgy képzeltük, mintha a harctérre mennénk, mert az albánok akkor is elég vadak voltak a jugoszlávokkal szemben. Reggel elindultunk, az eső esik, és 25 km-t meneteltünk egy nap. A köpeny, a pokróc sok vizet beszedett, nehéz a francia puska. De hála Istennek szerencsésen odaértünk Drenovac községbe. No de ott kipihentük magunkat, nem volt veszélyes hely. Április 4-én vissza Đakovicára, egy éjszakát ott töltöttünk, és reggel újra ki a határra, más irányba, Deva községbe. Három hónap alatt ez a negyedik hely, de mindég jobb-jobb. Oda tiszték nem jöttek, az élelem elég gyenge volt, de nem is dolgoztunk. 10-en voltunk, 5 magyar, 3 német és 2 szerb. Járőrbe is önként mentünk, hogy jobban megéhezzünk. Csak itthon történt nagy szerencsétlenség, ami megnehezítette a sorsomat, mert örömet vártam, és szomorúság és bánat ért. A feleségem szült egy egészséges, erős fiúgyermeket. Egy öreg bábaasszony volt, orvost nem hívtak, és mire nagy nehezen megszülte, a gyerek megfulladt. Ez történt 1923. április hónap 8. napján. De a földi sorsunk ilyen, az örömet szomorúság váltja fel, a szomorúságot pedig az öröm váltja fel, hogy el ne keseredjünk. Đakovicáról jönnek az újságok, hogy egyik-másik otthonról megkapta a bizonyítványt, hogy ennyit és ennyit töltött a magyaroknál. Mert aki 18 hónaposnak van bemaradva, akár 12 hónaposnak, de akik 12 hónapon felül töltöttek a magyaroknál, itt csak 5 hónapot kell tölteni, és két hónap múlva szabadul. De én ehhez nem bízhatok, 12 hónaposnak voltam bemaradva, de nem voltam magyar katona. Elérkezett a június 8-a, jön ki hozzánk a váltás. Deván tízen voltunk, ebből hárman nem jöhettünk haza. Volt ott kint nálunk 3 ásó és 3 krampács, nehezek. Azt mondja az ottani parancsnokunk, egy 18 hónapot leszolgált öreg szerb katona, hogy neki kell a legközelebbi parancsnokságnál a szerszámokat átadni. De nekik elég nehéz a felszerelésüket vinni, mi ketten vigyük be a szerszámokat. Úgy 7 km volt az a hely, ahol a szerszámokat átadtuk. Mi ketten elmentünk az istállóhoz beszélgetni, mert a kapitánynak a lovásza is olyan, mint mi, hogy nem mehet haza. A többiek ott maradtak az iroda előtt. Egyszer csak a nevemet kiabálják. Odamegyek, a narednik nem szól semmit, visszamegyek az istállóhoz, de megint hívnak. Odamegyek

ismét. Az őrmester kicsit tudott magyarul, kérde tőlem, hol van a felszerelésem. Mondom, kint van Deván. Azt mondja, hogy azonnal menjek érte, én is megyek haza. Azt hittem, hogy valami tévedés, nehogy hazajöjjenek tévedésből, és még egyszer vissza kelljen oda menni. Mondom az őrmesternek, hogy nem voltam magyar katona. A többiek keményen rám szóltak, hogy ne beszéljek, csak menjek. Így elkezdtem szaladni, puska a vállamon, de szaladok, talán többet, mint amit lépkedek, 7 km-t. Gyorsan pakolok, segítenek a többiek is, mintha velem örülnének. Elég nehéz volt a hátizsák, benne 150 éles, nehéz francia puska, hosszú szurony az oldalamon, többször a lábam közé akadt, ahogy kocogtam, de nem volt nehéz, az öröm segített. Amikor odaértem, már a többiek talán Đakovicára értek. Mondja az őrmester, hogy csak menjek utánuk. Ez megint olyan 6 km ettől a helytől. Mikor a kaszárnyához értem, este volt, a 12. század szobájában egy üres ágy mellé lepakoltam, és lefeküdtem. Jól aludtam. Reggel megkaptuk a kufferokat a raktárból, kivettük a civil ruhát, felöltöttünk. A katonaruhát a kufferokra raktuk, de mondták, csak délután fogják átvenni. Azt mondják nekem a kerényi német fiúk, hogy menjünk be a városba, mert mink mindég csak a határon voltunk. Nem sokat időztünk a városban, mert jönnek katonák a kaszárnyából, és mondják, hogy nem megyünk haza, parancs jött, hogy újra fel kell öltetni a katonaruhát. Felöltöttünk újra katonának, és még azon éjjel a kaszárnyában aludtunk. Reggel a századparancsnok hívat az irodába, mondja, hogy újra menjünk ki Devára, a helyünkre. És kimentünk, valami mozgolódás volt Bulgáriában. Akik nem a határon voltak, egy nappal hamarabb elindultak hazafelé. Prizrent nem érintve 85 km volt a vasútállomás, és onnan visszafordították őket. Gyalog két nap 85 km hazafelé, és 85 km vissza. Voltak velünk Eszék környékéről néhány községből, akik 6 nappal hamarabb berukkoltak, mint mink, 6 nappal hamarabb elengedték őket, és mikor hazaértek, nekik is vissza kellett menni.

1980. január 24. Amikor kiértünk vissza a helyünkre, rögtön megírtam a feleségemnek s szüleimnek, hogy majdnem kínálkozott alkalom a hazamenetelre. És azon gondolkodtam, hogy honnan indult ki a szerencse, ami egy hónap múlva be is következett, hogy

•

hazajöttem. 1923. január 9-én mentem el itthonról, és 1923. július 9-én érkeztem haza. Tehát a hazajövetelem is azt bizonyítja, hogy először a Jóistennek köszönhetem, másodszer a boldogságos Szűz Máriának, a magyarok nagyasszonyának és harmadszor a jó édesanyámnak, akit harmadiknak tisztellek és szeretek, hogy szigorúan nevelt. Csak nekem közre kellett működnöm, mivel gyerekkoromtól kezdve ezen katonakoromig nagyon rászolgáltam ezen szerencsére. Mert engedelmességemmel és másokon való segítségemmel nagyon sokkal jót tettem, nem néztem, hogy nekem nem fizettek, de fizetett és fizet az Isten, mert örömmel tettem, amit tettem. Igaz, be kellett rukkolnom, az aljegyző akkor nem segíthetett, mert átképzésre el kellett mennem, de amikor elmentem, mindent megpróbált.

De az édesapám is próbálkozott, volt katonai orvosok előtt, megvizsgálták, 62 éves volt, azt mondták neki, a gazdaságot bírja vezetni. Próbálta ügyvéd által, az azt mondta, hogy május 1-jére hazajövök, és akkor ennyit és ennyit kell fizetni, de sem május elsejére, sem június elsejére nem jöttem haza, de július 9-ére, amikor a többiek is szabadultak, akik voltak már magyar katonák. Tehát amikor hazajöttem, jelentkeztem a katonai referensnél, nagyon megörült, de kérni vagy követelni sem ő, sem az ügyvéd nem követelt. Az aljegyző csinálhatta, de mivelünk nem tudatta, sem senkivel. De a szüleim is megérdemelték, mert két fiuk és egy vejük a háború áldozata lett. Meg itthon énrám is nagy szükség volt. A szüleim 60 éven felül voltak, és a feleségem is, a szerencsétlen, szülés után évig és évekig nagyon gyenge volt. Csak én, hála Istennek, bírtam a munkát. A katonaságnál kipihentem magam, különösen 4 hónapot az albán határon nem dolgoztunk, urasan éltünk. Átvettem a földművesmunkát, szeretett szakmámat, mert ez is szakma, aki szereti a szép munkát. Az 1923-as évet lezárom, és az 1924-es évben sem történt semmi különös.

1925-ben a feleségem is kissé erősödött, és lassan kapálgattunk, és dohánnyal is foglalkoztunk, termeltünk, és keveset arattunk is. A többit egy részes lekaszálta, csak amikor már a búza keresztbe volt, jött egy nagy vihar, szél és sűrű jég, hogy 4 hold búzából nem maradt egy ép kereszt. A szél görgette szárazon, s nagyon megpaszkolta a jég, hogy voltak olyan kévék, csak a szalma volt, de búza nem

volt benne. Mellettünk a szomszédnak is búzája 4 hold, de a keleti oldalon, és a vihar nyugatról jött jéggel, a mienket a partról levitte a szomszédéra a völgyben szétszórva, és utána jött nagy eső, mind vizes volt. Száritgattuk napokig, mert nem lehetett keresztbe rakni, mert közbe-közbe megázott. Mikor annyira megszáradt, hogy össze lehetett rakni keresztbe, sok a kötélből kiszórva, és a köteleken kívül még 72 kévét és kötelet sem találtunk meg, és nagyon sok szem a földön feküdt, pedig nagyon kellett volna az ára, mert vettünk egy hold földet, és akkor egy hold föld árára 100 q búza ára kellett. De ez így volt, így van, és így lesz, a Jóisten fizet is, áld is, de ostoroz is, hogy alázzuk meg magunkat.

Az 1926-os esztendőben búzából, kukoricából, dohányból is elég áldásos termésünk volt, csak az év vége felé megint szerencsétlenség ért bennünket. December hatodikán a feleségem szült egy kislányt, és karácsony böjttjén beteg lett, és karácsony napján meghalt. Tehát a Jóisten megadhatja, de el is veheti.

Az 1927-es évet kezdjük. Megint vettünk 2 hold földet, és a feleségem is kapott 3 holdat, így a föld szaporodik, de a családhoz nincs szerencsénk. Ekkor a néném is kaptak 2-2 holdat a szüleinktől.

Az 1928-as évben különösen búzából bő termésünk volt. Augusztus 30-án született ismét egy fiunk, Mihály, és ezt fel bírtuk nevelni. Ezek után megint vettünk egy hold földet, és a feleségem megint kapott 4 holdat. A szülei vették neki.

Az 1929-es év most már, hála Istennek, a munkánk után adott áldást is. mivel a föld szaporodott, a szüleim is idősödtek, beszegődött hozzánk egy idősebb ember a feleségével, és volt nekik 3 családjuk. Egy lányuk férjnél volt már, meg egy fiú, az 19 éves volt, meg egy 16 éves lányuk. Az aratást és a kukoricaszedést résziből végezték, akkor a saját kosztjukon éltek, de máskor, kapálás vagy bármi más munka a határban vagy itthon, az napszámban, és amit bárhol fizettek, mi is annyit fizettünk. De amikor nálunk vagy a határban nekünk dolgoztak, ide nekik nem kellett sem kenyeret, sem főtet hozni. Akkor ettek, amikor mi, abból és azt, amit mi. Nagyon becsületes család volt, és szorgalmas, és ezek után nem kellett semmit ellenőrizni. Hogyha nem voltam ott velük, még jobban és gyorsabban végezték a munkát. Nagyon szerettük őket, de ők is

•

minket. Csak a fiuk nagyon háládatlan volt a szüleivel szemben. A lány is férjhez ment, mind a két lányuk férjnél volt már, és azok nagyon jók voltak. A fiuk megnősült, de nem soká voltak náluk, ha elfogyott, amit elvittek, visszamentek, nem győzték őket segíteni. Külön házat is építettek nekik a szüleik, mert nálunk sokat is dolgoztak, de szépen is kerestek. Az embertől nagyon sokat tanultam, mindenhez értett, én jobban csak a lovakkal dolgoztam, mindég voltak borjúk, fejőstehenek, meg nagyon szerettem a csikónevelést, a szép fekete lovakat. Mindég fiatal lovakat hajtottam.

Az 1930. évben vagyunk. Április 26-án megint született egy fiunk, ez a János nevet kapta. Még az édesanyám nagyon sokat segített a főzésnél és a dohánymunkában, az édesapám meg, mikor kedve volt, különösen addig, míg az állandó munkásom nem volt. A feleségemet betanítottam kocsit rakni, kevés gabonát, kukoricaszárat, nem volt erős asszony, de a kocsit olyan szépen megrakta, én meg feldobáltam neki, meg letről irányítottam. Igazi földműves- és házias asszony volt. Mikor hazaértünk a teherrel, az édesapám hozta a létrát, és ő felment, lehányta, akár gabonakévéket, akár szárat; a feleségemet küldte le a kocsiról. Az édesapám elég erős volt, és mikor kedve volt, sokat segített. Az 1929-es évben az Elek bácsi (ez volt a munkásom neve) megszerette nálunk a keresetet és a munkabeosztást, egy hold dohány munkáját vállalta harmadából. Mi meg fél holdat, de külön munkálta mindenki a magáét. Csak amikor kocsival is kellett, akkor közösen ment, például palántaültetéskor, ha vizet kellett hordani, és mentem magam vízéért, ők meg addig csinálták a többi munkát, a sorok egyenes vezetését, lyukakat verni kapa fokával, amikor megjön a víz, lehet öntözni, és a belocsolt lyukakat beültetni dohánypalántával. És a leszedett dohányt felrakni és lerakni, és szépen ment a munka. 1931 elején vettünk két hold földet, mivel jól sikerült az 1930. évi dohánytermés. A búzatermés is ezen évben, hála Istennek, kitűnő volt, abban az időben 8 holdról csépeeltünk 120 métermázsát.

1980. január 25., Szent Pál napja. De Isten bő áldását felváltotta az Isten ostora, mert ne gondold, kedves olvasó, hogy a Jóisten csak akkor szeret bennünket, amikor áldásával halmoz el, akkor is szeret, ha ostoroz. Tehát ha leírtam a földi szerencséket, leírhatom a szeren-

csétlenségeket is. 1931 úrnapiján történt. Az édesanyám beteg volt, bent feküdt a szobában. Én és az édesapám elmentünk a templomba, a feleségem otthon maradt főzni, a Jánoskát belefektette a bölcsoébe, a szobában aludt, de a Mihály öregebb volt, közel a három évhez, és ez már szaladt mindenbe. A feleségem beállította a folyosón a Jánoska állójába, hogy nyugodtan dolgozhasson. A kis konyha a folyosó végiben volt, olyan nyolc négyzetmétert tett ki. Asztal nem volt benne, a feleségem fánkot sütött, midőn ezzel kész volt, a kasztrót letette a földre, a fal mellé, egy kevés zsír maradt benne. Az édesapám a templomból eljött a körmenettel a harmadik oltársátorig, ez egy sarokház előtt volt, emellett volt az édesapám testvérhúgának a háza, ő átment oda megnézni. Ez az asszony már 20 éve világtalan, sütött guráblit, és adott néhány darabot az édesapámnak, hogy hozza el a kisgyerekeknek, meg hogy mutassa meg a feleségemnek, hogy ő milyent tud sütni, pedig nem lát. Fogta magát az édesapám, nem jött utánunk, rövidebb úton jött haza. A kisfiú, ahogy meglátta az öregapját, sírva könyörgött, hogy vegye ki az állóból. Az édesapám kivette, azzal megy be a konyhába, mutatja a feleségemnek, hogy mit hozott, a kisfiú meg furakodott be utána, ez előtt néhány perccel tette le a feleségem a kasztrót. A kisfiú kissé meghátrált, a lába megakadt, beleült a meleg kasztróba, csak egy kis ing volt rajta, felfreccsent az a kis zsír, meg a kasztró is meleg volt, megégette a kis farát. Felkapták, de a baj megtörtént. És mikor a templomból megjöttem, az alsó kapun hallom a borzasztó gyereksírást. A folyosó utcai végén fekszik, egy ágyon fekszik, körülötte a feleségem és a szüleim, mondják, hogy mi történt, én mindjárt megyek az orvoshoz jelenteni. Ő eljött, táblaolajat ajánlott, hogy azzal kenegessük. Meg a népek ajánltak ezt, am azt, de a szenvedés, amit az a kisgyerek szenvedett, amikor a feleségem kenegette, de a feleségem is meg mi is, akik ezt láttuk vagy hallottuk, ezt át kellett élnünk. Meg a népeknek az ítélezése! Nem tehettem semmit, csak imádkozzál és dolgozzál. Négy hónap után kezdett járnai, de a fájdalomtól is visszafejlődött, ezenfelül még ebben az évben egy öt éves szép és jó fekete lovam elpusztult, de ez nem fáj úgy, vettem helyette másikat.

1932-es év, ez is halad a másik után. A fiatalabb fiú erős fejlődésű, Isten után a családban volt az örömem, de különösen a két

gyerekekben, a Mihály is lassan elevenedett. Nagyba fogtunk, ami talán vesztünket okozta. Mi magunk ültettünk 24 sor dohányt. Az Elek bácsiék meg 30 sort, ebből 12 sor az övéké, nekünk ezért elmunkálnak 18 sort, de a kocsi-val, lovakkal én dolgozok minden, így a mi részünk 42 sor összesen, ez éppen kettő katasztrális hold. Mivel jóindulatú volt mind. Igaz, a 12 sorról öhozzájuk lett hordva, és ők ezt otthon is szárítják, minden munkáját otthon is végezik, erre nekik külön dohánytermelési engedélyük van. De azért nálunk a pajtát és a padlást kicsinek láttuk előre, így egy szakasz magas szárítópajtát építettünk, ami a pénzünket felemészttette. Készen a pajta. Jön egy szomszédasszony, akinek egy hold földje eladó, és mellette egyik felől 3 hold földünk van, amit már mi vettünk, a másik felől 4 hold, ezt a feleségemnek a szülei vették, de nekem akarná eladni, de mi is nagyon szeretnénk, 8 hold lenne egy tagban, egy dűlőre a falu szélétől, jó föld. Mondom neki, nincs pénzünk, abban az időben 90 dinár volt egy q búza, és 9000 dinárt akart érte, azt mondja, csak 3000 dinárt kell most fizetni. Azért, mert a második férjétől, akivel már hosszabb idő óta éltek, most széjjelváltak, és az ember részére 2000 dinárt kellett fizetni, 1000 dinár pedig neki kell, a 6000 dinár után kamatot fizessenek (de ez sem magas). Nem volt családja, 70 év körüli volt az asszony, félek nekivágni, még kamatos pénzzel nem vásároltam. Az asszony az édesanyámnak leánykori barátnője volt, mikor idetelepültek Gyulafalvára. Az édesanyám mondja, Veca, megvettük a földet. Így megörültem, mert sokszor tapasztaltam gyerekkoromtól kezdve idáig, amit az édesanyám indítványozott, az mindég jó lett, ha nehezen is. Nagyon szeretett velem menni legénykoromban vásárra venni gazdasági szerszámokat, amit vásárban árultak, zsákokat, ponyvát, istrángokat, nagy kötelet, lovakra szerszámot, ruházatot, lábbelit, subát, fiatalemberkoromban új kocsinak való farészeket. És úgy ki tudta választani mindég a jobbat, tökéletesebbet, igaz, drágább is volt, de viselve később olcsóbbnak bizonyult. Még abban az időben nem az eladó szabta meg az árat, hanem a vevő. Olyan szépen tudott alkudozni, de tisztán fizetni, írni-olvasni nem tudott, de számolni, azt igen. De én tudtam, és tudok még most is, írni-olvasni, de számolni is, 80 éves koromban is.

Folytatom tovább! A sok dohányt hazatakarítottuk, még a kukoricaszedés, szántás, búzavetés, kukoricaszár-hazahordás maradt. Október utolja felé elkezdjük a dohánycsomózást, mert karácsony előtt be kell szállítani, mert mindég ábécé szerint szokták a szállítást kezdeni. Elek bácsiék az övéket este és hajnalban otthon végezik, a mi részünket nappal nálunk. Mi pedig a sajátunkat külön csináljuk, nagy hosszú csomóasztalok a szobában. A földön sok csomó erre-arra, az Elek bácsiék csomózása külön, a miénk megint külön. Az édesapám hordta be a zsinóros dohányt, vagyis a felfűzött leveles dohányt, segített a zsinórról lehúzni, és a csomókat összerakni, mert ő nem szeretett az asztalnál üldögegni. De a kisgyerekeket nagyon szerette, azok meg őtet. Szóval elég jól haladtunk mi is és Elek bácsiék is, ment a munka korán, későn, az édesanyám, én és a feleségem. Csak az édesanyám Szent András estéjén az asztalnál hirtelen rosszul lett, és vért hányt, ágyba esett. Reggel hívtuk a papot, az orvost, az sárgaságot állapított meg rajta, többé nem dolgozott, olyan csendes, nyugodt beteg volt, azután már nem haladtunk úgy, igaz, hogy egy rokon ember is járt hozzánk segíteni, hogy majd az ő dohányját is elviszem Kerényre a szállításkor. És máskülönben mintha a két kisgyerek is meg mi is vesztünket éreztük volna, a két ember is, Elek bácsi is meg Pali bácsi is mindég a gyerekekben örvendeztek, meg mi is. Mihály négyéves elmúlt, a János meg kettő és fél éves, de erősebb és fejlettebb volt, mint Mihály, nagyon jól állt neki a beszéd, és engedelmes, és szépen tudtak imádkozni (mert az édesanyjuk nem a káromkodásra tanította őket, hanem imádkozásra, hogy Istent imádják, és hogy szüleiket tiszteljék, és felebarátjainkat szeressék). A dohánycsomózást úgy december 10-e körül elvégeztük. Az Elek bácsi dohányját elszállítottuk, 14-én délelőtt hazajövet a mienket batuztuk össze olyan 30-35 kg-os batukba, de nekünk 18 métermázsát kell szállítani 17-én. 15-én meg a Pali bácsiét kellett szállítanom, de már 13-án a feleségem is beteg lett, olyan nagyon megfázásféle. Ő a konyhában feküdt ágyban, az édesanyám meg a szobában. A nénémék itt laktak a szomszédban, volt egy 18 éves lánya, ők is oda voltak csomózónak a faluban. Mivel a dohánycsomózások sokáig tartanak, csak annyi ruhát mosnak, ami nagyon kell. Hát elhatározták, hogy majd nálunk, a szobában kimossák a néném

•

a lányával az övékét is és a mienket is. 15-én én elvittem a Pali bácsi dohányát Kerényre. A nénémék jól befűtötték a banyakemencét, beraktak 5-6 fazék vizet a kemencébe, összeszedték nálunk is és nálunk is a fontosabb testi ruhát, és mostak. A kemencéből hordták be a vizet a fazekakkal. Én hazaértem úgy 11 órakor Kerényről, a lovakat bekötöttem az istállóba, adtam nekik enni. Utána megyek a kamrába a dohányt batyuzni. Egyszer csak ijedve hívnak be a szobába, a fiatalabb fiú beleült a fazék meleg vízbe, amit néhány perccel azelőtt hoztak be a kemencéből. Még csak két fazékkal volt a kemencében, az egyiket felöntötték a teknőbe, a másikat letették a földre, mivel siettek, hogy hamarabb készen legyenek, mert már dél van. Az édesapám a krumplit pucolja, hogy hamarabb bírjanak főzni a nénémék, egy edénybe vizet öntöttek, hogy az édesapám abba dobálja a megpucolt krumplit, és a két kisgyerek örvendezett, amikor az édesapám beledobta a megpucolt krumplit a vízbe, és mondták az édesapámnak, hogy ötet csapja össze a víz, a másik meg, hogy ötet. Az öregapjuk is nagyon örült nekik, és ő sem vette figyelembe, hogy a meleg víz ott van letéve. És a gyerekek szaladoztak, a nénémnek kellett volna vigyázni, a teknő alá is tehetne volna a vizet. Jánoska háttal volt a víz felé, megakadt a lába, beleült a meleg vízbe a kis ruhájával, mindjárt megforrázta a farát, és felhólyagosodott.

1980. január 26. Tehát, kedves olvasó, gondolkozzál kicsit ezen a jeleneten, hogy mit csináltál volna, ha az én helyemben lettél volna. Avagy gondolod, hogy nekem mit kellett volna cselekedni? Jajgatnom fülsiketítő hangon? Vagy a nénémet a lányával kizavarni a szobából, vagy az édesapámat okolni, hogy ő is nem vigyázott? Gondolod, hogy ez használt volna nekem? Egyáltalán nem, mert ha felindultságomban bármi hasonlót cselekedtem volna, az idegeimre hatott volna, talán a szívem hasadt volna meg fájdalomában. Az Úr Jézus 33 éves korában 14 stáción, állomáson haladt át. Háromszor roskadt össze a kereszt terhe alatt. Isten fia volt, mégis szenvedni kellett neki. Én meg csak Ádám és Éva bűnös fia vagyok. Ő szelíd volt és hallgatott, és bűneinkért meghalt. Én sem tehettem mást, csak hallgattam, én is azon a napon születtem, csak 1899 évvel később, és én is 33 éves voltam, és lehet, hogy ezen fájdalmas esetek, amik akkor velem történtek

•

csak az első vagy a második vagy a harmadik stációk voltak. Hogy azóta 80 éves koromig hány stáción haladtam át, és hányon kell még áthaladnom életem végéig, csak a Jóisten tudja.

Folytatom tovább! Én azonnal mentem az orvoshoz jelenteni. Mindjárt rám mordult, hogy nem tudunk vigyázni, és ennek is táblaolajat ajánlott, de nem jött megnézni. A nénémék a munkájuk végeztével elmentek haza. Az édesanyám és a feleségem még betegberek lettek a szerencsétlenség után. A két kisgyerekek én maradtam, a Mihályt a kuckóba fektettem, a kis Jánoskát meg a bölcsőbe, de nagyon nyughatatlan volt, mintha nem is annyira a fájdalom gyötörte volna. Hol az ágyamra, hol a bölcsőbe. Nem sírt, hanem mindég csak könyörgött, mondván, adjon vizet, édesapám, vizet adjon, édesapám. De hiába adtam, utána ismételtette a könyörgést, utóbb egy kis bort is öntöttem a vízbe, hogy kissé savanykás legyen, egy ágyon az édesapám feküdt, a másikon a nagybeteg édesanyám, a harmadik az enyém lett volna, de én nem fekettem le. Éjfél után két óra tájban az ágyamon feküdt, nyugodtabbnak mutatkozott, belefektettem a bölcsőbe, mintha el akarna aludni, lecsavartam a petróleumlámpát, lefeküdtem az ágyamra, úgy öt óra tájban felkeltem, és azt gondoltam, hogy alszik. Kimentem az istállóba, nem jöttem be rögtön, úgy hat óra tájban bemegyek a szobába, azt mondja az édesanyám, nézzem már a kisgyereket, olyan csendben van. Odahajolok, már meg volt halva. Olyan fájdalom ért, hogy majd elestem, de egy hang a bensőmben mintha azt súgta volna, hogy tartsd magad keményen, mert nem vagy egyedül, és még sok csapás ér, és el kell viselned. Tehát egyedül nekem kellett intézennem mindent. 8 óra, megyek az orvoshoz jelenteni. Azt mondja, ezt rögtön kell jelenteni a község házánál, az orvos jön velem, az irodába érünk, jelentem az anyakönyvvezetőnél, az kérdi a haláleset okát, de ott van az orvos is, de ott van egy zombori tisztviselő is, ezek mind hallják. Úgy elmondtam, ahogy történt, összenéznek, az orvos mondja, hogy ezt kötelessége jelenteni az illetékes komissziónak, ez volt 16-án reggel, és mondják, hogy 17-én fognak kijönni. Nekünk meg 17-én kell a dohányt szállítani, 18 mázsát, le lehetne róla mondani, de lehet, hogy akkor egy hónap múlva kerülünk sorra, és már nagyobb része be van batuzva. Tehát így mindjárt intézkedtem,

•

és hogy a dohány is el lesz szállítva, nekem nem muszáj ott lenni, itthon meg én mindent elintézek. Mert nekem a Jóisten adott olyan jó gondolkozási tehetséget, bármilyen akadályok gördültek elébem, nem keseredtem el, de nem is okoltam senkit, hanem cselekedtem, és nem sopánkodtam. A kölcsönkocsikat megrendeltem, ötöt, meg egy a mienk, vannak nekem embereim, mert ha valakin kell segíteni, akkor én is ember vagyok. 17-én kijött a komisszió, a két községi kocsis kihozta őket, nem tudom, 4 vagy 5 ember volt, egy asszonyt kértek melléjük. Volt egy jó, tanult asszony a szomszédunkban, az volt velük bent a szobában, meg a nagybeteg édesanyám feküdt a hátulsó ágyon, az orvosok meg elől végezték a munkájukat. Gyorsan végeztek, és elmentek, az asszony mondta el nekünk, amit mondtak neki. És azt mondták, az ijedéstől kapott olyan magas lázt, az ölte meg, és ha életben maradt volna, soha nem lett volna tökéletes. És azt mondták az asszonynak, hogy nagyeszű lett volna. Akik abban az időben nálunk dolgoztak, mindenki nagyon szerette, nem volt hízelkedő, szépen tudott beszélni, és jól tudott enni, kétannyit megevett, mint Mihály, soká emlegették a munkásaim, így kért, adjon még, vagy adjá', Mihály, palacsintát. Aznap eltemettük, de voltak nálunk a csendőrök is, és kihallgatták az édesapámat is, a nénémet is meg a lányát is, és jegyzőkönyvbe vették, és az orvos is kikérdezte őket, és utána a bíróságra is kellett menni, és ott is kihallgatták őket. És azt mondták nekem, ha fél éven belül tudok rólok valamit, hogy nem készakarva csinálták-e, akkor jelentsem. De mi erre nem is gondolhattunk, mert mindenki nagyon szerette, és semmiféle harag nem volt köztünk. Figyelmetlenség, és lehet ez Isten büntetése és ustora, mi nem tudjuk, és így nem is ítélkezhetünk, mert bűneinkért Isten ott sújt ránk, ahol legjobban fáj. Ezzel ez a reánk sújtott 1932-es szomorú esztendő elmúlt.

1980. január 28. Az 1933. évvel kezdem, de ez az esztendő is folytatódott úgy, borús, viharos, és a hullámok az én rozoga csónakomat majd elborították. De mivel talán csak az Úr Jézus fogta a kormányt, hogy el ne merüljek az élet tengerén, amely így szól, amit sokszor énekeltem és énekelek. „Édes Jézus, te irányítsd a sajkánkat a part felé. Téged kérünk mint kormányost, segélyünkre lépj elé.”

•

Január 25-én, mint Szent Pállal történt, fordulat jött be az életembe. Így az én drága jó édesanyámnak is az a nap, január 25-e nagy fordulatot tett. Mivel nagyon sokat szenvedett egész életében, lelkét az Úr Jézus magához vette. Megszűnt az a drága, anyai szív dobogni. Aki kiskorától, 4 éves korától az árvaságot megkezdte, a szegénységet, a sok munkát és életét nem kímélte, bennünket úgy nevelt, hogy csak a jót tegyünk, a rosszat pedig kerüljük. Meg az édesapámat hogy védte a gonosz emberektől és a rossz tanácsadóktól, de hiába, még ő kapott a jóságáért. Jaj, de sokat hallottam, amikor ő nem tudta, hogy hallom! Szűzanyám, Máriám, segíts meg, így könyörgött. Amikor meghalt, sajnáltam. De hálát adtam az Istennek, hogy nem szenved tovább. Igaz, hogy 8 hétig feküdt, de kívülről nem látszott rajta a szenvedés. Hogy belülről mit érzett? Azt a Jóisten tudja, türelmes beteg volt, hallgatott. Amikor magam voltam vele a szobában, figyelmeztetett, hogy vigyázzak magamra, a családjaimra, de talán különösen az édesapámra, mert idáig ő védte, amennyire tehetette, és ezek most már mind énreám és a feleségemre hárulnak, Isten után. Hogy hogy történt pontosan, nem tudom, csak hogy vasárnap Hutfusz lelkiatya kiadta, akinél súlyos beteg van, jelentse 2 napon belül, mert elmegy pár napra a szüleikhez. Én hétfőn jelentettem, kedden eljött, ellátta mennyei útravalóval, és szerdán délután 2 órakor, január 25-én viszszaadta sokat szenvedett lelkét teremtőjének. Mindjárt jelentettem, de mivel a lelkiatya már nem volt itthon, ezért nem is lett másnap eltemetve, hanem két éjjel virrasztottunk. Ez nem volt baj, mert hideg volt. Tegnap volt 47 éve, hogy eltemettük, talán a Jóisten is úgy rendelte, hogy két éjjel virrasszuk, mert megérdemelte a jóságáért. Egy felénk lakó asszony, aki az édesanyámat ismerte, megjegyezte, hogy itt hagy benneteket az aranykulcs. Mert igazi aranynak és igazi őrangyalnak teremtette az Isten, és igazi házias asszony volt. Isten után minden felett örködött. Volt egy gyönyörű hangú énekes asszony, aki mindkét éjjel nálunk volt énekelni és imádkozni, amit egész életemben megköszönök és meghálálok neki. Gyönyörű gyászénekeket énekelt. A jelenlegi kántor, Szarvák Ferenc édesapjának nagynénje volt. Mintha engem bízott volna meg, hogy folytassam tovább az ő szereplését, és hála Istennek, én folytatom is örömmel és tehetséggel, és csak olyan hanggal, amelyet a Jóisten adott nekem.

Folytatom. Az édesapám az édesanyám halála után két hónapig csendesen viselkedett velünk szemben. A kisgyerek szerencsétlen halála és az édesanyám halála kissé megrendítette. De itthon nem fogta a hely, és két hónap után elkezdte az újránosulást. 72 éves volt, és eleinte dicsért bennünket, hogy jók vagyunk hozzá, de később, mikor jobban kérdezték, hogy miért nősül meg, akkor mindjárt voltak okok, mert az öregebb néném is meg a fiatalabb nénémnek a férje, a sógorom is elleneztek az újránosulást. Akkor már mi sem voltunk jók neki. A faluban talán akkor mindenki a mi ügyünket tárgyalta, de mi csak túrtünk, hallgattunk. Vasárnap templomba mentünk, imádkoztunk és dolgoztunk. A nénémről tudtunk meg sokfélét, mert ő járt a faluba többfelé. Egyszer csak, úgy április elején, élénk tárja az ő tervét, hogy van egy özvegyasszony Moholon, az öreg kártyakollegájának, Pozsár Jankónak a felesége ajánlotta neki. De előre megírták az asszonynak, Haszilló Jánosnénak, hogy ilyen és ilyen özvegyembert küldenek, és ennyi és ennyi vagyona van neki, és visszaírta az asszony, hogy mehet az ember. El is ment az édesapám. Mi semmi akadályt nem hoztunk fel ellene, mivel ismertem az édesapámat, hogy milyen, ha ellenezem. Olaj lesz a tűzre, csak hallgattunk. Mikor hazajött az édesapám, elkezdte nekünk dicsérni, hogy nekünk milyen jó lesz. Hát mi kérdeztük, hogy mit kér mint második asszony. Édesapám így: nincsen családja, úgy 58-60 éves, még sokat segít nekünk a munkában, olyan lesz, mint az édesanyánk volt. Továbbá, hogy az ő hat és fél hold földjét én munkáljam el. Nekik csak, amit megesznek meg kis ruházat kell, a többi mind a mienk lesz. Szegény édesapám azt gondolta, hogy mi megőrülünk ennek. De már, amit a néjeim 3-3 hold földet több évben használtak, mikor az édesanyám meghalt, 1-1 holdat az ő részét visszavette tőlünk, csak az anyai rész 2-2 holdat használhatják. Mi, a 3 testvér a 6 és fél hold anyai részt elraktuk. De én mondom az édesapámnak, így nem lesz jó. Az asszonynak valamit kell írni, és ezt írásba kell foglalni. Ő kérdi, hogy lenne ez, és hogy mennyi. Ekkor fogtam papírt, tollat, tentát, és mondom neki, hogy ő diktálja, majd én írom. Én magam sem tudtam, hogy mi fog ebből kialakulni, de ki kell valahogy indulni. És amennyit ő mondott, én többet mondtam és írtam, de csak ingóságban, ingatlant semmit. Csak évenként mennyi gabona,

•

életmi eltartás és ruházat. Mikor mindez megvolt, felolvastam neki, jóváhagyta, és én aláírtam a nevem, és hogy én ezt teljesítem is. Az írást átadtam az édesapámnak, és megy az asszonyhoz. Természetesen az útiköltséget én adtam, mert még az édesanyám élt, ő volt a biztos pénzkezelő, mert még amikor fiatalok voltak, amikor még a szegénységi alapot kezdték lerakni, az édesapám keze közül hamar kicsúsztak volna az apró és a nagyobb pénzek, így én is mindég az édesanyámnak adtam, akármennyi pénzt hoztam, de tőle is kértem, ha valamit vettem vagy vettünk. Mivel az édesanyám meghalt, így én lettem volna a pénzkezelő. Ekkor már 11 éves házások voltunk, és nekem nem volt szükségem zsebpénzre, se nem dohányoztam, se nem ittam kocsmában csak olyankor, amikor dohányszállítás vagy gabonaszállítás alkalmával a munkásokkal ittam. Tehát nálunk is a pénzkezelő a feleségem lett, mert ő is olyannak bizonyult, mint az édesanyám volt.

Folyatom tovább. Az édesapám elment Moholra, mikor visszajött, örömmel mondja, hogy az asszony azt mondta, hogy neki nem kell semmi. Itt már világosan láttam, hogy be leszünk csapva, ha nem vigyázunk. Eljutottunk április 20-ig. Megjegyzem, idáig az édesapámmal szemben nem volt bátorságom fellépni, az édesanyám volt erre hivatva, én csak akkor, amikor nem volt józan, és az édesanyámat, a gyengébbet kellett védeni. De most Isten segítségével léptem fel, józan volt ekkor, mondom neki, a hat és fél hold földjét írassa szét ránk, meg a fél házat, amiben lakunk. Kettő és kettő holdat a nénejimre, és kettő és fél holdat és a fél házat énám, és ezekre mindre mindjárt a szerződésben tegye rá a haszonélvezetet. Azt kérdi, hogy mi lesz neki akkor? Mondom neki a hat és fél hold termése, és a szobákból az, amelyekben akarnak lakni, ha megnősül. Ő mindjárt kissé hízelegve, hogy nekem többet akar adni, a nénejimnek meg kevesebbet, mivel megharagudott rájuk, és így és így megcsináljuk, hogy ne kelljen ügyvédeskedni. Mondom én, hogy ha úgy megcsinálja, ahogy én mondom, akkor békével és nyugodtan meghalhat, nem kell neki félni, hogy pörre kerül ez a hagyaték. Megjegyzem, még idáig semmiféle ingatlan nem volt a nevemen, csak a feleségem nevéen 7 hold föld, amit a szülei vettek neki. És 8 hold föld volt a feleségemmel közösen íratva, amit azóta vettünk,

•

mióta nős vagyok. De még mindég nem enged. Utóbb mondom neki, hogy a néném mennyi sokat dolgoztak, és már őket illetné az édesapai hagyaték, nem egy idegent, aki nem segített ennek a kis szegénységnek a megalapozásában, és én is 16 éves koromtól kezdve 33 éves koromig műveltem, építettem, fenntartottam. Két embert megneveztem neki, akik éppen ezen idők előtt a második asszonyra íratják meg eladták, és az asszonyok otthagyták az embereket a semmiben, és ha ő is így akarja, ne gondolja, hogy a testvéreimmel együtt olyan szívesen viseljük gondját, amikor semmije se lesz. Így hát nagy nehezen ráállt. Másnap reggel, április 21-én mindnyájan elmentünk a jegyzőhöz a szerződést megcsinálni. Amikor készen volt, a jegyző felolvasta, és mindnyájan aláírtuk. Az édesapám azt mondja a jegyzőnek, hogy ő akarna egy írást csináltatni, hogy én kötelezzem magam, hogy őneki zsebpénzt adjak. Bár a jegyző nem ismert bennünket, mert nemrég jött a falunkba, mégis észrevette, hogy milyen emberrel van dolga, azért így felelt a jegyző: „Maga ráíratta a családjaira a földet, házat, amihez a maga halála után ők a jogtulajdonosok, ők ennek ellenében élete végéig adnak magának haszonélvezeti jogot, ki van maga biztosítva, hogy élete végéig nem vehetik el magától, és még maga zsebpénzt akar a fiától? És mennyi lenne az a zsebpénz? Mert magának kedve kerekedik, és sok pénzt elver, és a fiának ki kell fizetni.” Így a jegyző nagyon a szeg fejére csapott. Ekkor az édesapám kissé meghunyászkodva, lealázkodva ezt mondja: „Nem nekem kell mind, hanem az asszonynak is.” A jegyző így. Itt nincs a szerződésbe semmiféle asszony, és kérdé tovább, mennyi lenne az a zsebpénz. Felelé az édesapám, 600 dinár évente. Kérdé tőlem a jegyző, hogy megadom-e. Igent feleltem, pedig akkor nem annyi értéke volt a 600 dinárnak, mint a mai 600 dinárnak, mert akkor 100 dinár volt egy q búza. Tehát 6 q búza árát zsebpénznek évente, de aláírtam, mert az utóbbi 20 évben nagyon sokkal több ment el évente, mint 600 dinár. Ezzel elmentünk haza. Az édesapám elment hazulról, bizonyára elment a testvérhúgához, megmondani ott, amit délelőtt végeztünk. Mert az is kérte mindég, hogy tegye meg ezt, nehogy úgy járjon, mint az a két ember, akikről főntebb írtam. De voltak nekünk ellenségeink is, akik sok gonosz-ságot elkövettek ellenünk. Akik édesapánkat mindég rossz útra

vezették, ő meg, szegény, hitt nekik, és rájuk hallgatott. És egy ilyen haszontalan szomszéd ember megtudta a mi délelőtti végzésünket, és kétszer is volt nálunk, az édesapámmal akart beszélni, de mivel az édesapám nem volt itthon, nem bírta az ő sátáni mesterkedését megtenni. A néném is délután hallja egy embertől, ez nem tudta törvényt, hogy mi hiába csináltuk a szerződést. Mert ha az édesapám megesküszik az asszonnyal, a haszonélvezet az asszonyra marad, míg ő él, vagyis az asszony. Ezt nem hittem, de azért a biztonság okáért este elmentem a jegyzőhöz. Olyan vallásos ember volt, Gorcsik Boldizsár, és amikor odaértem este, úrangyalára harangoztak. A jegyző kinn áll a folyosón és imádkozik, én is levettem a kalapomat és imádkoztam. Amikor bevégeztük, kérdé, hogy mit akarok. Én kérde, hogy igaz-e ez. Ő mondja, hogy a szerződést hitelesíteni kell Zomborban egy közjegyzőnél, mert ő megcsinálta a szerződést, én kifizettem, de még nincs hitelesítve. Valaki az édesapámat felvilágosítja, bemegy a telekbe, a nevében van 6 és fél hold föld és fél ház, be bír táblázatni valamennyi pénzüsszeget, és azután, ha már hitelesítve lesz is, a telekkönyv visszadobja a szerződést, mert nem tiszta. Mondja tovább, hogy az édesapánkat vegyük rá, hogy menjenek Zomborba a hitelesítés végett, és azután lehet beadni a telekbe. Másnap reggel felkelek, szombat van, igaz nagyon el van borulva, de nem esik. Pénteken sok eső esett, nem bírok szántani, de mást sem. Ez a nap alkalmas volna, meg a helyzet is így kívánja. Kelttem fel az édesapámat, hogy menjünk Zomborba, a szerződést kell hitelesíteni. Nem akar felkelni, mondom neki, hogy ezt meg kell tenni, és a mai nap el bírjuk végezni, mást úgysem bírok csinálni. Felelé, hogy be akarom csapni. Szépen, csendesén mondom neki, akkor nem is kellett volna elkezdni. Így nagy nehezen rám hallgatott. Zomborban szépen el lett a közjegyzőnél rendezve, és viszik a telekbe, mert ez után nem kell illetéket fizetni, mert ajándékozási címen lesz átruházva. Ez most megvan, de hogy lesz tovább? Csak az Isten tudja, mi nem tudjuk. Akik az édesapámnak a moholi asszonyt ajánlták, megtudták az esetet, azonnal megírták az asszonynak. Az édesapám megy az asszonyhoz, de amikor odaért, az asszony szóba sem állt vele. Így járt most édesapám. Nem is jött haza, Moholról egyenesen ment Militicsre lakodalomba, az onokatestvéremnek a

•

fia esküdött. Mink is hivatalosak voltunk, de mi nem mentünk. A kisfiunk szerencsétlen halála, meg az édesanyám nemrég halt meg, és nekünk úgy is volt elég szomorú lakodalmunk, meg lesz is. Az édesapám hazaér, dül-fül, velünk nem beszél, nem eszik, még van a 600 dinárból, megy a kocsmába, ha hazajön gáncsokodik, pöröl bennünket. Mi csak hallgattunk, végeztük a munkánkat, amikor belefáradt, abba hagyta. Mi pedig tovább: imádkozzál és dolgozzál! Az édesapám szeretne volna, ha mi visszaíratnánk volna a részére, de ez Isten elleni bűn lett volna, mert az Isten segítségével vittem végbe ezt a nehéz ügyet. Abba már nem megyek bele, hogy visszaírassam. Így még az édesapám azt is megpróbálta. Elment Zomborba egy ügyvédhez, bepanaszolt bennünket, az ügyvéd meghallgatta. A következőket maga az édesapám mondta el nekünk, mikor látta, hogy nem bír semmit. Hogy az ügyvéd elvállalja az ügyet, de előre jó összeget le kell neki fizetni, és így az édesapámnak elment a kedve a pörösködéstől. És látta, hogy ott milyen szépség és gazdagság van, és még mi is oda hordjuk az ezreket. Így szegény édesapám némileg megnyugodott. De az öregebb nénémet és a fiatalabb néném férjét, a sógoromat nem szeretete. Ezután minket nem háborgatott, és amikor józan volt, belátta, hogy mindenben az igazságot cselekszem.

Jött megint egy változás az életemben ebben az 1933-as évben. A földjeit kiadta árendába, dohány alá olyan szegényebb sorsú embereknek, amit én szántottam vagy a bérlő, de látta, hogy én kézi munkával a magamét sem bírom, mert az enyémet is napszámosokkal meg részesekkel csináltatom. Tehát az övét vállaltam, hogy amit igával kell, megcsinálom. Közben az édesapám valahogy talált egy olyan hozzá való szegényebb sorsú özvegyasszonyt, aki megélhetésért meg valamennyi ingóságért gabonában vagy pénzben, megegyezés szerint, megesküdik vele. Mert az ingatlant sem eladni, sem az asszonyra íratni nem lehet. De hat és fél hold földdel ő rendelkezik, mivel az ő nevében semmi adót sem követelnek tőle, ő már az évi adót is kifizette nekünk. És Isten segítségével valamennyire békés útra terelődtünk. Csak most következik az esküvő, de mi semmit nem akadályoztunk, sőt jobban megnyugodtunk. A 600 dinárt sem kell fizetni, mert ő használja a földeket, öneki kell most már mindenről gondoskodni, hogy hová teszi a pénzt. Mert most a

•

fia nem fizeti ki a kocsmai adósságot. És szégyellni kellett nekünk, hogy ő elgondolta, hogy elmegy tőlünk, vagy az asszony nem akart idejönni. Csakhogy október elején megesküdtek a községházánál is meg a templomba is. Elhurcolkodtak tőlünk, egyet-mást magukkal vittek, kevés holmit, meg egy hold kukoricát, amit én munkáltam, de az ő földjében termett. Mink, igaz, megkönnyebbültünk, de mi sajnáltuk, hogy öregségére a saját lakását itt hagyja, és a feleségéhez és a mostohafiához megy lakni, vagyis a sors kiüldözte otthonából. Mi akkor nem tehattünk róla semmit. Igaz, hogy minket okolt a falu népe, még a feleségem szülei is minket okoltak, hogy nekünk kellett volna itt hagyni a házat. Én már úgy voltam, hogy veszek egy házat, hogy betöltsem a falu száját, de a feleségem azt mondta, hogy ő innen ki nem megy. 11 éve itt küzdöttünk, dolgoztunk, szenvedtünk az édesanyánkkal együtt. Így mi tovább is csak Istenben bízunk, és nem a falu szájára bízunk a sorsunkat. Tehát ezt az 1933-as küzdelmes évet befejeztük.

Még egy pár szót. Az 1932-es évi dohánytermés nagyon rosszul sikerült. 2 holdról annyit sem kaptam, mint más egy holdról, és az 1933. évi a legrosszabb. Így tehát a dohánytermelést 3 évre beszüntettük.

Indulunk az 1934-es évvel. Április hetedikén született egy kisfiunk, József nevet kapta, de ez is csak 21 napig élt, hiába volt minden örömünk, csak szomorúra fordult. És így értünk el június hónaphoz. Halljuk, hogy édesapánk elhurcolkodott az asszonytól, otthagya. Este elmegyek a házhoz, ahova hurcolkodott, de nem volt ott, elmegyek egy kocsmába, ott van. Kihívtam, mondom neki, hogy jöjjön haza. Elkezdett rám lármázni, én rögtön otthagytam. Utána egy hétre hazajövök a határból, mondja a feleségem, hogy az édesapám itthon volt, és mondta, hogy ha hazajövök, menjek el érte kocsival, hazajön. Ezt meghallotta a Mihály fiam, aki 6 éves volt, elkapta az öregapja kezét, és örömmel mondja, gyerünk, öregapám, hurcolkodjunk, és amit kézben el bírtak hozni, elhozták, a többit meg én kocsival elhoztam. Nem tudom, milyen gondolatai voltak. Igaz sokat imádkoztunk érte a feleségemmel, de bizonyára nagy lecke volt neki. A jó édesanyánk, aki annyit szenvedett mellette, családokat nevelte, és ötet is becsülte és védte 47 éven keresztül, de

•

a gonosz társaság kedvére és szavára hallgatva azt a jó édesanyánkat nem becsülte semmibe, és előttem szégyellte, amit tett. Mert én 10 éves koromtól kezdve 33 éves koromig nagyon sokat láttam és hallottam, és ezt mind átgondolhatta. De bocsássa meg neki az Isten, mert nagyon sokszor nem tudta, hogy mit cselekszik. Utána velünk lakott, velünk étkezett, és a földjei ki voltak adva, harmadából munkálták neki. 4 hold termése megmaradt neki, ebből a 6 és fél hold föld adóját kifizette. Akkor még nem volt olyan magas az adó, egy q búza árából kifizette egy hold adóját. Meg fő volt az, hogy a megszokott kocsmázást elhagyta. De most már azon volt, hogy az asszony is idekerüljön hozzánk. És úgy kívánta tőlünk az édesapánk, hogy a melléképületet rendezzem be nekik, a villanyt vezertessem be, padlóztassam ki. Szóval az édesapánk mindenben a békés utat választotta velünk szemben, és hogy a felső lakásban hidegebb van, mert magasak a szobák, és télen jobb nekik az alacsonyabb, melegebb, meg a legfontosabb, hogy békességben éljünk. Ezt mind megcsináltam neki örömmel, mert láttam, hogy nagyon megváltozott. Mert édesapám volt és lett. És megháláltam, és meghálálom először a Jóistennek, azért hogy azokban a nehéz években, hónapokban és napokban velem volt, vezette gondolataimat, szavaimat és cselekedeteimet. És másodszor megköszönöm az édesapámnak, hogy rám hallgatott, megfogadta a kérésemet, és így megmaradt az ő és a mostohámnak a megélhetésük élete végéig. Novemberben idekerült a mostohám is. Így mi nyugodtan éltünk velük, és békével. Az utcán voltak eperfák, én leráztam az epret, ők meg a feleségemmel felszedték, kifőztük pálinkának, fele lett az övéké, fele a mienk. Az alsó kert fele az övéké, fele a mienk. A gyümölcsfákat édesapám a Mihály unokájával szétfelezte. Az édesapám nézett két egyforma fát, az egyiket megmeszezték a másikat nem, és amikor készen voltak, az édesapám vett két szalmaszálat, az egyik szál rövidebb volt, és a másik hosszabb. Egyik szál jelezte a meszes fát, a másik szál a nem meszeset, és ez így ment az 1934. évtől 1947. év szeptember 3-áig, vagyis az édesapám élete végéig. A padláson is az ő gabonája külön volt, a mienk is külön, és ők nem bántották a mienket, és mi sem az övékét. Mert nekünk, hála Istennek, akkor már anyagilag volt mindenünk. Édesapám az első hat évben adott az asszonynak 3 q

búzát és három métermázsza kukoricát évente. Azután nem adta. Hogy a mostohám tett-e félre valamit? A mienket nem bántották. Az édesapám a két és fél hold föld után az adót pontosan előre kifizette. 1947 nyarán a mostohám itt hagyta az édesapámat, mert már 1 és fél hold földet az édesapám átadott nekünk használatra, mert akkor már megkezdődött az a piszkos kötelező világ (az obaveza), és rajtunk követelték annak a termését is, amit nem mi használtunk. És még az édesapám is megismerte élete végén a nagyon szépet és jót ígért szocializmus árnyoldalát. Az utóbbi években az édesapám a pénzét is a feleségemnek adta át megőrzés végett a biztosabb helyre. A mostohám, ahogy itt hagyta az édesapámat, engem felhívott a községházára. Kérdé tőlem a bíró, hogy mit csináljon ezekkel az öregekkel. A mostohám kezdte erősen a panaszt, és engemet kérdez, hogy nem ismerem az édesapámat. Ennyit feleltem: de ismerem, de magát is ismerem. Mert ha az édesapám egyet szól, maga kettőt. Így a bíró elbocsátott bennünket. Pár napon belül visszajött az én mostohám, és itt volt az édesapám élete végéig. Augusztus 30-án az édesapám beteg lett. Bementem megnézni, kértem, hogy van. Felelé, fiam, nem bánom, ha meg is kell halni, a 87. évemben vagyok. Szeptember másodikán hívtuk a papot, meggyónt, szeptember 3. napjának reggelén, mise után hozta a pap az oltári szentséget. Felültem, úgy észnél volt, mintha nem is volna halálos beteg. A pap elment, és talán fél óra múlva elszenderült az Úrban. Hogy mit szenvedett belülről, az édesanyám halála után 14 évig, azt a Jóisten tudja, de én úgy gondolom, a tisztító tűznek nagyobb részét elszenvedte. Adjon az Isten örök nyugalmat neki! Ámen! Békességgel eltemettük. Utána két hétre mondom a mostohámnak szépen, hogy hurcolkodjon el. Egy lovas kocsival talán hatszor vitték el, de mind olyan öreg holmik, amik az ő szobájukba volt, meg deszkák és sok tűzifa volt. De az volt a fő, hogy békességben elváltunk. Utána megyek a jegyzőhöz, kérdé, hogy mi volt édesapámnak ingatlanja. Mondom neki, hogy semmi. Haszonélvezet volt neki fél házon, meg hat és fél hold földön. Kérdé, hogy van-e ügyvédem. Felelem, hogy nincsen. Kiadta a kivonatot az anyakönyvből, és mondja, hogy menjek a doktor Kúlai ügyvédhez. Ez csinált egy kérvényt, fizettem érte abban az időben 100 dinárt, és letörölték az összes 6 és fél hold földről meg a

•

fél házról a haszonélvezetet. Ezzel hálát adhattam Istenemnek, hogy a szüleink iránti kötelességünknek eleget tettünk.

Az 1934. évnél hagytam el. Az 1935. év elején vettünk kettő hold földet, a mi 4 holdunk mellett a sziváci határban. Ott olcsóbban lehetett venni, mint a mi határunkban, de az is jó föld, így ott is 6 hold lett. Így már volt 18 és fél hold. Ebből 2 és fél hold az én jussom, az anyai rész és fél ház. 7 holdat a feleségem kapott, a szülei vették, és 9 holdat mi vettünk, és család még csak egy, és ez szomorított el bennünket többször. De ha Isten így akarta, legyen szent akarata!

Az 1935. évben és az 1936. évben nem történt különösebb eset. Az 1937. évben a házra fordítottuk gondot. Két szobát, egy konyhát kipadlóztattunk, új ablakokat és ajtót csináltattunk, ahova kellett, a folyosót kőkockákkal vagy mondjuk platnikkal kirakattuk, az oldalát pedig kemény, szép préstéglával felrakattuk. Még ez év vége felé 1 hold földet vettünk, a mi 2 holdunk mellett feküdt.

Következik az 1938-as esztendő. Március 17-én született egy kisfiunk, József. Mivel a feleségem nem győzte a ház körüli munkát, igencsak volt mellette egy asszony, meg egy erős legény bérest fogadtam. Mert volt 2 ló, mindkettőnek volt 1-1 fekete csikója, meg egy kétéves fekete csikó, meg marhák, tele volt az istálló. A nyár folyamán két fogattal hordtuk a búzát. A béres két lóval, Elek bácsival, én meg egy lóval, a kisebb kocsival. Mihály fiam 10 éves volt, én felhántam a kévéket, Mihály meg elrakta, természetesen én lenről igazítottam és irányítottam. Kezdtém örülni és remélni, hogy már két fiam van, és hogy lesz, aki a földművesmunkát utánam folytatja.

Elérkeztünk az 1939-es esztendőhöz. Most már két évben megint termeltünk dohányt. Megvannak a pajták, a dohánytermeléshez való szerszámok, meg hogyha sikerül, felér 5 hold másnemű terménnyel. Így sok kézi munka van vele, de beosztjuk a többi munka közé. A nyári, őszi munkát a határban elvégeztük, hozzáfogtunk dohányt csomózni. Egy hold volt. Csak megint baj lett. Józsi fiam nagyon beteg lett. Éppen elhatároztuk, hogy november 25-én reggel visszük Kerényre a Szubotics doktorhoz, mert tüdőgyulladást kapott. Előtte este megkapom a behívót, hogy reggel kell mennem Szlovéniába, Škofja Lokára 1 hónapi munkára. Mindjárt szoltam az unokatestvéremnek, hogy majd ő elvisz kocsival bennünket. Kerényre érünk,

•

nekem kell menni az állomásra, onnan Zomborba. Itt hagyom az egy és fél éves fiamat a feleségemre. Látom-e még többet az életben? De erre rá se merem gondolni. Sőt amikor elindult a vonat velünk Szlovénia felé, elkezdtem danolni, még a komám rám is szólt, hogy bolond vagy te, komám! Elhallgattam a megjegyzését, mert ő nem tudta, hogy én miért danolok, mert ha sírtam volna, akkor sem segített volna rajtam, ő sem, meg más sem a Jóistenen kívül. Mert ha az életem folyamán, amikor csapások és megpróbáltatások értek, mindég sírtam, jajgattam, panaszkodtam volna, az idegeim rég tönkrementek volna, nem értem volna meg a 80-85 és a 90 évet ép testtel és ép lélekkel. Az idő haladt, a feleségem írt, de csak azt írta, mintha jobban volna. De hála Istennek hazaértünk karácsony böjtjén, és örültem, hogy életben találtam őket. De mondja, hogy csak a Jóisten őrizte, hogy életben maradt. De én meg az utolsó napokban és az utazásban úgy megfáztam, bementem a félmeleg banyakemencébe, kisszékre ültem, és az előke mellett volt egy kis nyílás, hogy levegőt kapjak. Jöttek a fiaim, kérdezgették, hogy nem szédülök-e el. Kibírtam, jól kiizzadtam, és helyrejöttem.

1940 kezdetén elhatároztuk, hogy építeni fogunk. Az istálló kicsi volt, két szakasz dohánypajta alacsony, keskeny, nádfedeles. Így hozzáfogtunk. Volt egy kis pénzünk, meg az évi terméshez is bíztunk. A január hónap elég havas volt, talán egy hónapig szánkón jártunk. Megrendeltem egy vagon fekete nagy cserépet Kikindáról. Egy hétig trágyát hordtunk. Kölcsönös szánkókkal hordtunk téglát Kerényről. A búzát eladtuk, elvittük szánkókkal Moravicára, mert kellett a pénz, olyan hidegek voltak, de minden nap mennem kellett, mert ha megjön a tavaszi munka, azt is kell végezni. Megérkezett a cserép az angyalbandi állomásra. Mentem kölcsönös szánkókat keresni. Volt talán, aki nem szívesen jött, mert hideg volt, mert aki nem volt úgy hozzászokva, mint én, aki nap nap után mindég hidegen van. De máskülönben meg nekik is jól jött, mert a lovakat télen is kell jártatni, és szánkóval, pihent lovakkal élvezet volt. Jó meleg subában gyorsan megfordult, akár az angyalbandi állomásról, akár Kerényről vagy Moravicáról.

•

1980. január 30. Én pedig, akármilyen dologidőben szól, kötelességem menni, mert tartozok neki. Jött a tavasz, első dolgom az áccsal megegyezni, hogy 22 méter hosszú épületre mennyi és milyen vastagságú fák kelljenek, és mennyi és milyen lécs és deszka, és hogy ezen 22 méter hosszú épületet faanyaggal és hozzá tartozó részekkel való felépítését mennyiért vállalja átáljába. Nem úgy, mint a jelenben, óraszámra, és az óra halad, dolgozik vagy nem dolgozik az ember. Az áccsal megegyeztem, mentem a fát megrendelni Kerényre, Szivácra, de nem találtam senkit, aki vállalta volna az épületfa leszállítását a részemre. Talán azért, mert mind német volt, és a Hitler-elv úgy diktálta vagy kívánta, hogy csak a német boldoguljon, a magyarnak vagy más nemzetnek a pénze se kellett. Mert a németeknek volt pénze meg mindene. Így Telecskán volt 3 fakereskedő, egy idősebb, több tapasztalattal rendelkező. Ez sem vállalta, mert már sokan a háború szagát érezték, és nagyon könnyen fordulhat a kerék rosszabbra. Így jutottam el egy kezdő fakereskedőhöz, név szerint Lábadi Jánoshoz. Ezzel megegyeztem, ez vállalta, hogy mikorra nekem ezek az épületanyagok kelljenek, az udvaromba fuvaros kocsikkal leszállítja. 8 méteres gerendák, 5 méter hosszú lóistálló, hozzá való vastagságú nagygerendával, minden fának mérete szerint felírva. 5 méteres dohánypajta, 4 darab fenyőfa ágassal, ehhez való minden faanyag, méret szerint és magasság szerint, úgy 4 méter magas falakra, hozzá való szergyiákkal. Itt megfordul az épület keresztbe, 7 méter hosszú fészer, fölül kukoricának, alul kocsjátjárónak szérúbe, hátul 4 méter hosszú nagy deszkakapuval ellátva, és két darab 8 méteres, és egy darab 5 méteres nagygerenda méret szerint. Ennek végébe 5 méteres marhaistálló, a falak közé húzva 7 méteres gerendák. Ettől egy méterrel magasabbra 8 méteres gerendák és alsó és felső gerendák alá erős nagygerendák méret szerint, 6 méter hosszúak. És a 7 méteres fészer és az 5 méteres marhaistálló fölé a 8 méteres gerendák tetejére 5 negyedes, vagyis 3 centi vastagságú lécek csöves kukoricának, és felül a 22 méteres tetőre léceket, ez 4 negyedes, vagyis úgy 2 és fél centi vastagságú. Ezt mind összegezve 12 000 dinárra egyeztünk meg. Két német ember telecskai kőművesmesterrel megegyeztem, 15 méter utcai falat téglából felrakni, cementes malterrel bepucolni, és a 22 méter hosszú épületet sárral vakolni és

tapasztani, és egy pincét kiásni, 5 méter hosszúra és 8 méter szélesre és 3 méter mélyre. A földet kihányni és téglával erős bolthajtást aláarakni, vagyis a pince fölé, és egy erős oszlopot téglából felrakni 4 méter magasan. Mindkét istállóba jászlat téglából felrakni, és erős cementes malterrel bepucolni. Időben, amikor kell, és minden mesterrel a magunk közti szerződést megcsinálni. Jött sorba a bádogos, Kistóth Dezső. Az új épületre a tető felkerül, azonnal a csatornákat felrakni. Jött még a falverőkkel a megegyezés, mert még akkor a falakat nem téglából rakták, hanem földből verték. Ezt is jól meg kellett fizetni, de megérdemelték, mert ez nem gyerekjáték volt. Embernek kellett lenni, aki felverte, felvezette és felhányta a földet 3-4 méter magasra. Szintén méret szerint a falvastagságot, ahol tág volt a föld, ezt kiásni, még a kemény természetes alapot meg nem találják, és ezt újra beverni, és ezt duplán fizetni. Ezen hosszú, magas és vastag falaknak nagyon sok földet kellett hordani, s ez az én kötelességem volt, hogy honnan hordjuk, mennél közelebből. Éppen ekkor egy ember partra akart építeni, és útban volt a sok föld. Ez úgy 400 méterre volt a házunktól, és onnan nagyon sok jó falnak való földet elhordtunk. Ekkor voltam a leggazdagabb lovak és kocsi dolgából. Volt egy hosszú és egy rövid kocsi, ekkor volt 4 fekete lovam. Egy 16 éves, ennek volt 2 fia, egy 4 éves és egy 2 éves, és még egy 2 éves. Ez mind saját nevelésem volt, és mind a 4 szép és jó. És ezekhez két kocsis a földhordáshoz, a két részesem, az Elek bácsi, aki 14 évig dolgozott nálam, ez hajtotta az öregebb lovakat, a két 2 éves csikót a rövidebb kocsival az unokatestvérem, Darázs Albert hajtotta. Ez szintén úgy 15 évig dolgozott nálam. Olyan jó két megbízható munkásom volt mindenben, és a földhordásnál két jó napszámos, akik a földet hányták fel a kocsira. Ment a falverés, akkor még nem kellett sem mérnöki tervrajz, sem betegsegélyző, én és a jó munkásaim voltunk a felelősek. Azokban a napokban én nem sokat dolgoztam, csak az észnek kellett józanul működni, és ez akkor is nehezebb volt nekem, mint a dolog, mert ilyet először vezettem le az életemben. Mindent intézni és irányítani, hogy jól menjen, de hála Istennek nem történt semmi szerencsétlenség. Én követtem el egy hibát. A marhaistálló falát verték, és a vége a szárítópajtához ért. Úgy gondoltam, ott nem ázik a fal töve, nem rakattam téglát

•

kívülről a fal alá, belülről pedig rakattam élével fölfelé 150 centi magasan, hogy a beton, téglajászol, ha készül, meglegyen. A téglamár be van rakva, igen ám, de amikor a falverők a fákat elszedték, a deszkát leengedték, a magas fal megindult a szárítópajta felé, de a falverők mindjárt észrevették, és egy 4 méteres deszkát felállítottak az új fal mellé, a szárítópajta téglaoszlopával szemben, és egy vastag fát, olyan 30 centi hosszút, két vége simára fűrészelve, az oszlop és a deszka közé beszorítva. Utána a szárítópajta felől a fal alá 3 téglaoszlopot rakattam, 1-1-et a végére, és egyet a közepére, és a fal megszáradt, és a felső téglavéget rárakattam, és hála Istennek áll már 40 éve. A másik hibát az ács követte el. Én mondtam, hogy olyan magasra akarom a falat veretni, mint az eleje, a szobák falai, hogy a tető vízszint legyen az új és az öregebb épületen. Az ács azt mondta, hogy 20 centivel magasabbra kell az új falat, mert az süllyed, és akkor egyforma magas lesz mindkettő, és a fal úgy is lett felferve. A falverőknek kifizettem azt a magasságot. A fal teteje fönt megszáradt, jön az ács a gerendákat felrakni, mondja, hogy magasabb a fal 20 centivel, mint kellene. Engem nagyon bántott, nem az hogy meg kellett azt a 20 centit a falverőknek fizetni, azért megdolgoztak, de ki lesz az, aki azt a 20 centi megszáradt földet leássa és lehányja. Az Elek bácsi vállalkozott rá. Én félttem, hogy meg talál szédülni és fönt nincs mibe kapaszkodni, és már 65 év körüli volt, de hála Istennek nem történt baj. Csak amikor a tető és a cserép fel lett rakva, akkor látszott, hogy az ács valahol megtévedt. Az új tető 10 centivel már akkor alacsonyabb volt, mint az öreg tető, de én ezen már nem vitatkoztam. Sőt örültem, hogy már tető alá került, mert már mindenféle anyag drágult, és a munkabér is, mert a háború szele közeledett. Hol a kőművesnek kellett berukkolni, hol a bádogosnak kellett elmenni, de ennek a felesége fogadott egy mestert, így hála Istennek erről a részről megnyugodtam.

De megint jött egy nagy baj, ami az életem folyamán többször megremegettetett. A feleségem egy kisbaba született, de a bábaasszony sem, de az orvos sem tudtak rajta segíteni. Én a folyosón várom az örömet, de egyszer csak jön ki az orvos a szobából, és mondja, hogy a kisbaba már nem él. Hogy Zomborba kellene a feleségemet szállítani. Felelem neki, azonnal intézkedjen, nincs vesztegetni való idő.

•

Ő elment, felhívta telefonon Zombort vagy Ermenc doktort. Fél óra múlva itt volt az autó, feltettük a feleségemet. A bábaasszony és a feleségem édesanyja elment az autóval. Ez történt 1940. június 3-án délután 6 óra körül. Elmentek, én azonnal fogtam a rövid kocsiba a két csikót, és mentem utánuk. Ők Kerény alatt elakadtak, mély sár volt az úton keresztül, és nehezen tudtak átjutni. Mielőtt odaértem volna, akkor indultak, de utána gyorsan Zomborban voltak. De az én csikóim is mentek. A város szélén volt egy kocsmaudvar, oda behajtottam, a csikókat az istállóba kötöttem. Az unokahúgom ott lakott, mondom neki az orvos nevét. Eljött velem, felértünk az emeletre, jön elébünk a bábaasszony és örömmel mondja, hogy a feleségem meg van mentve, de a kislány meghalt. A két asszony, vagyis az anyósom és a bábaasszony mondják, hogy ők is visszajönnek velem. Az orvos megnyugtatót, csak mondja, hogy a feleségemnek 10 napig bent kell maradni, még megerősödik. Szent Antal napján hazahoztam, és itthon lett gondozva. Az Elek bácsi felesége igencsak itt volt nálunk.

Tovább folytatjuk az építkezést. Minden haladt, csak a fake-reskedő mondja, hogy nem kap olyan lécet, amilyenre egyeztünk. A 12 méter hosszú és 8 méter széles kukoricapadlásra nem kap 3 centi vastagságú léceket, csak 2 és fél centi vastagságút, meg már a fuvarosok is nagyon sokat kérnek. Nekem pedig kell a léc, mert a kukoricaszedés is közeledik, és az ács is szeretné hamarabb bevégezni, és a fizetést is megkapni. Én elmentem Zomborba, és elhoztam a nagy hosszú kocsi 2 és fél centi vastagságú lécet. Idáig bírta a 40 évet, ami közben letört, kicseréltük. Így a fakereskedőnek nem is olyan bőven jutott a nyereségből, mert rohamosan ment fel az ára mindennek. Én is, ha egy évet kések, várok, vagy nem bírtam volna így építeni, vagy dupla pénzbe került volna. Azóta mindég örülök annak, hogy akkor és így építettem, mindennek van helye.

Az 1941-es esztendőben vagyunk, izgalmas napok következnek, pedig már lassan beletörődünk, hogy Jugoszláviához tartozunk. Különösen, mióta a Teleki és Csáki megegyezés létrejött Jugoszláviával, nekünk magyaroknak is sok minden meg lett engedve. Minden a legjobb mederben folyt, az adó sem volt olyan terhes, mint 15-20 évnek előtte. Megalakult a Magyar Közművelődési Egyesület.

•

Egyes esteken szép összejövetelek voltak, a Lantos plébános volt az egyesület elnöke. Szép vallásos tanításokat tartott, szép magyar verseket, nótákat és felolvasásokat tartottunk. Én ekkor már harmadik éve templomgondnok voltam. A plébános nagyon szeretett, mondja, hogy én is lépjek fel. Mondom neki, hogy én nagyon gyenge beszélőtehetségű vagyok. De voltak a plébánián olyan 3-4 oldalas olvasmányok és tanítások, melyeknek a címe ez volt: *Ne káromkodjál és ne átkozódjál!* Ezt elolvastam, és úgy gondoltam, hogy én ezzel egy kis oktatást nyújtok szegény gyarló káromkodós magyar testvéreimnek, mert én ebből példát is mutatok. Mert az olyan ember, aki tiltja a gyerekeitől, hogy ne káromkodjanak és ne dohányozzanak, ő pedig mind a kettőt betyárosan tudja, és küldi őket a templomba, ő pedig talán a miatyánkot sem tudja. Tehát a jóra való tanítást, nemcsak szóval, hanem jó példával és jó cselekedeteinkkel kell megmutatni. Tehát én, amikor sorra kerültem, szépen hangosan és értelmesen fölolvastam. Hozzáfűztem, hogy kedves magyar testvéreim, hogyha ezek szerint élünk és cselekszünk, akkor Isten velünk lesz, és akkor elmondhatjuk Szent István király szavával, ha Isten velünk, ki ellenünk.

Utána jött a nagy öröm, az 1941. év húsvétja, az igazi Szent István-i magyaroknak. Csak később megtudtuk, hogy ebben a valamikor színmagyar katolikus keresztény községben nem sok a Szent István-i magyar. Az a 10 százalék Hitlert várta, a németység, a magyaroknak meg talán kétharmad része a másik Hitler-formát, az oroszot várták, az olyan drégelyi vargák, akik eladták Drégely várát a töröknek, Ali basának annyi aranyért, amennyi a bőrébe fért. Így hát az öröm gyorsan borúra fordult.

Kitört a második világháború. Mink, akik az első világháborút átértük, annak szenvedéseit, tudjuk, mi lett a vége. A sok magyar vér elfolyt hiába. Sok fiatal feláldozta életét a haza oltárán. Lett a sok árva és özvegy. A szép magyar haza széjjel lett szaggatva, maradt egy kis maroknyi Magyarország.

Jött az 1942-es év. Nekünk megint csak a háborús bajok következtek, olyan Jurcsek-féle tervek. A kenyérgabonapontok, a zsír- és olajpontok, hogy a föld akármennyit terem, nem elég, mert háború van.

•

Továbbjutunk, az 1943-as évben vagyunk. Május 7-én született a nyolcadik és utolsó családunk. Ez is fiú, Antal lett a neve. A feleségem, hála Istennek, szerencsésen egészségesben maradt. Örömmel neveltük őket, a Mihály fiam ekkor már sokat segített. Már a jó munkásom is meghalt. A felesége 1942-ben, Elek bácsi pedig 1943-ban.

Az 1944. évbe értünk. Január 29-én be kellett rukkolnom katonának Zomborba. Kaptunk fegyvert, mindent, kijártunk gyakorlatozni. Nagyon szépen hangzott az a magyar vezényszó, nem úgy, mint mikor jugoszláv katona voltam. Ott is a puskát nagyon megutáltam. Célozni tanultam, de löni soha az életemben nem lőttem. Kimentünk az albán határra, kiosztottak 150 élelmet, én tévedésből 155-öt kaptam, és odaadtam a puskát és a történetet a társaknak, hogy lőjenek vele, hogy be ne rozsdásodjon. És most a 45. évemben vagyok, ismét fegyvert adtak a kezembe. Úgy szerettem volna tőle szabadulni. Az első héten rám került a naposság, hogy én nem rukkoltam ki, mikor bejöttek. Mondják, hogy egy tiszt keresett egy szolgát, hogy kinek volna kedve. És egy jelentkezett, sajnálkoztam, hogy nem én voltam, aki oda juthattam volna. Eljött az első hét szombat délutánja, osztják az egynapi eltávozást, mindenki szeretne menni, de egy altisztnak meg egy közembernek itt kell maradni. Hát én meg egy sziváci, Szalai Imre őrzető maradtunk. Egy háznál volt a katonai lakásunk, és a katonai szerelvényre vigyáztunk. De még a többiek nem indultak haza, mondják, hogy nekem el kell mennem egy katonai irodára. Odamegyek, mondja nekem az irodai szolga, hogy segítsek neki, hogy hamarabb kész legyen a munkájával, mert ő is megkapta az egynapi eltávozást. Mondja, hogy ha jön a százados, és ha közeledik felém, hogy tisztelegjek és jelentkezsek. Arra gondoltam, hogy fog sikerülni, csak a puskától szabadulhatnék. Nem sokat kellett várnom, nem ismertem, 6 napos katona voltam, de magyart tudok beszélni, és úgy akarnám mondani, ahogy a szolga mondta. Tisztelegtem neki, és mondtam neki kissé félénken. Végignéz rajtam, kérdé tőlem, mióta vagyok katona. Mondom neki, hétfőn öltöttem fel. Felelé, aki ilyen szépen tud jelentést tenni, másképpen kell rajta a ruhának állni. Továbbá mondja, a ruhámat, sapkámat alakíttassam át, hogy jól álljon rajtam. Ezzel elbocsátott, hogy mehetek a lakásunkra. Ezek után hétfő és kedden délelőtt kirukkolás volt,

•

délben megvolt az ebéd. Utána jön a határvadász szakaszvezető, a szakaszparancsnokunk olvassa a nevünket. Akik nem voltunk magyar katonák az első világháborúban, nyolcan ebből az alakulatból megyünk haza. Kérdé, van-e civil ruhánk. De én éppen előtte való nap küldtem haza a kuffert. Hazajöttünk, Harangozó Pista meg én másnap bevittük a katonaruhát. Ezeket mind azért írom le, hogy a Jóisten mindég megszabadított a katonaélettől. Mert volt velünk Zomborban, abban az alakulatban két szilágyi ember is, és mikor itt Zomborban veszélyes volt a helyzet, felvitték őket Gödöllőre, és egyik sem jött haza, soha nem tudták meg, hol vesztek el. Lehet, hogy én is odavesztem volna.

Közeledik a nyár, két szép fekete lovam volt, az egyik 6 éves törzskönyvezett, hasas kanca, a másik 6 éves paripa. Püskösdhétfőn kell vinni Vaskútra, Baja felé. 22 lovat vittünk fel Telecskáról, és 11 ottmaradt a nyíregyházi huszároknak. A miénk is ottmaradt, de két hét múlva kifizették a 2000 pengőt, fizettek érte. Pedig már az oroszok közeledtek a Kárpátokhoz. Közeledik a búza behordása, vettem egy szép fekete kanca csikóját, 2 éves, 2700 pengőért a zombori piacon. Nagyobb, mint amit a huszároknak adtunk, csak még nem volt betanítva, de mi betanítottuk, betörtük, és nagyon szép és jó ló lett belőle. Október 20-án bejöttek Telecskára is az oroszok, de hála Istennek nem történt haláleset. 21-én folytatjuk tovább az őszi munkát, szántást, vetést, mintha mi sem történt volna. Nagyjából elvégeztem a búzavetést, csak még 2 hold kukoricát kellett leszedni, és a kukoricaszárakat hazahordani. November 4-én sok kocsinak, lovaknak el kellett menni Szivácra dolgozni. Akiknek nem voltak lovaik, vagy pedig a németek elhajtották, amikor menekültek. A feleségem bátyjé is Szivácra elment, így hétfőn, 6-án elmentem neki 2 hold búzát elvetni. Kedden, 7-én készülök, hogy még fél hold árpát elvetek. A kocsira mindent felrakok, árpát, vizet a hordóba, szénát a lovaknak, vetőgépet a kocsi után kötöm, a gép után a kettős ekét. Készen van, a lovakat fogom be a kocsiba. Dobol a kisbíró, hogy senki a lóval ki ne menjen a határba. Hirtelen elgondoltam, 3 órára itthon leszek, ez is még el lesz végezve. De ahogy megyek, az apósom kinn áll az utcán, rám szól keményen, hogy hova megyek. Nem hallottam, hogy mit doboltak? Én vissza-

•

fordultam a hosszú kocsival, vetőgép és kettős eke utána, megyek haza, beállok a keresztfészter alá. A lovakat bekötöm az istállóba, a többi marad úgy, majd holnap megcsinálom. Így gondoltam, de nem múlt egy óra, és jön a kisbíró, hoz egy cédulát, melyre az van írva: Déli 12 órára legyenek a községházánál, két lóval, kocsival, kétnapi étellemmel nekem is és a lovaknak is. Tehát így a kocsiról meg a kocsitól mindent el kell távolítani, és a kocsit készíteni, mert már másképpen trombitálnak. Itt nem lehet ellenkezni, pedig most nem úgy állok, mint 4 évnek előtte, mikor építettem, amit főntebb írtam, hogy 4 szép fekete lovam volt, saját nevelésem. Amikor felépítettem, a két idősebbet eladtam, maradt a két fiatal, 3 évesek. Az egyik kocsit elvitték a jugoszláv összeomláskor, meg egy lóra való szerszámot. Most az utolsó két szép feketét, meg a hosszú kocsit kell elhajtani. A két napra való étellem úgy a lovaknak, mint nekem felrakva a kocsira, sok széna, egy új zsák zab, két új abrakos tarisznya, két új kender lópokróc, a szerszám 4 éves, majdnem új, és a suba, és én jól felöltözve, mert az írásban úgy volt, hogy két napig mi is ott leszünk, és a kocsikkal Zomborból Bezdánba, amit kell vinni. Az írás alá oda van írva predsednik Trombitás Péter neve, akiről majd be fogok számolni, hogyha élek. Elindulunk 9 kocsival Kerényre, az én kocsimra feljött két partizán. Az úton mindég lövöldöztek, az én két lovam majd kibújt a bőréből, talán vesztemet és vesztüket érezték. A templommal szemben, az emeletes iskola mellett megállunk a kocsikkal, de annyi ott a partizán, úgy forr a templom környéke. Egy csapatot itt kísérnek, férfiak, nők, olyan 16-17 éves gyerekek, a harmonikás kísérte őket. A másik csapat a templom előtt járja a kólót, szól a zene, mindenfelé lövöldöznek, az én lovaim csak úgy rettegnek. Egyszer csak minden kocsihoz szegődik egy partizán, felül mellém, kérdi tőlem szerbül, hogy a ló rúg-e vagy harap. Egyszer csak jön egy altisztféle, mondja nekik, hogy hajtsunk be a házakhoz. Az én gazdám mutatja, hogy hova hajtsak be. Ő kinyitja a kaput, én behajtok, kifogjuk a lovakat, istállóba kötjük. Én mindjárt viszem nekik a szénát, de az én béresem vagy gazdám otthagzott. Fordítom a kocsit, ha parancs jön, készen legyenek. De jön két telecskai ember, mondják, hogy pakoljam össze, amit haza akarok vinni, mert a kocsikat, lovakat itt kell hagyni, és én menjek a községházára

•

rögtön, mert ott kiállítják az írást, amivel kijöhetünk Kerényből. Még hozzátették, hogy ha itt maradunk, be leszünk zárva. Első gondolatom az volt, hogy én a szép és jó lovaimtól olyan könnyen nem válok meg, én akarnám két napig hajtani, és azután hazahajtani. A másik mondat már, ha itt maradunk, be leszünk zárva, ennek már a fele se tréfa. Még idáig, hála Istennek, nem voltam bezárva egy fél órára sem, talán még az iskolába se. Így hát gyorsan a subát a vállamra dobtam, majd egy egész házikenyer a tarisznyába, azt is felveszem, a többi minden marad. Megyek a községházára, a többiek már várnak, egy ember átkapja az írást és kilencen. Azt mondták, majd telefonálnak, ha kell menni a lovakért. Megindulunk hazafelé gyalog. Beérünk Telecskára, mondják, hogy dobolták, hogy minden lóval a futballpályára kell menni. Ez már nekünk nem szól. Este van, az eső esik, sötét van és 11 pár lovat kocsival be kellett hajtani éjszaka Kerényre. Ez a húsz pár ló kocsival, mind a partizánok részére lett átadva. És most nálam sem maradt egy kocsikerék, sem egy rossz csikó. Az a fő, egészségben maradtam, de a lóistálló is üres, de majd lesz valahogy. Egy hét múlva jöttek az oroszok, egy kocsis három lóval, a kocsin poggyász, 100 literes hordó finom borral, és mindég nekem vagy Mihálynak kellett a bort behozni, és inni velük. A lovakat a lóistállóba kötik. A végső nagy szobát elfoglalta a 3 kapitány meg egy narednik; berendezték a szobát irodának. Igaz, két hétig főzni kellett 5 embernek, de máskülönben jók voltak hozzánk. Engem nem engedtek ki az országuóra sarat hányni, mert én tudtam kicsit szerbül, és meg tudták velem értetni, amit akartak, de a feleségemmel nem. Mikor akartak menni, kértem tőlük egy lovat. Azt mondták, ha jönnek visszafelé. Mikor elmentek, nekünk el kellett menni a röptérre dolgozni, no de ez nem lett volna baj, hogy dolgozni kell, dolgozunk, mint emberek. De akik rendelkeztek felettünk, nem voltak emberek. Mert 7 napi eleséget elvittünk magunkkal, száraz koszt, ez mind jó, de azt a sok rossz hideg vizet inni, napjában csak egyszer adtak volna egy kis meleg levesfélét, hogy a gyomrot egy kicsit felmelegítette volna. Itt a Bácska közepén, ahol akkor annyi élelem volt a közösség kezén, mert az a sok német termény, amit itt hagytak, nekik el kellett menni, de mi itt maradtunk, és dolgoztunk és dolgozni akartunk, hogy német vagy orosz, vagy

•

szerb, vagy magyar, aki rendelkezik felettünk, csak tartson bennünket embernek, és ne állatnak, mint ahogy minket akkor tekintettek. Mikor világosodott, kihajtottak bennünket dolgozni. Volt olyan nap háromszor, hogy egész napon át esett az eső, bőrig áztunk, és lett volna egy kis teavíz, és este, amikor bementünk, igaz, volt egy kályha, de 40-50 ember bemegy, ebből kettő-három melléáll, az a teli vizes ruha, olyan rossz gőz volt bent, már az is kész betegség. Rajtunk száradt meg a ruha, ha megszáradt. Az a kis száraz koszt egy hétig a fejünk alatt meg is penészedett, akkor a vezetőség küldette utánunk a másik hétre valót, és kínoztattak bennünket, és már 70 emberből 30-at az orvos elbocsátott orvosi cédulával, akik maradtunk, nem mertünk megszökni. Talán húszan maradtunk, akik hiteles engedéllyel jöhettünk el, de a röptérről gyalog. Amikor hazaértünk legyengülve, a belső rész át van fázva, három nap semmit nem bírok enni, de rajtam a nagy erőltetés, a dunna rajtam, a tetejében a suba, de azért fázik a lábam szára. Amikor nagy sokára felmelegedett a lábam, akkor nagyon fáj. Amikor a villany kigyulladt, a szememre nem láttam, mert a fejemen olyan fekete festett bőrsapka volt. A vizes festék folyt a szemembe, meg többször olyan huzatos helyen dolgoztunk, így egész télen azt gondoltam, hogy a lábam és a szemem tönkremegy, de hála Istennek a gyomor is helyrejött. És ahogy következett a tavasz, a lábam és a szemem is meggyógyult. Nagyon nagy szükség volt rám. A röptérről hazajöttem, lovak, kocsi nincs, a tehéneknek a szár elfogyott, amit kora ősszel hazahordtunk. Amit nem bírtunk hazahordani, amíg a röptéren voltam, mind elhordták.

1980. február 6. Mert megjött a szabadság, és akik itthon voltak lovaikkal, sógora, komája, jó barátja a vezetőségnek, meg volt engedve, hogy hordják. Hát az enyém közel volt, mind egy szálig elhordták, mikorra hazaértem. Most se kocsi, se ló, a száram, ami még megmaradt, távol volt, a szíváci határban. De az Isten segített, mert voltak jóakaróim is, akik tudták és ismertek, hogy milyen ember voltam a szegényebb sorsú emberekkel szemben, és hoztak annyi szárat, amennyi szűkösen elég lett újig. Összefogott két egylovas ember és hoztak szárat, de már 6-7 kilométerről, mert közelebb nem volt.

•

Az 1945. év, de már februárban vagyunk, közeledik a tavasz, de ló nincs, egy kis rövid kocsit kaptam a szomszédától, jobban mondva az anyósától, mert ez gyerekkoromtól kezdve jó szomszédunk volt, de német. Az unokáját, 18 éves lányt elvitték Oroszországba. az apja önként elment vele, hogy ne legyen egyedül, a másik lányunokája férjnél volt egy anyaországi tisztviselőnél, és mivel ennek itt kellett hagyni Jugoszláviát, az egész család átment Magyarországra, a szobai holmikat mindet átvihették. De az egy ló után való kocsijukat nekem hagyta az öreg szomszédasszony, meg egyéb ingóságot. Most, hogy ló is legyen, ahhoz pénz is kellene, de nálunk pénz nem hevert sohasem, nem voltam és nem vagyok pénzimádó, a szép és jó lovakért és kociért semmi pénzt nem kaptam. De mivel új állam van, és így egy kis kedvezményt juttattak nekünk is, az új gazda nem követelte az összes dohánytermést, csak valamennyit, így a dohányból csináltunk egy kis pénzt. Ló kellene, de kevés a ló, eladó nincs, csak olyan, amit nem lehet használni munkára, de valahogy ki kell indulni, a sült galamb nem repül az ember szájába. Így egy péntek reggel felkötöm a bocskort a lábamra, elindulok a zombori piacra szerencsét próbálni. Gyalog Kerényre érek, rendes vonatközlekedés még nincs, így megyek tovább, lassan haladok, mert a röptéri betegséget kihevertem, csak nagyon gyenge vagyok. Zomborba érek, az unokahúgom férje mondja, hogy piac nincs, de azért eljött velem. Lovat nem is láttunk, nemhogy eladót találtunk volna. Visszajöttünk, halljuk, hogy a városon kívüli házaknál, egy cigánynál van egy ló eladó. A sógorral megyünk megnézni. Ott áll a ló az istállóban, nincs megkötve, egy rongy formájú kötőfék a fején, egy félméternyi kötőfékszár lóg le. Akkora a szőre, mint a suba szőre, csak egy szeme jó. Kérdem a cigányt, hogy mennyit kér érte. Felelé, 2200 pengőt. Mondom neki, az sok, ezzel otthagytuk. A sógorral visszajöttünk, a város szélén volt a lakásuk, kicsit falatoztam náluk, azután megindultam hazafelé gyalog. Odaértem a csárdához, a cigány ott áll a csárda előtt. Kérdi, hogy nem veszem meg a lovat. Mondom, annyiért nem. Felelé, az nem sok, 1400 pengő. Itt már én is gondolkodtam, bementem a csárdába egy kis pálinkára. Ott van másik 3 telecskai ember, mondom nekik, a cigány kínálja a lovat. Mondják, ők is nézték, de ilyen rossz lovat

nem vesznek meg. Megindulok kifelé. A cigány enged az árból, 900 pengőért megvettem. Akkor passzusról szó sem lehetett, hogy hol fogta, nem tudom, mert a ló nagyon rosszul nézett ki. Mindegy, 4 lába van, megindulok vele hazafelé. Lassan haladtam, de a ló is lassan lépegetett utánam. Kerényre érek, kérdezzetik, hogy vettem. Én mondom, 900 pengőért. Nevettek az emberek, mert úgy néztem ki, mint egy adoma. Fogom azt a fél méter rövid rongykötelet, és a lovat húzom utánam. A kerényi községhezánál áll a telecskai község kocsija. Mondja Fodor Jóska, hogy kössem a kocsi után. Megörültem, felülök, a kocsi megindul, a rossz kötél elszakadt, a ló áll. Szólok a kocsisnak, hogy lemegyek, pénzt adtam érte, nem lehet itt hagyni. A kocsi eljött. Volt nálam egy zsák, annak a madzagját odakötöttem a rossz kötőfékfejhez. Jövök lassan, kissé elgondolkodtam. Istenem, 4 évnek előtte 4 szép fekete saját nevelésű lovam volt, két kocsim! Most megnyerték a háborút, most vettem egy lovat, és lehet, hogy majd nekem kell húzni a kocsit. De hát mint Szapári Pétert a törökök ekébe fogták, engem meg az oroszok, kocsiba fognak a kommunisták, de azért a világ kereke nem fog megállni. A lovat vezetem, de már sem a ló, sem én nem bírok menni. Jön velünk egy ember, mondom neki, hagyjon el, én már nem bírok menni. Mondja, hogy van neki egy kis pálinka az üvegjében. Megittam, de mintha erőt kaptam volna, hazaérkeztem, hála Istennek. Bevezettem a lovat az üres lóistállóba, leoldottam a zsák madzagját és becsuktam az ajtót, de sötét este van. Bemegyek a szobába, ott van egy szomszédember, meghallotta, hogy lovat vásárolni akarok. Kérdé a feleségem, hogy hol a ló. Mondom, az istállóban. Kimennek, én meg lefekszek a padkára, úgy el vagyok fáradva, hogy talán egy lépést sem bírok tenni. Jön a feleségem, és mondja, hogy hideg a lóistálló, a marhaistállóban kell helyet csinálni, és oda kell kötni. Csak fel muszáj kelni, pénzt adtam érte, és kell a ló. Másnap reggel, most már van egy kis kocsi, meg egy ló, ki kell próbálni. Befogom, felülök a kocsira, szólítgatom, de a ló nem indul. Azt gondoltam, hogy vagy német, vagy muszka, vagy rác, nem érti a magyar szót, de a kocsit tolja az édesapám, a Mihály fiam, de a lovat is tolja a kocsi, de a ló semmit nem húz. Kiertünk az utcára, meglátja a két szomszéd, jönnek és mondják, hogy így meg

•

úgy kell, akkor megy. Én szégyelltem, már 30 éve lovakat hajtok, 6 csikót, saját nevelésem, betanítottam, nem kellett a kocsit tolni. Mondom nekik, próbálják ők hajtani. Hát felülnek, én hátul, de csak le kell szállni, tolni a kocsit. Egyszer nagy nehezen elindul, ostorozzák a szomszédok, de megérdemli. Az utcában erre-arra már 4 dűlőt is kitesz a jártatás. Egy ember leállít bennünket, feljön a kocsira, kérdi, nem adom-e el a lovat. Mondom neki, eladom. 900 pengőért vettem, annyiért adom. Hazaértünk, kifogjuk, az ember elvezeti a lovat, a feleségem sajnálkozik rajta. Mondom neki, én nem akarom a kocsit húzni. Másnap az ember visszavezeti a lovat, azt mondja, hogy nem eszik. Így hát nem lehet tőle megszabadulni. Én is adok neki szénát, zabot, de nem eszi, adok neki vizes pelyvát, kevés kukoricadara és marharépa. Az első napokban csak a répát ette, de később evett mindent, de a kocsit megindítani üresen sem megy. Más lóval összefogtuk, akkor is indítani semmit, én meg senki lovát elrontani nem akarom. Jön egy ember, van neki egy kis lova, eladja. Hogy hány éves, nem tudni, hogy 20-hoz közelebb, mint 10-hez, de 20 centivel kisebb, mint a másik. 1400 pengőért megvettem. A kis szürke megindította a kocsit és húzta, de a másik 50 lépést elment, amikor meghúzta az istrángot. De mivel minden nap be voltak fogva, szántani lehetett, és volt is mit, mert sem a nénémnek, sem a feleségem bátyjainak nem volt lova, így hát a kis szürke a sok szántásba, a sok kocsi teher elindításba tönkrement. Eladtam az unokatestvéremnek 700 pengőért. 300-at befizetett, az őszi munkát valahogy elvégezte, de tovább a lábaira nem bírta felállni, így a többi pénzt elengedtem neki. Szeptember elején vettem megint egy lovat, ez teljesen vak volt. Így a két lónak csak egy szeme volt, de az őszi munkát elvégeztem rajtuk. Voltak, akik gúnyoltak. Hajnal Péter a szemembe mondta, hogy ilyen hitvány lovakkal dolgozok. A Trombitás predsedik felesége meg irigykedve mondta, hogy vannak lovaim. Amikor az ősszel a lovaimat, kocsimat elvitette, a predsedik úrnak a lovai, kocsija itthon maradtak, mert a kapujára ki volt írva, hogy predsedik. De amikor a kassza kulcsa elveszett, a predsedik úr bekerült a zárt ajtón belül Zomborba, azután az ő lovát, kocsiját elhajtották. Ezt nem azért írom, hogy örülnék a más kárának, csak rámutatok, aki másnak vermet ás, maga esik bele. És

•

hogy az Isten se nem siet, de nem is felejt, mindenkinek megfizet, ahogy megérdemli.

Beértünk az 1946-os évbe. Az én két lovamnak már nem volt egy szeme se, teljesen vakok voltak. Egy embernek volt egy hasas lova eladó, elmentem, de a fiatal gazda nem volt otthon. Estefelé ismét elmentem, de a lovat már eladták, el is vezették, 23 000 dinárért. Elmentem utána. Az illető 26 000 dináron alul nem adja. Megvettem, pedig 3000 dinár elég nagy pénz volt, de nekem muszáj volt így csinálni, mert engem a Jóisten földművesnek teremtett, ehhez pedig a jószágnevelés is kell. Ennek a lónak lett csikója, a nem indító lovat eladtam 11 000 dinárért. A munka megy, most már van két jobb ló, de most egy hosszabb kocsi kell. Vettem Szivácon egy rossz kocsit egy szerbtől 1000 dinárért, bizonyára németé volt. A hosszú oldalakat kijavíttattam, a többiről a vasakat leszedettem, négy új kereket csináltattam. A szomszédom, mikor elment, 4 új sint hagyott nekem, a 4 új kerékre ráhúztam, az ócskavasakkal a többi farészeket megjavíttattam. És megint kezdtem zöld ágra vergődni. A kora tavaszi csikót eladtam 6800 dinárért. Csödör volt, vettem két fekete kancacsikót 7000 dinárért. Kisebnek, mint amit eladtam, de ez kettő. A csödör csikó anyját is eladtam, mert nem bizonyult jó indítósnak. Helyébe vettem egy piros pej paripát, fiatal, erős és szelíd. Mert abban az időben még nem volt traktor, jó földművesnek, ha volt két jó lova, nem volt nehéz a gazdálkodás. Csak reggel, mikor világosodott, ki kellett indulni, és este sötétig. Most pedig sokkal könnyebb, a mai fiatalok mégsem szeretik vállalni a földművelést, ami a megélhetést adja. Erről többet nem szabad írnom, nehogy valakit bosszantsak.

Még az 1946-os évről. Nagy jégverés ment a határunk háromnegyed részén keresztül. A dohányokat visszavágtuk, újranőttek, csak későn értek be és barnára száradtak, és a kukoricák is nagyon megsínylettek. Fél termés lett belőle.

Az 1947-es évhez értünk. Ebben az évben már nem nagyon kellett napszámost fogadni, én meg a Mihály fiam a kapálásokat elvégeztük, a búzák aratását meg a kukoricák szedését részesek végezték. A dohányszedéshez és a csomózáshoz kellett napszámost fogadni. A tavasz elején a vak lónak lett egy csikója, de mivel a ló nagyon

•

étkes volt, a csikót is nagyon szépnek nevelte, és ősz felé az 1946-os évben vett két csikót is már betanítottuk kocsiba, ekébe, úgy volt, hogy ezeket hagyom meg. Szép két vasderes kanca. De itt megálljt parancsolt ez az ördögi rendszer.

Mert megkezdődött az a szerencsétlen kötelező világ, az obaveza, amire 35 év múltán is, ha rá gondolok, csak a Jóistent áldom, mert csak az mentett, őrizte meg a vérebektől, lezárástól, meghurcolástól vagy megveréstől. Mert a cél nekünk volt szegezve; azoknak, akik a népeknek, a társadalomnak leghasznosabb munkásai, az élelem megtermelői. És ettől kezdve úgy elvették a kedvét a fiataloknak a fontos munkától (most meg jajgatnak, hogy a fiatalság nem marad a földművelésnél). Én pedig, amikor a kötelező megkezdődött, megaláztam magamat: a feleségemmel együtt megkétszereződött szorgalommal, takarékossgal és kitartással megőriztük hitünket, és kérem a Jóistent, ezután se hagyjon el. Az édesapám ez év szeptember 3-án meghalt. Ebben az évben a búza végett nem volt bajom, mert szépen termett, a vetőmagot és az ennivalót meghagytam, de mivel a zab nem volt elég, amit követeltek, mert két hold volt vetve, és nem volt rá eső májusban, és nagyon kevés termett, és egy hold, amit még ebben az évben az édesapám használt, harmados zabot vetett bele, de mivel az én nevemen volt a föld, tőlem követelték a zabtermést három hold után. Így nem tudtam volna eleget tenni a zabkötelezőnek, de hogy a búza jól termett, két embert ki bírtam segíteni. Gardity Mihálynak 5 q és Farkas Györgynek 2 q búzát adtam beszolgáltatásra, ezért én kaptam a pénzt, de az ő nevükre lett elkönyvelve. Ők viszont ennyi zabot adtak be az én nevemre, de a zab ára az övéké volt, így ez nem volt feketézés, mert az állam megkapta, amit követelt, mi pedig megkaptuk, amit fizettek érte. Így zárult le az 1947-es év.

Jön az 1948-as év. Március derekán hívat a bíró a község házára, délután négy órára. Mikor bemegyek, sétál a bíró a folyosón, kérdem tőle, hogy miért hívatott. Mondja, hogy nekem meg Kormányos Imrének be kell menni 14 napra a község házára. Kezdődik a kataszteri revízió elkészítése. Először nem is tudtam, miféle revízió, ezt a rosszul hangzó nevet akkor hallottam először, amikor az első világháború után a nagyhatalmak Trianonban a szegény árva Magyar-

•

országot szétszaggatták és kiszabták a határát, vagyis revízió alá vették, hogy idáig a tied, és hallgass! Ez volt a revízió akkor. Csak-hogy ez a revízió fordítva volt. Ahogy később megtudtam, most ezzel a revízióval nagyobb területet akartak írni a földtulajdonosra, még ha nem is volt a sajátja, el akarták fogadtatni velem, hogy mentől nagyobb terület legyen egy rakáson. Hogy annál jobban meg bírják terhelni kötelezővel és adóval. Én szabadkozok a bíró előtt. Mivel látta, hogy nem örülök a megtiszteltetésnek, akkor már magasabb hangot fogott, és mondja, hogy menjek be Mengyán Jóska szobájába, az megmondja, hogy mi lesz a kötelességünk. Bemegyek, az mondja, hogy naponta be lesz hívva 50 ember. És hogy ő és Lakatos Jenő kitöltik a kataszteri íveket, és mi ketten aláírjuk a nevünket, vagyis mi hitelesítjük. Itt is csak mentegetőzök, mondja, hogy nekünk nem lesz dolgunk, csak ülni és aláírni az íveket, mondom, itt a tavaszi munka, azt kell csinálni. Ő már erre nem felel, ő megmondta a magáét. Kijövök, a bíró kérdi, no, mi van. Itt megint a munkát hozom fel, azt feleli, olyan embereket hívnak fel erre, ahol két férfi van, nálam és Kormányosnál is van legény a lovaknál vagy a lovakkal, aki dolgozik. Én most sem mondtam, hogy megyek; eljövök haza, de éjszaka felébredek, csak az van az eszemben, én most két hétig ott ülök, naponta látják sokan, majd mondják, már ez is kommunista. Nem, ezt el nem fogadom! Reggel bemegyek, mondom a bírónak, mentsen fel ettől, felelé, nem lehet, én megint mondom, nem akarok, itt a népek mit szólnak. Felelé, nekem, mióta itt vagyok, nem verték be a fejemet. Ide ilyen emberek kellene, akik ismerik a határt, a földeket, és ehhez értenek; feleltem, én ehhez nem értek. Ő felelé, itt van Gábor, ő megtanít, utána felelé, könnyen megtalálom a helyemet. Én azért mertem vele vitázni, mert két évig együtt legénykedtünk, és sokszor mulattunk, csak az már 26-27 esztendeje, és azóta sokat fordult a világ kereke, és ő már akkor is ezt az elvet űzte, csak én még akkor ilyenekre nem gondoltam. A Baócki Gábor meg olyan főrendőrfele volt. És hogy a helyemet majd megtalálom! Kérdé tovább, hogy reggeliztem-e már. Felelem, nem. Menjek, reggelizzek meg, és jöjjen vissza! Hát megkezdődik a munka. Mengyán Jóska előadja a törvénszabályokat, ahogy öneki meg van parancsolva. Először, egy családban nem lehet két földgazda, vagy az apára

•

írják ki a birtokívet, vagy a fiúra, ha már nagykorú. Itt kifejejtettem 1947-ről egy nagy esetet. Mivel a kötelező megkezdődött, a kukoricamennyiséget csak két lóra szabták meg, nekem pedig ekkor volt két lovam és három csikóm, így nem lehetett csikót nevelni. A lovakat csak a tavaszi szántásvetés után akartam eladni, mert a két csikó be van tanítva kocsiba, ekébe sekély szántáshoz, de még csikók. Öt darabot pedig nem lehet fenntartani, hogy ha már a kukoricát, zabot oda kell adni ennek az éhes rendszernek. Így a két nagyobb csikót eladtam, párban 32 000 dinárért, tavaly vettem 7000-ért a kettőt. A 10 hónapos csikót eladtam 10 000 dinárért, de nagyon szép volt, a vak lónak a fia, és egy nagy kövér disznót eladtam 12 000 dinárért. Ezeket a pénzeket mind el tudtuk volna költeni erre-arra, de három fiam van, és mind földművesnek akartam nevelni, mivel én szerettem a földművelést, és ekkor már 22 hold földünk volt, hogy 8-8-8 hold legyen mindegyiknek, így még két holdat vettünk a telecskai határban, jó helyen, szép föld, tőlünk 4-5 km-re van. Nem Tito-föld, az nekem nem kell, ne adjon, de ne is vegye el. És ezt már a Mihály fiamra írtam, ekkor 19 éves volt. Most folytatom az 1948-as évet, ahol elhagytam. Kérdi Mengyán, hogy ki legyen az első. Mivel az első napra én is voltam az 50 ember közt beidézve, felelem, lehetek én is, és sorolom: 8 hold van a tizenegyedik dűlőben egy tagban, előttünk van a határ térképe lefektetve, mutatom neki a helyrajzi számot, az összes 8 katasztrális hold 233 négyszögöl. A sziváci határban van 5 katasztrális hold és 1556 négyszögöl. A második dűlőben van 4 katasztrális hold és 121 négyszögöl. Az első dűlőben van 3 katasztrális hold. A hetedik dűlőben van 1459 négyszögöl. Így az enyém és a feleségemé 22 hold, 169 négyszögöl. Mondom Mengyánnak, a két hold 40 négyszögöl hijával a Mihály fiamé! Mengyán felelé, a törvény úgy írja elő, ha egy családot képezünk, az enyémhez kell ragasztani. Ez készen van, jön a másik emberé. De most mindenki szeretne, még ez tart, széthurcolkodni: fiú az apjától, az asszony a férjétől. És akinek 13 hold van, de nincs rendezve, az már 2-3 holddal kevesebbet mond be, lassan halad a munka, lehet, hogy 30 emberét sem tudjuk naponta elvégezni. Van, aki eljön hozzánk, és engem okol, hogy az apja földjét is az övéhez írták, és most náluk megvan a veszedelem, mert úgy látja az apja, hogy a szülők

meg vannak kiskorúsítva. Tehát azt gondolta az ember, mivel engem ott látott, mintha én intézném ezt, pedig úgy menekültem volna onnan! Meg nálam is a fiam nevén volt a föld, mégsem bírtam elle-
ne védekezni, csak az enyémhez írták, mert ez az ördögi törvény így diktálja. Egy másik eset, bár ha nem lettem volna ott, nem láttam volna, hogy milyen piszkosság megy ebben a demokráciában. Mert bejött három főember, a bíró, a jegyző és Bócsó, mert ezeknél is két-három földgazda volt. És mondják Mengyánnak, hogy nem helyes ez, hogy két földgazda van egy családban, mégis vagy a fiúra írják a szülőkét, vagy a szülőkéhez írják a fiúét. És azután ezt a három emberét, meg akit ők pártfogolnak, széjjel lehetett szaggatni két-háromfelé is. És ekkor kezdődött el a kategóriázás. Az első, második, harmadik kategóriába jutottaknak nemigen volt beszo-
lgáltatnivalójuk. Én meg az ötödik kategóriába kerültem. És bármi-
lyen jó termésem volt, mégis vásárolnom kellett búzát, kukoricát, vágójószágot tízszeres áron, mint ahogy engem fizettek, amit muszáj volt nekik átadni. Még volt négy napom, hogy ott kell lennem a községházánál, kértem, hogy mentsenek fel, de nem engedtek el, le kellett tölteni a 14 napot. Ekkor láttam, hogy az igaz embernek ezen a téren veszíteni kell, de a hazug, az győz (mert azok vannak a ha-
talmon). Halad az idő, április, május, kell a búzaeladásokat lekötni; ezek előtt, aki, még a búza talpon volt, ki sem kalászolt, és eladta a búzát, nagyon szegény, gyengeelméjűnek tartották, most pedig az a törvény, hogy mentől előbb el kell adni. Hát nekem akkor volt úgy 8 hold búzavetésem, hát lekötöttem 25 q-t. De úgy május utolján, mikor a búza kikalászolt, láttam, hogy szép, egészséges, bementem, hogy még kötök le. De azt mondják, az ötödik kategóriának már nem lehet lekötni, miért nem kötöttem le előbb, belenyugodtam, úgy gondoltam, majd cséplés után, ami eladó lesz, majd akkor el-
adom, mert aratórész, cséplőrész, ennivaló, vetőmag kijön belőle, a többit majd leszállítom, amikor kész a cséplés, kiszámolok mindent belőle. 41 q-t beszállítottam. Igen ám, de ami le volt kötve, azt ki-
fizették 530 dinárért, és annyi bón q-ként, ez már megint egy új törvény, amit én nem tudtam, hát így, ami le volt kötve, azt úgy fizették. Ami nem volt lekötve, 430 dinár egy mázsa, de azért bont nem adtak. De az elszámolási cédulát megőriztem, és ezután figye-

•

lek mindent, mert minden nap más a törvényes, és a törvény betartása mellett is megcsalnak, ha nem vigyázok. A munka is szaporodik, és akárhogy vigyázok, én is csak tévedhetek. Ami két hold földet vettem, Kerényhez sincs messzebb, mint Telecskához. Kerényen lehetett olcsón trágyát venni, mert még volt sok német trágya. Így hát áprilisban, május elején 57 kocsi trágyát kihordtunk Kerényről a Mihály fiammal. 33 kocsival az új két holdra, a 19. dűlőbe és 24-gyel a 11. dűlőbe. Két erős lovam volt, a vak lónak megint volt egy kicsikója, de azért a hosszú kocsit érett trágyával megrakva húzták lassan, akkor még nem volt betonút, de mindég jó út volt. Hogy még az 1948-as évet befejezzem a megpróbáltatásokkal, 12 q marhahúst be kellett szállítani, de mivel ekkor fejőstehenek és kis borjak voltak, így leszállítottam egy öthetes bikaborjút, 105 kg volt, és vettem az Ungárnál egy meddő tehenet egy cselédtől, de mivel tudták, hogy szorulva vagyunk, jó pénzt kellett érte fizetni, de ez is csak 450 kg volt. Akkor Csík Pistától vettem 3 q disznóhúst, mivel ez neki felesleg volt, de megkapta az államtól a megszabott árat, nem volt ez neki kötelező, így az én kötelezettségemre lett elkönnyelve, de azért én többet fizettem neki, mint amit az államtól kapott. És Nyomatató Mihálytól is 2 q körül, ilyen alapon attól is, a többit elengedték. Az őszi munkákat is jól elvégeztük, és november 4-én a Mihály fiam berukkolt katonának kettő évre. Nagyon hiányzott nekünk, de azért örültünk, hogy fel bírtuk nevelni, hogy egészséges, katonának való volt.

Csak azután még a dohányt kellett csomózni és szállítani, most ezt az évet befejeztem. Az 1949-es és az 1950-es évet, még élek, nem tudom elfelejteni. Csak Istent áldom azóta, hogy megőrzött, hogy megmaradtam ép testtel, ép elmével és ép lélekkel. 1949 elején követelnek 60 kg zsírt és 30 kg disznóhúst. Mivel húst nem bírtam, így 15 kg szalonnát elfogadtak a 30 kg hús helyett, mert abban az időben a szalonnát kétannyira értékelték, mint a húst. Éppen ekkor olyan 250 kg körüli nagy disznót vágtam, egyet, akkor nem volt több. De hogy nekünk is maradjon valami, vettem szalonnát a mészárostól, és Bagyon szomszédomtól kaptam 20 kg zsírt kölcsönbe, így eleget tettem ennek is. De itt az embernek észen kell lenni, ne bántson senkit egy rossz szóval sem, de amit követelnek, azt adja oda. A

Jóisten mindig adott olyan bölcs gondolatot mindkettőnknek a feleséggel együtt, és ezért őt el nem hagytuk soha, de ő sem hagyott el minket soha. Március elején elmentem Bajmokra a piacra, vettem egy borjút, olyan 250 kg körülit 15 000 dinárért, hogy neveljem beszolgáltatásra. De megkezdődött az adó behajtása is, már januárban tudták, hogy kinek milyen jövedelme volt az 1948-as esztendőben, és hogy mennyi adó van utána, ezt felolvasták a kocsmában, én nem voltam ott. Utána való napokban beszéltek, hogy kinek mennyi adót olvastak fel, hogy a Reiter malmosnak és Samuéknak legtöbb adót olvastak fel, mert hogy ők gépekkel dolgoznak, magasabb jövedelem után magasabb adó, utánuk én következtem az első közt 91 000 dinár adóval. 1948-ban kifizettem 43 000 dinár összeget, amit negyedévenként törlesztettem. De most pénzem nincs. Behajtottam Zomborba a piacra a fiatal, szép és jó erős lovamat eladni, mentek arra a Váci Ferencék a vevőkkel, a lovat látták, de oda se jöttek, hogy megkérdeznék, mennyit akarok érte kapni. Hanem este, mikor már lefeküdtem, zörgetnek, hát ott van Váci Ferenc, kérdé, hogy el akarom adni a lovamat. Mondom, azért vittem a piacra. Felelé, vigyem be reggel Zomborba, 56 000 dinárt fizetnek érte, a komisszió átveszi, csak hogy ha beviszem, a passzust csináltassam meg erre és erre a címre. Mindjárt megyek a nénémékhez, hogy ideadnák-e a lovukat, hogy legyen, ami visszahúzza a kocsit, mert a vak lovamnak megint csikója van, nem hajthatom Zomborba. Így hát a néném menyé mindjárt kapott rajta, hogy az övét is, ha megveszik, adjam el. Így hát mindkettőnek a passzusát átírták, és mindkettőt behajtottam és eladtam, az enyémet 56 000, a nénémékét 55 000 dinárért, de pénzt nem kaptam értük. A kocsit, szerencsémre volt bent egy telecskai kocsit, az ember elvállalta, hogy hazahúztatja. Másnap ismét bementem a pénzért, de csak mikor a lovak a vagonban voltak, akkor kaptam meg a számlát, amellyel a postára mentem, mert ott fizették, de dél elmúlt, és 3 óráig kell várni, amikor a postáról elindultam, kocsit nem akadt, a vonat már elment. Így hát a két szép ló árával gyalog indultam el Zomborból, úgy fele útján Kerénynek utolér Samu Jani biciklivel, kérde, hol voltam. Elmondtam neki, ő mondja, hogy üljek fel a biciklire, és jöjjenek el 1 km-t, és tegyem le, és ha odaér gyalog, ő ül rá, így váltogattuk egymást, de mikor már Kerényhez közeled-

•

tünk, esteledni kezdett, megköszöntem neki a szívességét, folytatta az útját hazafelé. Én meg jövök, csak Istenben bíztam, Kerényben még bementem egy kocsmába egy pálinkára, volt ott sok ember, de mit tudták azok, hogy egy kopott ruhájú földművesnél mi van. Megittam gyorsan a pálinkát, indultam, de már sötét volt. Jövök Kerényből, feljött a hold, elég jó idő volt, látom, messziről jön valaki szembe, én nagy jó estét mondok neki, ő meg csendesen, alig hallhatóan felel valamit, csak akkor látom, egy asszonyféle. Jövök tovább, úgy 3 km-re eljöttem Kerénytől, megint egy biciklis utolér, Piri Jani, a keresztlányomnak a férje, kérdé, hol jártam, és hogy találkoztam Bakos Pannával. Felelém, találkoztam egy asszonnyal, meg elmondtam neki, hogy hol voltam, nem hagyott el, ő vezette a biciklit, és beszélgettünk, egy dűlőre voltunk Telecskától, mondom neki, hagyjon el, megköszöntem neki a szívességét, ő elment, én pedig szerencsésen hazaérkeztem. Hála Istennek! Az első az adót kifizetni, utána beszélgetek egy emberrel, és kérdem, hol lehetne megtudni, mire vagyok én úgy megterhelve adóval. Az ember felelé, a Mengyán szobájában van egy nagy könyv, abban van följegyezve mindenkinek, hogy mire van úgy megadóztatva.

Tényleg meg is találtam, rájöttem a gazságra. Ami búzát beadtam, 25 q-t, ami le volt kötve, azt úgy adóztatták meg, annak jövedelme szerint, de 16 q búzát és 4 q árpát úgy tüntették fel, hogy feketén adtam el. Mondom Mengyánnak, én azt a 16 q búzát és 4 q árpát beszállítottam, és nem feketén adtam el. Mondá, hozzam az elszámolási cédulákat, viszem és mutatom neki, mondja, hogy kérvényt kell csináltatni, és a cédulákat hozzá kell kapcsolni, mondja, hogy ő megcsinálja a kérvényt, kérdem, hogy mit fizetek, amiért csinálta a kérvényt, felelé, 3000 dinárt. A haszontalan nem szégyellte a száján kiereszteni. Mondom neki, az nagyon sok. Felelé, Varga Pista bácsi 5000 dinárt fizetett, de az biztosan ravaszsággal járt, és nem sajnálta az 5 ezrest, mert lehet, hogy 50 000-t mentett meg vele, még többet bírt inni a kocsmában. De én, aki a 20 q gabonát, amiért nem volt lekötve, fele árát sem fizették; és még abból is 6 q búza árát kérte a kérvény megírásáért, ők csinálták a gazságot, és engem kínoznak mindenfelől. Kifizettem a 3000 dinárt. De mit csináljak? Vádoljam az ördögöt az anyjához, avagy piszkáld a ganét, annál bűdösebb?

•

És nekem abban az időben nem volt senki pártfogóm. Csak a Jóisten, és csak akit Ő küldött a segítségemre. Nemsokára megjött a végzés, és 28 000 dinárt leszámoltak, de a pénzt vissza nem adták, beleszámolták az 1949. évi adóba. (Nem biztos, hogy beleszámolták.) Eljött Szent József napja, ami nekem az 50. névnapom. Éppen szombat volt, elmentem a templomba. Mise után, ahogy kijöttem, piac volt. Két ló egy kocsihoz kötve, nézem a lovakat, mintha az egyik megfelelne nekem. Kérdem az embert, eladja. Felelé, igen. Megvettem 28 000 dinárért. Olyan se nem öreg, se nem fiatal, se nem kicsi, se nem nagy, se nem csúnya, se nem szép. Hazavezettem, kifizettem az embert, és elmentem a postára. Mivel nevem napján lovat vettem, a Mihály fiamnak küldtem egy kis pénzt, hogy ő is részesüljön az áldomásból. Utána elmegyek a kocsmába, a néném lánya a vendéglős, csak két ember volt. Bezdán Pista, a méhészt és Kormányos Gyura bácsi. Mondom a húgomnak, hozzon 3 pohár bort, megkértem az embereket, hogy fogadják el, igyuk meg az egészségünkre. Elfogyasztottuk, ők mennek haza, én is elmegyek. Jövök hazafelé, az óvodát meghaladva jön velem szembe 5-6 fiatal ember, kérdik, hová megyek. Felelém, haza. Mondják, Jóska bácsi, jöjjön vissza, Szent József napja van. Én visszafordultam, bár azután mindég bánkódtam, hogy visszafordultam, hogy rájuk hallgattam, de ez megtörtént. Visszaértünk, hát néhány pohár bort fizetgettem egyiknek-másiknak, de én is, mintha parancsolták volna, ittam, és hamar nótázni kezdtem. Volt talán két zenész, és mivel még nem volt így szerencsénk kocsmába nekem zenélni, hamar megtalálták a jelenkori nótámat, mert a harmadik asztalnál az én asztalomtól távolabb, az odbortagok ültek, lehet, hogy ők nem is figyeltek engem, én meg csak danoltam. Magyar ember vagyok, elbírom a nehéz sorsom. És mivel tisztán ittam a bort, így megártott, és ezt szégyelltem. Mert a szódát nem szoktam, hanem amikor észreveszem, hogy melegít a bor, egy fél liter kúti vizet megiszok, az eloltja a tüzességet, és lehet megint kissé iszogatni. Ekkor ez megtörtént, beesteledett, elköszöntem a vendéglősnétől, a néném lányától, el is jöttem én szépen, talán nem is tántorogtam. Hazaértem, nem is vetkőztem le, lefekszek a díványra, talán 10 percig sem feküdtem, elmelegedtem, siettem ki, de amikor az istállóhoz értem, megfogtam

•

én az istállóajtót, de talán mindjárt el is engedtem, elestem. Hogy meddig feküdtem ott, nem tudom, csak mikor felébredtem, nagyon fáztam. Utána nem lett semmi bajom, nem is hánytam, a fejem sem fájt, de hogyha fel nem ébredek rövid időn belül, nagy bajom lehetett volna. Azért ezt a József-napot mindég eszemben tartottam, és azért is írtam le, hogy ne keseredjen el az ember, hogyha sors ostorozza is, és ne a borba vagy pálinkába fojtsa keserűségét, mert ennek nem jó következményei lehetnek. Ez példa rá. Én inkább danolok vagy énekelek, mikor a bajok rám nehezkednek. Ezt nagyon sokat énekeltem: „Ó, ne búsulj, föld árva gyermeke, / Ha körülfog/-vesz a bajok serege. / Rózsa nyílik a kintöviséken, / Nyugodjál meg égi végzetten.” És ezt: „Jól tudod, nagyon sok az én bajom, / Hányják a hullámok kisdéd hajóm. / Atyai kebledre hajtom fejem, / Ne hagyj el engem én Istenem!” És mondhatom, most, 80 éves koromban sem hagyott el az Isten. Akármilyen csapást is mért rám, de el nem hagyott. Áldás váltotta fel. Jó értelemmel és egészséggel, hogy tovább küzdhessek a rossz ellen.

Folytatom tovább, mivel a Mihály fiam elment katonának, Józsi fiam csak 11 éves, nincs aki segítsen, hogyha valami munkában két ember kell. Mégis találtunk egy öreg házaspárt, akik megszerettek minket, és mi is őket. De nem is úgy tartottuk őket, mint az uraság a cselédeket, hanem mintha a családba tartoztak volna. Idős ember és asszony, Mozsorból lágerba dobták őket, mert magyarok voltak. Négy családjuk volt, azok átléptek Magyarországra, ők pedig, amikor a lágerből kiengedték őket, Telecskán húzódtak meg. Itt most minálunk dolgoztak napszámban, és a kukorica-, napraforgó-, dohánykapáláskor és -ültetéskor. Ilyenkor mindég a mi főztünket és kenyérünket ették. Kivéve a búzaaratást és a kukoricatörést. Ez részre ment, ekkor a saját kosztjukon voltak.

Eljött az aratás, az én munkásaim lekaszálták, amit bírtak. Amit nem bírtak, más kaszálta le. Lassan haza is hordtuk, olyan közepes jó termés volt búzából, úgyhogy amikor a cséplés megtörtént, az aratórész, a tizedik kiment belőle, szintén a cséplőrész, vetőmag, ennivalót kivettem belőle. A többit mind beszállítottam. Hívat a községházára a zombori terményellenőr, Zsúnic nevű ember, akinek már a neve hallatára remegett az ember, hogy vigyem a cséplési

eredményről és elszámolási összegről szóló cédulát, mert az ilyeneket, mint én, nagyon ellenőrizték, hogy tartom be az ő törvényüket, és hogy bírnak cselekedeteimben megfogni. Mint az Úr Jézust a farizeusok és a zsidó főpapok, hogy hol bírják a beszédjében és tanításában megfogni. Tehát átnézi a számolásokat, azt mondja erre nekem, hogy minden rendben van. Megkönnyebbülve távoztam. Rá egy hétre hazaérünk a dohányszedésből, mindnyájan kint voltunk a határban, jön a kisbíró mérgesen, hogy hányszor itt volt már, és nem bírt bemenni, mondom neki, mikor a határban vagyunk, nincs itthon senki, a kaput be szoktuk zárni. Mondja, vigyem azonnal az elszámolási cédulákat a községházára, csak annyit időztem, hogy a dohányos kezemet megmostam, és így mentem. Benyitom az ajtót, egy ember ott áll előttük, vallatják úgy, mint a csendőrök a rablógyilkost, azzal végeztek, most én jövök sorba. Bent van két úrféle meg egy milícia, mindjárt mondják, hogy az obavezát nem adtam be, de csak szerbül beszélnek. Nemigen tudok szerbül, de mindent megértettem, hogy mit akarnak, és hogy mennyit követelnek. No most én, ahogy tudtam szerbül (ja otyemo rádím, tréba jédím, ako treba orám, treba szejem, ima zemlye), hogyha akarták volna, megérthették volna, igaz, nem tisztán mondtam, de magyarul így értelmeztem volna: én akarok dolgozni, kell ennivaló, akkor kell szántani, kell búzát vetni, van föld. Az írások előttük vannak, de mindamellet követelnek, mert az obaveza (a sátán) többet követel, ír elő. Én csak azt hajtogattam, ne mogum, ne mogum. Mikor látták, hogy nem bírnak velem boldogulni, parancsolják, hogy üljek le a padra, és gondolkozzak. Jön a másik ember utánam, kit szintén szorongatnak, de én nem figyelek oda, elég volt nekem a magam baja, hogy ki volt, vagy mit követeltek tőle. Behívják Bába Sanyit, mondják neki, hogy magyarázza meg nekem, hogy ennyit meg ennyit be kell szállítanom. Sanyi mondja nekem magyarul. Felelem neki, értem én, hogy mit és mennyit követelnek. Újból csak azt mondom, nem bírom, mert akkor nekem nem marad sem ennivaló, sem vetőmag. Sanyi felelé nekik, hogy én mit mondtam. Feleltek Sanyinak, de ezt már én nem értettem, mit jelent. Csak Sanyi mondja nekem, hogy menjünk be az első számú szobába. Hát bemegyünk, Sanyi hozzáfog a jegyzőkönyv megírásához. Írja a nevem, mikor

•

születtem, én felelem nyugodtan, de ebben a szobában bent volt Kaszás és Varga vőtársam, odbortagok. Mondja a Varga nekem: „Sógor, menjen vissza, és mondja, hogy beszállítja, mert magát is elviszik, meg a búzát is elviszik.” Hirtelen meggondoltam, ez nem lesz jó, hogy a búzát is elviszik, meg engem is. Erre már mondom Sanyinak, hogy hagyja abba. Tehát visszamentem, és mondom nekik, hogy beszállítom a búzát. Mondják, hogy holnap délben jelentkez a beszállítási cédulával, így hazaengedtek. Mikor hazamegyek, kérdé a feleségem, hogy mi van. Elmondom neki, egyre hálálkodik, hogy így cselekedtem. De én is hálát adtam az Istennek, hogy az az ember csak ennyit mondott. Ha mással nem is segíthetett, de ez elég volt, és nem is nyakaskodtam, mert ő tudta és ismerte a helyzetet, én meg lealáztam magamat, és beszállítottam a búzát, mert már ekkor ki volt szabva rám a 48 q, ha nem is terem. Mert akkor csak egy órát nem voltam otthon, a munka áll, a zöld dohány a kocsin melegedett, a feleségem a konyhán főz, a Mihály fiam katona, a másik két gyerek csak gyerek, sem jószágnál, sem a lovakkal nincs, aki dolgozzon, és elvihettek volna talán egy hónapra vagy többre is, és nem menthetett volna fel senki. De így most az Isten megmentett. És én ezután semmiben sem mertem ellenkezni, amit kértek, megadtam. Ezek után jön a marhahús-beszolgáltatás, az 1949-es évre csak 180 kg. Azt a borjút, amit kora tavasszal vettem szolgáltatásra, nem szállítottam be, mert úgy néztem, talán hasas. Vettem mástól 180 kg marhahúst feketén, 100 dinár 1 kg, és kaptam érte 19 dinárt és annyi bónt 1 kg-ért. Most 4 kövér disznót és egy sovány disznót kellett Csonoplyára elszállítani. Szintén, ha nem volt kövér disznóm, vehettem 100 dinárért kilogrammonként, de feketén, és kaptam 19 dinárt kilójáért, és annyi bónt, de most jön megint egy eset. Jönnek nézni az istállót, mivel azt a borjút, amit kora tavasszal Bajmokon vettem, kötelezőbe nem adtam be, másképpen intéztem el, ahogy főntebb írtam. Most feleslegesnek találták, és el kellett szállítanom Csonoplyára, volt benne 500 kg. Kaptam érte 9500 dinárt, és annyi bónt, és fele súlyáért adtam 15 000 dinárt. Itt most leírom a bónnak az értékét. Nekünk 10 dinár után 10 bónt adtak. Ha mink sok pénzzel rendelkezhattünk volna, de sok mindent összevásárolhattunk volna, mert vásárlásnál olcsóbb volt minden,

mert ekkor értéke volt a bónnak, de mivel nekünk az adó is sok pénzt felemésztett, és a sok búza-, kukorica- és húsráfizetések felőrölték a pénzt, és a bont el kellett adni, kaptunk érte 25 parát, legjobb esetben 50 parát 1 dináros bonért. Vendéglősöknek, pékeknek tudtuk eladni. Tehát itt nekünk meg kellett tanulni a gazdálkodást, de mindég veszteséggel zárult. Sokan úgy ítélték meg bennünket, hogy buták vagyunk, nem vagyunk elég rafináltak. Persze ha én elmegyek Bócsóhoz, aki a feleségemnek unokatestvére, vagy Vas István bíróhoz, aki legénykoromban nagyon jó kolléga volt, panaszt tettem volna nekik, mindjárt kiemelték volna a csávából, még egy piszkos tiszti helyet is adtak volna, és akkor aktív kommunistának kellett volna lennem. De az Isten nem annak teremtett, és az édes jó anyám nem úgy nevelt, hogy csaljak, lopjak, hazudjak, hanem hogy a családomnak, szeretett magyar községemnek, magyar nemzetemnek vagy hazámnak, hogyha jugoszláv állampolgár vagyok is, csak becsületes, hasznos munkás gyermeke legyek, és két úrnak nem lehet szolgálni: a sátánnak és Istennek, és most az előbbi van a hatalmon. Így az utóbbihoz tartozóknak nagyon sokat kell tűrni, szenvedni. De az idő kereke nem áll meg... A munka mindég szaporodik, a megtermelt gabonát hazatakarítjuk, beszállítjuk, azután megyünk vásárolni, egyik felé a feleségem, másik felé én megyek búzát vagy kukoricát vagy kövér disznót venni, de arról szó sem lehet, hogy nem kaptunk volna. Akinek volt eladó, bátran felkínálhatták nekünk, nem kellett nekik félni, hogy mi feljelentjük őket, sőt mi örültünk, ha megkaphattuk, amire szükségünk volt, mert az életem forgott kockán. És az Isten olyan jó egészséggel és gondolkozó tehetséggel áldott meg bennünket, hogy el nem keseredtünk, bármily probléma adódott is elő, mindjárt megtaláltuk a megoldást, és hogyha a közben bajokon túlestünk, és tovább imádkozzál és dolgozzál, füttyültem, danoltam, énekeltem. És közben jöttek a robotmunkák, és menni kocsival a Gerschnerhez. Egyszer nem mentem, a búzámat vetettem el. Meg lettem büntetve 3000 dinárra, de nem kellett kifizetni. Pál ügyvédnél kellett kérvényt csináltatni, és a bírságot a helybeli szövetkezetnél kellett ledolgozni. Mentem két lovammal, egy csikóm volt harmadiknak, és saját nagy vetőgéppemmel vettem a búzát egy egész nap, másnap két lóval boronáltam.

•

Ez volt a büntetés díja 1949 őszén. Most, midőn e sorokat írom az 1989. évben, mennyi pénzt kellene kifizetni ennyi munkáért. Jön december negyedike. Vasárnap szavazás, én nem mentem szavazni. Kinek van kedve ilyen gaztettekkel a szekerüket tolni? Délután, mikor a jószágoknál elvégződtem, a feleségemmel elmentünk egy unokatestvéremhez beszélgetni. A gyerek itthon maradt, a kaput bezártuk. Este van, de alighogy elmentünk, zörgetnek. A fiam mondja, hogy nem vagyunk itthon, kintről mondják, hogy menjünk szavazni. Amikor hazaértünk 10 óra lehetett, lefeküdtünk. 11 óra tájban zörgetnek, kimegyek. Ott van a kisbíró, mondja, hogy a bíró úr parancsára reggel 5 órára kocsival, 3 ülessel legyek a község házá- nál. Zomborba kell vinni az urnaöroket, az eredmény beszámoló- sára. Hogy talán mindenki leszavazott, egyedül én biztos nem. Azért is lettem megbüntetve, de a büntetést kiálltam. Igaz, szegény lova- imnak nagyon meg kellett szenvedni, mert csoda rossz út volt Kerényig. Kerékagyig erő sár volt, és vittem a nehéz, hosszú kocsival, rajtam kívül Stefánt, Bába Sanyit, Piri Palkót és Márki Antit, de olyan lassan haladtunk, de az urak nem parancsolhattak, mert nem is fizettek. Olyan szegények voltak, hogy a 4 ember közül nem akadt egy sem, aki egy pohár bort fizetett volna, no nem is kívántam. De akármilyen nehéz út volt, megtettem, nem szívesen, de attól is tar- tottam, ha nem megyek, még nagyobb büntetést mérnek rám. És amikor megtudtam, hogy milyen ócska, rongy emberekre adták le a szavazatukat szegény telecskai emberek, akik nem tudták, hogy a leghaszontalanabb embereket választották a község vezetésére. A híres Bezdán Ador, a másik, a párja, Medve János, akik példaképei lettek a kommunista rezsim vezetőinek. 10 hónapi uralkodásukkal megmutatták, hogy mire képes egy ilyen rezsimbe megválasztott piszok. Elérkeztem életem delére, mert azt mondják az 50. évnél vagyunk életünk delén, tehát én is december 25-én odaértem.

Az 1950-es esztendő is tele van küzdelmekkel és megpróbálta- tásokkal. Mindjárt az év elején megkezdődik velem szemben az új bírónak a szerepe. Február harmadikán semmi dobolás, hogy lóvizit lesz, csak jön a kisbíró, hogy menjek azonnal a lovakkal a község há- zához, lóvizit lesz. Hát befogom a lovakat a szánkóba, és felhajtok község házához. Beállok az udvarba, de nem látok ott lovakat, nézem,

•

milyen lóvizit lesz itt. Ahogy megállok, mindjárt körülfogja az egyik lovat, nem a vakot a bíró meg egy ismeretlen ember, és fogják ki az egyik lovat, mint a rablók fényes nappal, nem is kell nekik félni, szabadság van, hiszen ezt várták a csavargó dologkerülők, és a bíró vezeti, szalad vele a község istállójába, amit egy évnek előtte vettem 28 000 dinárért József napján. És fizettek érte 10 000 dinárt. Ha szabadon adhattam volna el, 40 000 dináron alul nem adtam volna, vagy semennyiért, mert egy biztos igavonó volt. De hogyha semmit nem fizettek volna érte, akkor sem bírtam volna keresni, mert idáig a rablók éjjel raboltak, most pedig világos nappal végzik, és nem is kell nekik félni. Tehát a vak lóval hazahúztam a szánkót, igaz, hogy volt otthon a vak lónak a kétéves meg az egyéves csikója, meg a vak ló ekkor is hasas volt. Tehát, mivel én szerettem a csikókat nevelni, könnyen bírták tőlem elvenni, pedig ekkor nem volt háború. A következő füzetben folytatom tovább.